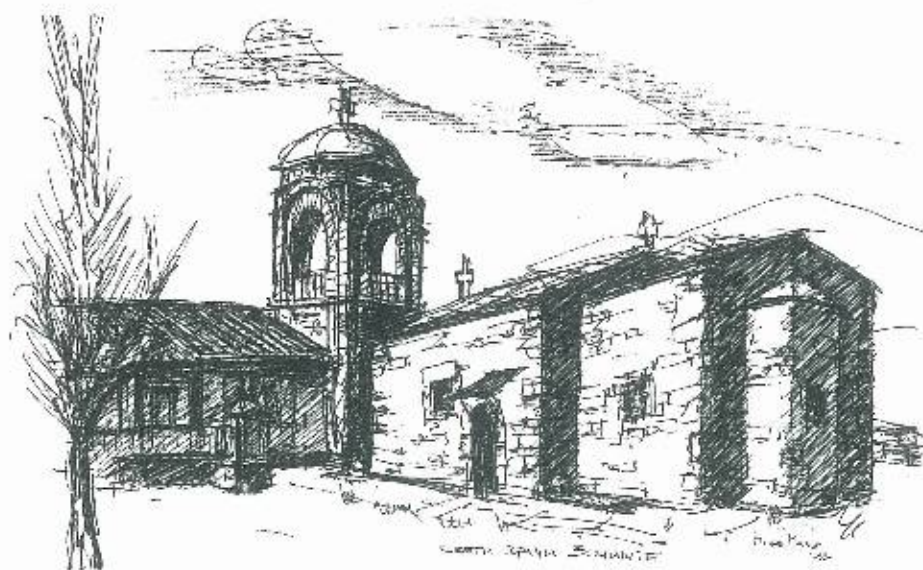

СВЕТЪ КНЕЗ ЛАЗАР

ЧАСОПИС РАШКО-ПРИЗРЕНСКЕ ЕПАРХИЈЕ

ЗА ДУХОВНИ ПРЕПОРОД

ГОДИНА 1 ПРИЗРЕН 1993. БРОЈ 2

Издаје: ЕПАРХИЈА РАШКОПРИЗРЕНСКА

Главни и одговорни уредник:
Протосинђел Атанасије Ракита

Уреднички одбор:
архимандрит Јован (Радосављевић)
протојереј Зоран Грујић
протонамјестник Трајан Којић
јереј Борђе Трајковић
јереј Милија Буричић
Г. Живко Подгорац
Г. Раде Булатовић

Технички уредник:
Јовичић Војислав

Тираж: 2000

Часопис излази четири пута годишње.

адреса издавача: ЕПАРХИЈА РАШКОПРИЗРЕНСКА
38400 ПРИЗРЕН

Штампа: РО „НОВИ ДАНИ“, Београд, Војводе Бране 13

УМЕСТО УВОДНЕ РЕЧИ

ПРИЗРЕН, 1992.

ПАСТИРСКО ПИСМО
ЕПИСКОПА РАШКОПРИЗРЕНСКОГ
Г-на Др-а АРТЕМИЈА

Драга и вазљубљена чедо у Господу,
ХРИСТОС ВАСКРСЕ!

Пред овај свети и светли празник Васкрсења Христовог, обраћам вам се овим писмом архипастирске поуке и поруке.

Без Васкрсења Христовог не би било хришћанства, без васкрсења човека, свакога од нас, нема вечног живота. Христос је најпре проповедао и говорио о вечном животу у који се улази кроз васкрсење (сметите се догађаја са Лазаром из Витаније), затим је прорекао своје тридневно васкрсење из мртвих, и најзад је васкрсао у моћи и слави. Тиме је дао непобитан доказ и поставио неотуђиви залог и нашег личног васкрсења и вечног живота.

Да ћемо сви васкрснути у дан свопштег Суда, и да ћемо по васкрсењу ови вечно постојати, то је несумњиво. То је основ, садржина и крај целокупног учења Христовог и проповеди Цркве Божије за две хиљаде година. Васкрсење и вечност нас чека, хтели ми то или не, веровали ми у то или не. То је прва несумњива истина.

Друга несумњива истина је да постоји вечни блажени живот у Царству Христа Бога са Светитељима и Анђелима Божјим, које ми називамо Рај, и да постоји вечни живот у неописивим мукама „где је плач и шкргут зуба“, које ми називамо Ад или Пакао.

И трећа несумњива истина јесте да у Рај, у вечни блажени живот одлазе праведници и покајани грешници, који су родили род достојан покајања, а у Пакао одлазе неверници, кривоворци и непокајани грешници.

Имајући све то у виду, с једне стране, и познавајући духовно-морално стање нашег православног српског народа, као последицу 50-годишње безбож-

ничко-комунистичке владавине душом и телом нашег народа, с друге стране, ја, као ваш архипастир и духовни вођа, у истинској бризи за ваш духовно-морални прелород и спасење, апелујем на вашу савест да се што хитније и што потпуније вратите на пут Божији, пут који су нам показали и пропутили наши славни и свети Прци, почев од Светога Саве и Светог Симеона Мироточивог, преко Светог Великомученика Косовског кнеза Лазара, па све до Светог владике Пиколаја Жичког и Јустина Величког.

Да бисмо се духовно пробудили и на прави пут повратили, потребно је да сваки од нас за себе лично и са својом породицом, учини следеће:

1. Да одбади пут неверја и безбожничтва којим смо до сада насилно вучени и терали од стране безбожних властодржаца, и да се вратимо Цркви светој, православној као нашој доброј мајци која нас никада није напустила, ни у најтежим моментима нашег народног живота и историје, а која је и данас са нама у најновијим страдањима и искушењима.

2. Да успоставимо прекинути пријонни контакт са својим свештеником и потражимо од њега савет шта нам је чинити да бисмо се истински Богу повратили и да би нас Бог, као чедољубиви Отац, прихватио. При том смирено прихватити савете свога пастира и извршити их.

3. Оно што ће Вам сваки свештеник рећи и што треба неодложно учинити, то је да мало размислите о своме досадашњем животу, сетите се својих прехова, свега онога чиме сте Бога увредили и заповести Божије погазили, и тиме се од Бога удаљили. Јер грех, сваки грех, има ту силу и моћ да нас одвоји од Бога, од неба, од вечног (блаженог) живота, и да нас рине у пакао, у вечну смрт. „Плата за грех је смрт“ (Рим. 6, 23) опомиње озбиљно свети апостол Павле.

А грех? Шта је управо грех? Многи често пута и нису свесни шта је све грех, па појам греха своде само на убиство и крађу: Нисам убио, нисам украо. Међутим, грех је све оно када неко мисли, говори или ради нешто што је противно закону Божијем, вољи Божијој, која је изражена и показана у Светом Писму и учењу Цркве Православне; или пак када неко не мисли, не говори и не чини оно што нам Бог заповеда да чинимо. Грех је, дакле, не само преступање заповести Божијих, него и не испуњавање, не вршење истих. Грех је не само чињење зла, него и не чињење добра. „Уклањај се од зла, и чини добро“ (Пс. 36, 27), саветује старозаветни Пророк. А новозаветни Апостол исто то захтева, само другим речима: „Мрзећи на зло, држите се добра“ (Рим, 12, 9).

4. Сетивши се тако свих својих грехова, и при- белсживши их на папир (да их не бисмо заборавили), похитајмо нашим свештенику и приступимо Светој Тајни Исповести и Покајања.

Час Тајне Исповести и Покајања јесте најприватнији моменат у животу сваког хришћанина. По- кајањик овде, пред духовником и пред Богом, излаже сву своју душу као на длану. Не ради тога што је свештеник „радознао“ да сазна наше грехе и преступе, него што је потребно ради добијања опроштаја грехова. Без покајања (истинског жаљења што смо својим гресима Бога вређали и репности да то више не чинимо) и исповести (изношењем и описом својих грехова пред духовником) није могуће остварити наше спасење и достићи у Царство Небеско, јер сем овог пута не постоји други начин да се човек ослободи личних грехова, починених после Свете Тајне Крштења. При том знати: исповедени греси пред свештеником јесу ТАЈНА коју он ни под каквим усло- вима или околностима (чак ни под прстином смртне казне) не сме открити другоме, јер би тиме учинио смртни грех и погубио душу своју.

Покајање је лек за сваки грех, а тиме лек од сва- ке духовне смрти. Нема греха којег се не може ос- лободити човек покајањем и покајничком исповешћу. Света Тајна Покајања и Исповести је свемоћни вас- крситељ и свемоћни победитељ: васкрсава душу из смрти победљујући грехе који производе смрт душе одвајајући је од Бога.

5. Без ове Свете Тајне Покајања и Исповести ни један хришћанин није достојан и нема право да при- ступи Светом Причешћу. Јер у Причешћу ми прима- мо пречисто Тело и Крв самога Господа Исуса Хри- ста, примамо Најсветијег у свима световима. А како ћемо Га примити у своју прљаву и грешну душу, ако се најпре не очистимо Светом Тајном Покајања и Исповести?

Стога, нека вам је знано, да је свим свештеници- ма наложено да вас позивају на покајање и испо- вест, и да им је забрањено да без тога било кога причешћују. Вас пак молим, ако желите себи вечног спасења, будите им послушни, јер ако неко „превари попа“ и причести се без покајања и исповести, то Причешће му не бива на спасење душе и тела, него на суд и осуду. „Јер који недостојно једе и пије, суд себи једе и пије, не разликујући Тела Господњег“ (1 Кор. 11, 23).

Покајање и исповест није могуће, и није неоп- ходно, обавити оног јутра (или дана) када се народ масовно причешћује. Зато ту Свету Тајну обављајте

раније, по сагласности и договору са свештеником. Може у току читаве припремне недеље за Причешће, па и много раније. Заправо, увек када осетимо да смо шечим закон Божји нарушили.

6. Највеће и најтеже последице безбожног система и антирелигиозног васпитања показале су се на светињи брака и породице. На стотине хиљада деце остало је некрштено и самим тим ван крила мајке Цркве, склоњено је па хиљаде „дивљих“ бракова без благослова Божијега и црквеног обреда венчања. Последице тога су многобројне разорене породице и разведени „бракови“, од чега највећу штету и последице трпе деца и недужна деца.

Живот у неблагословеном браку, такозвани „грађански брак“, један је од великих и тешких грехова. Стога они брачни другови који нису склопили црквени брак немају право и не могу приступити светом Причешћу, док најпре не обаве црквено венчање и тако уђу у закон Божји. Нека се нико не изговара да је „закаснио“, да је „остарио“ и тд. Боље је грешку исправити било када него никада. На то питање свештеници ће паролито обраћати пажњу. А да бисте тај свој пропуст исправили, нису вам потребни никакви издаци и весела. Потребан је само договор са свештеником и два сведока (јум и старојко).

7. Најзад, најстрашнији грех који нам је уништио душу, а прети и да нас биолошки уништи као народ, јесте грех чедоморства или абортуса. Родитељи који су тим грехом угрозили сами оцетанак нашег народа, нека се стице и са сузама кају и окајавају тај свој грех. Млади пак супружници који су позвати да делу рабају и васпитавају нека се не дрзну да у том погубном делу чедоморства слеђују своје старије. Зар не видимо да нам са „једишцима“ нема будућности? Деца су најдивнији дар од Бога нама људима. Онај који одбацује и презире тај дар Божји, често из најсебичнијих побуда (да не лиши себе комотета), одбацује и презире самога Бога — дародавца живота. Крајње је време да то схватимо и да се к намами дозовемо. Јер већ сутра, може бити посве касно.

Примивши горње савете, децо моја духовна, и поступајући по њима, задобићемо поново милост Божју и помоћ, која нам је данас потребнија него икада раније.

Благодат Господа нашега Ијуса Христа, и љубав Бога Оца, и заједница Духа Светога, нека је са свима вама.

* * *

Поред горе реченога, треба обратити пажњу и на следеће, ради реда, поретка и једнообразности у цркви.

Будући да се много што пита у току протеклих 50 погубних година заборавило од верских обичаја и практичних обавеза, сматрамо за неопходно да вас подсетимо и упутимо на следеће:

1. Крштења обављати у храму Божјем или по договору са свештеником.

2. Свештање водиче у домовима, и то: Обавезно за Ускрс и Крсну славу.

3. Резање славског колача обавезно у храму или по договору са свештеником где храма нема.

4. Венчања обављати обавезно у храмовима.

5. Сваком покојнику који је сахрањен са опелом свештеничким обавезни су и следећи парастоси: четрдесетодневни, полугодишњи и годишњи.

Вали молитвенник пред Богом
Еписком Раткопризренски
АРТЕМИЈЕ

ДОГМАТСКО БОГОСЛОВЉЕ

ЦРКВА И ЊЕН ИДЕНТИТЕТ

Утицај Римокатоличке и протестанске теологије на православно богословље, нарочито у последња два века, прети да промени, како тумачење истина Хришћанске вере, тако и поимање самог Хришћанства. Моралистички приступ спасењу човека који неминовно условљава и појаву индивидуализма у начину живота, као и јуридикског богословља, што је типично за западно Хришћанство, жели да обезвреди не само светоотачки приступ спасењу човека и света, већ и сам начин живота људи, а посебно постојање хришћанства као Цркве.

Наглашена индивидуалност као хришћански начин живота, која је продукт моралистичког и јуридикског односа човека према Богу и свету као и присутност секуларизма у оквиру пре свега протестантског схватања Хришћанства исто поистовeћује са идеологијом. Због тога је протестантизам толико обезличио Цркву да се његова етисиологија пре заснива на различитим друштвеним идеологијама него што Цркву види као заједницу посебног типа. Поједине протестанске заједнице зато су и уређене на основу савремених друштвених модела, као што су капитализам, комунизам итд. Овакво схватање Цркву поистовeћује са друштвом и на тај начин је чини реално непостојећом а Хришћанство види као идеологију.

С друге стране католичка етисиологија скоро да се поистовeтила са социологијом. И то због тога што се на западу израз Црква већ одавно поистовeтио са једном врстом државног уређења. Међутим, поред присутног индивидуализма у животу људи који ове мање потребује било какву врсту заједнице за изражавање човека, битно су се променили и основни елементи старе ересијевског католичке друштвене заједнице. Етисиологија која је извирала из постојања Цркве као једне организоване заједнице која је имала своје законе и своју етику која је и давала у многоме валидност тим законима, као и своју идеологију и управу, данас све више нестаје под притиском нових идеологија које радикално мењају све старе етичке системе а самим тим и законе. Због тога је и њена етисиологија све неодређенија, или тачније заснива се на изналажењу метода за организовање Цркве колико толико на старим принципима.

Под утицајем ових схватања Цркве и њеног идентитета, дешава се да и Православни богослови о Цркви говоре на исти начин, често само комбинујући ова два приступа. С друге стране, у православним Црквама које се налазе у бившим кому-

нистичким земљама, све је више преношења од појединих људи који не познају довољно теологију западног модела у црквеној пракси, и то баш оних који се тичу социјалне делатности Цркве, те се на тај начин за њих њен идентитет све више везује за ту социјалну делатност. Црква почиње да се третира као једна хуманистичка организација националног опредељења. С друге стране, дубоко усађена свест код православних народа да Црква ипак није једна обична историјска организација, као и његова приврженост за богослужење, све више ствара пометњу око одређења идентитета Цркве. Ако овоме додамо још и чињеницу да у православљу постоји и врло жив монашки начин живота који сам по себи такође намеће једно виђење суштине Цркве, проблем еклисиологије постаје све сложенији, али и све савременији. С тога у православној богословској литератури постоји данас много различитих, међу собом чак и контрадикторних, гледишта о томе шта је то Црква.

Међутим, потреба да се расправља о овом проблему данас је више него очигледна. Тим пре што правилно одређење Цркве представља услов, не само за правилну теологију, већ и за Црквену организацију без којих је утрожено и само њено биће. Зато овај чланак има за циљ да укратко укаже на то шта се подразумевало под именом Црква у свести пре свега православних верника. На основу тога ћемо у наставку моћи да одредимо и њен идентитет.

Литургија као пројава Цркве

Није ни мало случајно да се код свих хришћанских, а пре свега православних, народа до дана данашњег употребљава једно исто име за храм и за Цркву — црква. Будући да је храм место на коме се окупља Црква, тј. сви хришћани једнога места ради служења, пре свега, Св. Литургије, ова на први поглед безначајна чињеница у одговору на наш проблем може бити од великог значаја. Јер, ако имамо у виду поред осталог и то да се у свести православних хришћана до дана данашњег задржало мишљење да се у Цркву иде када се иде у храм на Литургију, Службу, јасно је да се постојање Цркве пројављује пре свега на Служби, на Св. Литургији. Отуда су и храмови од најранијих времена у Хришћанству и добили име црква.

С друге стране, сама структура црква, како код православних, тако и код католика раније, је увек имала литургијску форму. Њен архитектонски положај, окренута је од Запада ка Истоку, као и сама њена подела на олтар, лаву Цркве и припрату, више него убедљиво указује, не само на Литургију ради које је грађена, већ и на структуру саме Св. Литургије на основу које је храм и конструисан: свештенство-народ — оглашени који су окренути ка Истоку у молитви Богу. Ако овоме додамо још и то да је стара пракса идења у Цркву на Литургију подразумевала да се тамо носе и приносе дарови

узети од света који нас окружује, што је на сву срећу још увек присутно по нашим селима, јасно је да је хришћански народ пројављивао себе као Цркву у литургијском догађају приношења дарова Богу.

Међутим, у Цркви се није служила само Литургија. И друге радње које су се тичале живота хришћана обављане су у њој као на пример: крштење, рукоположење, јелеосвешћење, венчање, погреб и др. Како онда да Црква није добила свој идентитет у односу на неку другу свештенорадњу везану за цркву? Ово говори пре свега у прилог ономе што св. Никола Кавасила говори о Цркви да се она у тајнама распознаје. Међутим, биће нам јасније да схватимо зашто Црква добија своје обележје кроз Литургију а не и кроз друге свештенорадње ако узмемо у обзир чињеницу да је целокупан хришћански живот улазио у Цркву, и да је Црква живот, али и да је као такав био неодољив од Св. Литургије.¹ Све што се тичало живота хришћана, изузев греха, вршило заједно са Литургијом и зато је и учешће верних у свим овим догађајима праћено и до данас пошеним, приношењем дарова који су били дело њихових руку, а која је пракса типично литургијска.

Једном речју, Црква је као народ Божији од почетка пројављивала себе скупљена на једном месту и око једног догађаја а то је Литургија (уп. Дел. Ап. 2, 1, 41—47).

Ово нам даје за право да закључимо да идентитет Цркве, по православном схватању треба тражити у Св. Литургији. Међутим, каква је, или шта је Црква, кад о њој говоримо кроз њену Литургијску пројаву?

Есхатолошки идентитет Цркве

Црква је у Литургији пре свега есхатолошка заједница. То значи да се Црква овде у историји пројављује онаквом каква ће она бити и да је на тој основи њен идентитет не у ономе што она јесте сад, већ у ономе што ће она бити у будућем веку. Међутим, како ово треба схватити?

Есхатологија је реч о последњим догађајима и стварима позаним за свет и његово спасење. Ова тема је сама по себи врло сложена и њена обрада би захтевала једну посебну студију. Међутим, будући да је есхатологија битан чиниоц за објашњење идентитета Цркве, овде ћемо се на њу осврнути само у најкраћим цртама.

Основни елементи који одређују есхатологију поред тога што есхатологија значи последњи догађај, су заједница свега народа Божијег на једном месту, као и то да је то заједница око Месије. Јер кад Месија дође, по веровању Јеврејског наро-

¹ Види П. Трембелас, Св. Литургија и њен однос према другим тајнама и требама, у „Евхаристирон“ у част А. Аливицату, 1958, ст. 462—472, Атина.

да, он ће сакупити народ свој Израиљев на једном месту и основати Царство Божије. Овом догађају су се надали пре свега Јевреји као изабрани народ а његово место остварења је требао да буде Јерусалим са обећаном земљом. И то зато што је ово било Божије обећање пројављено кроз избор Аврама и у његовом лицу благосиљање свега народа израиљевог.

Дакле, Јеврејска есхатологија је подразумевала сабрање свега народа Божијег око Месије у последње дане ради оснивања Царства Божијег.

Међутим, да ли је ово обећање у јеврејској историји имало и какву другу форму осим само вербалну?

Оно што је карактеристично за Јеврејску историју односа народа са Богом, јесте да је овај однос био у историји кроз испуњење закона које им је Бог дао. Међутим, ти закони су се увек односили на јеврејску заједницу и испуњавали су се у онакав каквим га је Бог обећао Јеврејима да ће он бити на крају историје. Зато продање овог обећања Божијег као и сећање на њега Јевреји су чували пре свега у пачицу свога општења са Богом а то је било кроз заједницу скупљену на једном месту. У скитији и око ње као и у јерусалимском храму и у синагоги преко свештеника, односно првосвештеника. Једном речју, Јевреји су имали заједницу са Богом кроз историју у једној форми сабрања и она је била прастика заједнице какву ће је имати на крају историје. Зато је историја јеврејског народа била сенка будућег истинитог Царства Божијег.²

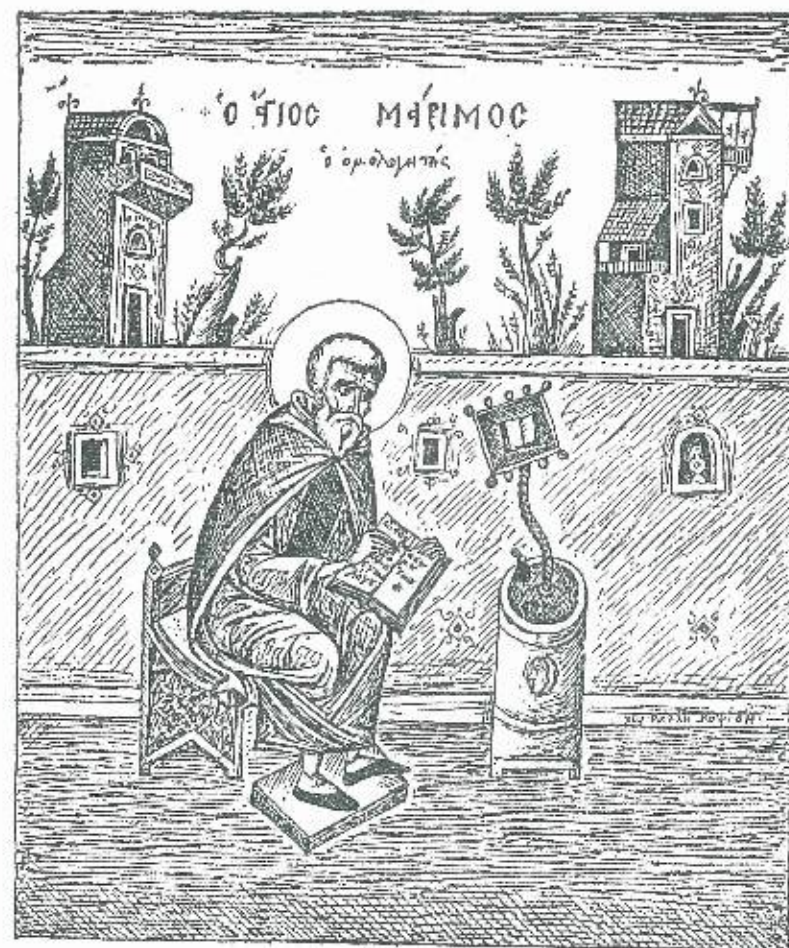
Будући да је Хришћанство као Нови савез народа са Богом у лицу Г. И. Христа, Сина Божијег који се ованготио, био природни наставак С. Завета, и рекли бисмо још јача потврда истинитости овог првог Божијег обећања датог Авраму и потомцима његовим о Царству Божијем, и основна структура хришћанске вере у будуће Царство Божије у новозаветној Цркви је остала иста; скупљен народ Божији око Месије Исуса Христа, који је потомак Аврамов, на једном месту. Промена је настала у томе што се у новозаветној Цркви за разлику од старозаветне појавио сам Месија.

Међутим, пошто је на основу сведочења Н. Завета Црква очекивала остварење тога будућег Царства Божијег скупљена на Литургији (в. Дел. Ап. 1, 3—7), која је управо и имала јеврејску есхатолошку форму, то значи да се на основу Св. Литургије Црква појављује као будуће Царство Божије. Једном речју, управо захваљујући Св. Литургији кроз коју се испољава Црква и њен идентитет је у ономе што ће Црква бити у будућности а не што је она сада у историји. Зато што је Црква у Литур-

² Карактеристичан је израз Св. Максима за С. Завет да је то сенка будућих добара а Н. Завет је икона тих истих будућих добара, или Царства Божијег. (В. Св. Максим, PG 4., 137D). Ово међутим треба схватити у контексту истине Цркве као есхатолошког догађаја. Да ће Црква тек постати истина. О овоме ће бити речи опширније у последњем пасусу овог чланка.

гији икона Царства Божијег на земљи. И ко год уђе у Цркву, улази у будуће Царство Божије управо улазећи у Литургију. (О овоме најречитије сведочи Кристофе). Јер је истовремено и сама Литургија икона Царства Божијег. Овоме у прилог иде и чињеница да је Православна Литургија кроз векове све више украшавана управо да би се показала што веродостојнијом иконом тога будућег Царства Божијег.

Дакле, оно што је од велике важности за указивање на идентитет Цркве а везано је за њену пројаву у Св. Литургији је Црква као будуће Царство Божије.

Јер, ако је Царство Божије скупљен народ Божији у Личности Месије, то управо показује Црква кроз Литургију и Литургијом. Зато је она називана Горњим Јерусалимом, градом Божијим, обећана земља. Сви, дакле, ови називи указују на будуће Царство Божије које је обећао Бог Јеврејима још у С.

Завету, а које је наследила Новозаветна Црква показујући се таквом управо у литургијском сабрању.

С друге стране, пошто је Литургија отелотворявала икону Царства Божијег као есхатолошког, последњег догађаја у историји, сви који су учествовали у Литургији почевши од Христа који се овде јавља као Судија и спаситељ света, и прворођени од све браће, јављали су се у својим есхатолошким службама. (Уп. Св. Максим, Мистагогија). Другим речима, у Литургији се верници и овет јављају каквим ће бити у Царству небеском а не какви су сада.

Међутим, запитаће се неко: зашто је све ово важно напомињати у контексту одређења идентитета Цркве?

Важно је због тога што ако Црква себе пројављује кроз Св. Литургију тада је Црква есхатолошка заједница, будуће Царство Божије овде на земљи. За разлику дакле од Католичке еклисиологије а која је све присутија и у Православљу, која Цркву види као израслу из прошлости и пропших догађаја те је зато код католика Литургија сећање и изображавање страдања Христовог и тајне вечере као историјског догађаја, Православна еклисиологија види корен Цркве у будућности³. На тај начин не само да је Св. Литургија у православној традицији обогаћивала велелепношћу, показујући да она пројављује будуће Царство Божије, већ је и сав остали живот Хришћана имао ту димензију — димензију будућег Царства. Почевши од устројства Православне Цркве до односа њених чланова једног према другом и према свету који је улазио у Литургију.

Црква као Тело Христово

Поред горе наведене карактеристике Цркве да је она икона будућег Царства Божијег, а која карактеристика потиче управо из Литургије, Црква је и Тело Христово по речима Ап. Павла. Ово име за Цркву је од великог значаја јер изражава саму суштину Цркве, али је у исто време и тешко за разумевање, поготову данас. Један од узрока што се данас под Црквом подразумева један апстрактни појам а не једна конкретна видљива заједница, управо је ово име за Цркву. Тим пре што се под телом Христовим подразумева једна индивидуа а не заједница. Међутим, одакле извире ово схватање Цркве да је она Тело Христово, тј. тај исти Христос и шта под њим треба разумети?

³ Посебно је важно у контексту разумевања ове разлике између католичког и Православног схватања Литургије указати на молитву анамнезе у Православној Литургији у којој се сећамо не само пропших догађаја из Христовог живота учињених за нас, већ и будућих који се још није догодио. То је сећање на други и славни Христов долазак. Ово као и податак у једној другој Литургијској молитви где се каже да нас је Христос већ узвео на небо, управо указује на есхатолошку димензију Православне Литургије. На супрот, католици у литургији виде икону прошлости.

Као што смо већ напоменули Јевреји су очекивали појаву Месије и са њим остварење заједнице Царства Божијег као начелником тога царства. То се и догодило у последње дане када се Син Божији оваплотио и показао се као Месија Христос. Зато су се они који су Христа признали за Месију збили око њега у заједници окуда га пратећи у његовом животу. Тиме су они пред својим сународницима и сведочили за Христа да је Месија, изабраник Божији који ће основати Царство Божије, али је и та заједница постала Христова заједница управо због тога што је он био њен начелник.

Међутим, за разлику од Јеврејског веровања да ће Бог на крају основати Царство Своје на челу са Месијом кога су Јевреји поштовали са човеком који ће бити послан од Бога, хришћани су у лицу Месије видели не само човека, већ и Бога, Сина Божијег, Г. И. Христа који је постао глава народа Божијег и читаво творење, тј. глава те исте Цркве која има овој почетак у Старом завету. На тај начин је старозаветна Црква постала Црква Христова. Из овог догађаја је најпре Црква названа тело Христово.

Међутим, на који начин су хришћани наставили да потврђују своју веру у будуће Царство Божије чији је начелник Месија који је истовремено и човек и Син Божији, Богочовек и изражавају себе као Цркву која је икона Царства Божијег и тело Христово после Вознесења Христовог на небо? Одакле то да је код Ап. Павла као и код каснијих Отаца Црква постала не само Тело Христово као једна хришћанска заједница, него једно органско тело тај исти Христос Син Божији?

Несумњиво је на основу сведочења Цркве записаног у Св. Писму Н. Завста, а касније и код других светих отаца, да је новозаветна Црква скупљањем на Св. Литургији потврђивала своју веру у обећано будуће Царство Божије и изражавала себе у њој као то исто Царство. Јер Литургија је била *doxologia* свега народа Божијег око Христа *epi to auto* и на тај начин је Црква наставила старозаветну есхатологију као обећано Царство Божије. Ово ће се наставити и после новозаветног периода, да Црква себе изражава Литургијом као скупљени народ Божији око епископа који је по речима Св. Игњатија икона Христа Сина Божијег управо у Литургијском сабрању.

С друге стране, Литургија је изражавала и то да је Црква и после Вознесења Христовог његово Тело, пре свега што је сама Св. Литургија добила карактер Тела Христовог зато што је њен начелник и даље био Христос у лицу епископа, а затим и Црква кроз Св. Литургију јесте тај исти Христос. То се јасно види и у списима Св. Игњатија, као и код св. Иринеја Лионског а и код других Црквених отаца.

Међутим, ово не би требало схватити у том контексту да Литургија наставља да пројављује Цркву као Тело Христово настављајући при том трајање овога историјског догађаја када су апостоли били у заједници са Христом за време његовог земног живота. Напротив. Као што је Христос и за време свога

земног живота у заједничтву са апостолима пројављивао и најављивао будуће заједничтво са њима у Царству Божијем, тако и Литургија пројављује то исто заједничтво са Христом у Царству Божијем али сада силом Духа Светог. Због тога, како показује Н. Завет, Литургија не последује Христовом земном животу да би била на тај начин икона онога што се догодило у прошлости, већ је она икона будућег века посредством Духа. У осталом, Литургија постоји и пре Христовог Вазнесења на небо (тајна вечера-пасха) показујући на тај начин да је и Јеврејска Пасха, иако у односу на Литургију по снази Св. Духа далеко несавршеност, заједно са Христовим животом и делатношћу на земљи икона будућег Царства. Међутим, ово би било немогуће схватити без ове претходно поменутог есхатолошке димензије Литургије као Царства Божијег која и даје идентитет Цркви без обзира што се Црква у својој историјској делатности показује и у другом светлу.⁴ Као појашњење овога смо још једног примера.

Христос се у свом историјском животу појављује као слуга у Цркви, и као последњи, најмањи у њој. Он се, другим речима, у историјском контексту јавља као обичан човек, као један од нас, док се у есхатолошком догађају, у Литургији јавља Сином Божијим. С тог стране, без обзира на то што су апостоли и многи народ који је веровао у Христа увек пратили Христа и на тај начин показивали да заиста верују у Њега као Месију, место које је Христос заузимао у Литургији између својих учесника показивало га је Богом и спаситељем и судијом свега. То показују и јављања васкрслог Христа која су пре свега израз његовог божанства а сама су смештена сва у Литургијски догађај. То значи да је Христово Божанство пре свега пројављивано Литургијом па се зато он и као Судија свега показује у литургијском сабрању (уп. Мат. 25, 31—46.). Јер, једино Бог може судити свету, а никако човек то што и ми данас верујемо и исповедамо, а што су веровали и Јевреји. Међутим, у свом историјском животу Христос се није појавио као Судија. Напротив, њега су осудили. Али у Литургији која показује будућност и истину света он је Судија свету.

Наиме, место које је Христос заузимао и Литургији, а то је да је он био њен началник, њена глава, дало је карактер не само Литургији већ и Цркви која се кроз Литургију показује. Будући да је у сабрању Цркве главну реч водио њен началник, Црква је у њему видела свој идентитет и своје постојање као у Христу.

Тако је Црква добила име Тело Христово, или тачније тај исти Христос у односу на Литургију као икону будућег Царства и као заједницу окупљену око Христа. Али на овај начин

⁴ Како показује плашка пергамски Јован (Зизиулас) у својој студији *Implications ecclesiologiques de deux types de pneumatologie*, у *COMMUNIO SANCTORUM*, Genève 1982, делатност Духа се везује управо за есхатологију и пројављује се у Литургији као заједница. (у. Дел. Ап. 2, 17).

су и сви остали чланови Цркве кроз јединство са епископом у Литургији постајали иконе Христове јер се овде у Литургији у Литургији потајали иконе Христове јер се овде у Литургији јављају као припадници будућег Царства Небеског. Зато израз Тело Христово за Цркву подразумева заједницу многих у Христу а не Христа као индивидуу.

Међутим, с правом ће се запитати неко: да ли се на овај начин кроз Литургију Црква пројављује заиста као једно органски повезано тело Христово, каквим је ми у осталом и смо трамо, ако се то постиже само заједницом и заједничком молитвом њених чланова?

Као одговор на ово питање ваљало би потсетити на један карактеристичан пример из Литургије који је везан за поштовање Цркве са Христом, тј. Телом Христовим. Наиме, ради се о призиву Св. Духа. Као што се то данас на основу Златоустових и литургије Св. Василија види Св. Дух се призива и на дарове које смо предложили али и на све нас, на Цркву. Међутим, у старим анафорама где има призива Духа Светог он се призива искључиво на Цркву, на нас. То указује да призив Светог духа није био везан за претварања дарова, као што се то данас мисли. Јер, ако дарови нису тело и крв Христови пре уздизања, а уздизање и принос је радња која се дешава пре призива Светог Духа, питамо се с правом: шта тада приносимо, и шта исповедамо када понављамо Христове речи „узмите, једите, ово је тело моје...“, показујући на дарове? Старе анафоре зато не спомињу призивање Св. Духа на дарове, већ на нас, на Цркву зато што се оно не односи на претварање дарова. То је и пре призива Тело и крв Христови. Међутим, шта онда значи призивање Светог Духа? То значи да се Дух призива да дође на нас и учини нас заједничарима Тела Христовог тиме што ће нас удостојити да се причестимо њиме и постањемо органски повезани са Христом и на тај начин Црква Духом Светим постаје тај исти Христос. Због тога је силазак Св. Духа толико важан за Цркву, јер је он чини Христом. И ово се догодило, силазак Духа на Цркву, по сведочењу Св. Писма на Литургији (в. Дел. Ап. 2, 1—5).

Да закључимо: све карактеристике Цркве и то пре свега да је она у свом идентитету то што ми и исповедамо о њој у симболу вере: једна, света, васељенска, апостолска извире управо из Св. Литургије као будућег Царства Божијег и као тог истог Христа кога Литургија иконизује овде и сад у историји. Јер, примера ради, сви смо свесни чињенице да Цркву у њеним историјским оквирима не чине само свети, већ и грешници. Такође је она сад и овде подељена на многе по местима Цркве. Још ми њена васељенскост не би могла да се оствари у историјском оквиру. Међутим она је и једна и света и васељенска управо онда када се пројављује у Литургији зато што се у Литургији пројављује у есхатолошком свом стању као тело Христово, на основу кога и добија свој идентитет.

Једном речју Црква се јавља као икона будућег Царства Божијег у историји у Литургијском сабрању око Христа и као Тело Христово.

Црква је икона будућег Царства Божијег

Из свега што смо досад рекли јасан је закључак да идентитет Цркве изирије из Литургије а то значи да изирије из будућности. Јер, Литургија је икона будућег Царства Божијег. Зато све оно што можемо рећи о Цркви односи се на њену истину која је будуће Царство Божије. То значи да се њен идентитет не темељи на историјским збивањима и на ономе што се у историји чини да је истишито и добро већ на будућем царству, на Литургији и зато је Црква једини истина у историји у свом Литургијском сабрању и ако је још и она само икона те истине. Зато све оно што је потребно да Црква чини у историји, и да њена делатност буде истишита, да би била Црквена, треба да изирије из будућег Царства Божијег, и треба пре свега да пројављује то будуће Царство кроз Литургију. И зато Црква треба да је везана пре свега за служење Литургије, јер је Литургија управо пројава овог Царства и зато се једино у Литургији и Црква појављује у своме истинитом лику.

Међутим, запитаће се неко: шта је са оним што Црква чини мимо Св. Литургије. Да ли то треба да чини и да ли јој и то да је неки идентитет?

Може многу тога Црква да чини у историји што не изирије из будућег Царства, тј. из Литургије. То је пре свега њена делатност везана за ублажење бола кога историја наноси свету. Ту се подразумевају све врсте хуманитарних делатности, као и оне које нису нимало пријатне а везане су за историјско одржање свога народа, као што је рат и слично. Међутим, ово не даје Цркви идентитет и по томе она неће остати Црквом и иконом Царства небеског, већ иконом нечега другог. Зато треба разликовати Литургију која Цркви даје вечни идентитет и оно што она чини у контексту историјских збивања. Слично Христу и разлици његовог земног живота од његовог есхатолошког, вечног начина живота. У историји Христос је страдањик, а у вечности Бог који спасава све страдањике. И ова друга димензија даје идентитет Христу Господу, без обзира што је и он страдао. Исто је и са Црквом. И зато све активности Цркве ма колико да су на први поглед корисне и добре, неће јој дати идентитет као Царства Божијег ако она себе не изражава пре свега кроз служења Литургије. Напротив, активности Цркве које су на уштрб Литургије подривају Цркву лишавајући овет Божијег спасоносног присуства у њему.

Дакле, Црква показујући себе у Литургији је оно што ће бити у будућности. То потврђују и речи Св. Максима исповедника које смо навели на почетку а који каже: Стари Завет је

сенка, Нови Завет је икона а истина је будуће стање света. Међутим, како то треба разумети? Да ли то значи да Црква сад и овде у историји нема истине у себи? Шта је сама по себи икона? Како треба схватити тај израз „будуће Царство Божије“?

Да почнемо од последњег питања јер чинишам се да је оно кључ за одговор и тумачење Цркве као иконе будућег века.

Под утицајем Платонизма, а затим и Оригенизма, будуће Царство небеско се обично схвата као паралелни идејни свет овог материјалног света. Веза која постоји између њих су душе, или логоси твари који су у овом свету а које треба ослободити од материје и тако их спасти и вратити их у Царство Небеско као идејни првобитни свет. Дакле, када се говори о будућем Царству небеском у контексту платонистичко-оригенистичког схватања, а које очекује Хришћане по завршетку њиховог живота, мисли се на једно предпостојеће царство у које се стално враћају вечни духови, или душе из овоземаљског живота, и које је само местом одвојено од земље, тј. је на небу, а не и временом — да још не постоји као истина. Оно постоји сад али је на небу, и за разлику од земље где је живот лажан и привидан оно је истинито.

У контексту оваквог тумачења Цркве као иконе будућег Царства Божијег јасно је да се Црква јавља као привид и олблесак Царства Божијег и да је њено трајање ограничено са трајањем историје. Израз „икона“ који је код Св. Максима употребљен за Цркву, а ако се тумачи у контексту не Хришћанског, већ оригенистичког схватања, пре означава слику прототипа, оригинала која нема никакве истине у себи већ је само илузија на стварност, нето оно што израз икона у Хришћанству и значи. Слично слици, фотографији једног човека, која нема никакве онтолошке везе са прототипом до само идејне. Тако ако уништите једну такву слику, фотографију прототипу нисмо при том ништа наудили. У овом контексту, ако уништите земаљску Цркву, небеској нисмо ништа наудили! Међутим, да ли је то баш тако? Да ли Св. Максим мисли исто као и Ориген и Платон о Царству Божијем?

У контексту свето-максимовског тумачења Будућег Царства небеског, а против Оригенизма, истина света нити је у прошлости, нити пак изван света на небу у једином духовном, идејном свету који сада паралелно сапостоји са својом сликом која је земаљска Црква. Будуће царство је догађај будућности које се као такво још није десило и зато не сапостоји паралелно са земаљском Црквом. Оно нам је обећано од Бога и његов предокус имамо у Св. Литургији сад и овде. Зато ово будуће Царство постоји сад и овде у историји, али у икони, као Црква. И то као Црква у догађају Св. Литургије. Због тога онај који не учествује у Литургији сад и овде неће учествовати ни у будућем Царству (уп. Јн. 6, 53—56). У односу на овакав приступ Цркви као икони Царства Божијег икона,

а самим тим и Црква, има истине у себи, за разлику од слике која нема истине. Међутим, то је испотпуна истина. То је истина у икони, или икона као истина која ће тек бити истина у будућем веку и догађају (Уп. Јевр. 10, 1 и 11, 1). У овом контексту свако ниподаштавање иконе, тј. Цркве у њеном Литургијском сабрању, је ниподаштавање прототипа, односно Царства Небеског које је прототип Цркве. С друге стране, љубав према Цркви је љубав према Царству небеском, као и према Христу јер је Црква тај исти Христос.

Уместо закључка

Одређење идентитета Цркве је од суштинског значаја за спасење света. Од одговора на питање шта је Црква битно зависи и сам начин постојања у Цркви и живљење онога што исповедамо. Зато није ни чудо што имамо огромних тешкоћа данас да поистовестимо своју веру и своју љубав према Богу са учешћем на Литургији и љубави према ближњима скупљеним у Литургијском слављењу Господа.

С друге стране, Православно устројство Цркве је утемељено на Литургији и на тај начин Црква се и по свом устројству које чува литургијске службе јавља као икона Царства небеског.

Лоцирање извора идентитета Цркве од Литургије на нешто друго што је продукт историје и људских сила опасно прети да Цркву заиста свде на једну хуманитарну организацију.

Међутим, мењањем и саме структуре Литургије, што је на жалост врло чест случај у Православљу у последње време, тј. да се Литургија служи без присуства народа, да се служи у црним одеждама и тс., и поред тога што Литургија и даље може остати пројавом Цркве, она ће неминуло изгубити обележје Царства небеског. То може имати за последицу, не само промену идентитета Цркве, већ и њену организацију као и промену целокупног њеног учења о спасењу.

о. Иларије (Мидић)

УВОД У ГНОСЕОЛОГИЈУ СВ. ВЛ. НИКОЛАЈА ВЕЛИМИРОВИЋА

Сучавајући се са бројним философским и научним теоријама о човеку и Истини, разним гносеолошким и епистемолошким схватањима и правцима модерне мисли, Николај је њима био дубоко незадовољан. Увиђао је, да оне више скривају него откривају истину, да су те теорије једностране, парцијалне и по правилу релативистичке. Његова неугасива жеља за Истином, непрестано га је терала да трага за дубљим коренима и основама Истине. Удубљивао се и проучавао древне културе, посебно културе и религије Истока, савремену европску философско-научну мисао. Поширао је у дубине своје душе, у тајну сваке личности, и тамо откривао неке (не)моћи и способности с циљем да би достигао до онтолошког корена Истине.

Посматрајући човека у његовој изолованости, — природној перспективи — видео је да је човек трагично биће, можда и најтрагичније у свим световима. Све што је у њему и око њега указује му на смрт. Размишљајући та његове мисли и жеље. Води се непрестани рат између ума, разума, чула, осећања. Хоће и жели једно а ради сасвим друго. Сама природа ратује против човека. Остаје много тога што превазилази његову мисао.

У почетку, док је био под утицајем Његовеве теологије и философије, под утицајем експресиониста и симболиста, и античког и ренесансног идеала хармоничне личности и сам је говорио о унутрашњој хармонији човека па чак и о космичкој хармонији. Док је био склон да поверује да је поезија основ света и сам је видео све ствари у природи и самом човеку у савршеном складу, поретку, хармонији. Касније када је почео да се дубље загледа у тајну бића и живота, у реалност, спољашњи и унутрашњи свет му се откривају у новом светлу. Он види космичку хармонију али и дисхармонију, види ред и поредак, али и безпоредак. Проводећи дане и године у бдењу, посту и молитви у студирању списа подвижника, Св. Отаца излаз из свих безилаза види у Личности Богочовеска Христа. У Њему осећа, види најлепшег и најистинитијег Бога, али исто тако најлепшег и најистинитијег човека. Христос му постаје мера и критеријум, сама Истина и пут до Истине; узор сваког људског Лика. У Њему је сва хармонија. У Богочовеку Христу је реално и апсолутно дата сва истина без остатка. Он је апсолутна Истина. Он једино има и даје човеку пуноћу знања и

Истине. И коће ли човек да сазна Истину једино му остаје да се саовласти и сједини с Истином.

Истина је откривена кроз Христа и у Христу, а она се открива, сазнаје, усваја јеванђелском методологијом живота. За њега је потпуно извесно да човек није творац Истине, и да су лажне све антропоцентричне и субјективистичке теорије истине. Истина је дата, откривена — акт сазнања је акт усвајања те већ објективно дате и потпуно извесне Истине.

Људско сазнање првенствено зависи од органа сазнања. Какви органи сазнања, такво и сазнање. Грех (зло) је универзална болест којом су заражене све човекове сазнајне моћи. Грех њима не припада по природи. Он је њихов противприродни и непрекидни додатак, пајос. У таквом стању, када су човекове сазнајне моћи болесне, дефектне и када се налазе у међусобном рату, човек не може да дође до праве Истине и правог сазнања. Болесне сазнајне способности репродукују болесно сазнање које је увек лажно, привидно, једнострано са сталном тенденцијом да се такво сазнање апсолутизује и прогласи једно могућим, правим и потпуним знањем.

1. Чула

Николај сматра да постоје у човеку четири сазнајне моћи, четири органа сазнања: чула, разум, ум и срце па самим тим и четири врсте сазнања: чулно, разумско, умно и сазнање срцем. На најнижем ступњу, има најмању вредност, је чулно сазнање, затим следи, разумско, умно и сазнање срцем. Николај се колебао да ли да за највеће знање прогласи сазнање срцем или сазнање умом. У појединим текстовима некад се налази ум, а негде срце на највећој лествици. Негде су пак идентична сазнања умом и сазнања срцем.

О самој природи чула и чулног сазнања он нигде подробније не говори. На једном месту у *Мислима о добру и злу* налазимо следећу мисао: „Разум има на служби пет чула, ум има једно чуло. Чуло ума јесте разум. Разумни су они људи, код којих ум потпуно господари разумом.“¹ Самим тим што посебно не говори о чулима и природи чулног сазнања значи да их много не цени, бити је сматрао посебно вредним то сазнање, али из тога би било погрешно извести закључак да то сазнање и одбацује или да га једноставно сматра безначајним. Кроз чула се открива „материјал“ света — свет у његовој појавности. Од тога материјала који човек прима чулима, разум прерађује и комбинује, ум ствара појмове. Кроз чула се свет открива у својој феноменалности, кроз разум и ум, у својој ноуменалности — свет у својој суштини. Зато чулно сазнање никада не може да буде критеријум истине. То сазнање има вредност само ако буде прерађено, допуњено разумом и умом.

¹ *Мисли о добру и злу*, СД. IV. 502.

Иако се посебно није бавио емпиристичком и рационалистичком теоријом сазнања, чини се да је био много ближи рационалистима. Наравно за њега критеријум истине не могу бити ни чула ни разум, како су то мислили емпиристи и рационалисти већ сам Божан човек Христос.

Потпуно су код Николаја, као и у целој мисли православног Истока, гносеологија и етика неодвојиве и органски повезане и ове две су такође неодвојиве од онтологије у тексту који је наведен, чула и разум немају само сазнајну функцију, већ и етичку. Човек свој живот не може да руководи по диктату чула. У том смислу схваћена, чула су синоним за страсти, за плотско живљење и плотско знање, што представља и несавршено (лажно) знање и несавршено живљење. Код Николаја каже да су разумни они људи код којих разум господари чулима он истовремено исказује један вредносни и етички суд: прави су људи они који разумом неутралишу порок, страсти, чулне жеље, похоту. Као што разумско сазнање стоји далеко изнад чулног, тако, у етичком и аксиолошком смислу, разумски човек је далеко савршенији од чулног човека.

2. Разум

Почетак знања се учи на „универзитету природе“ на ком се људи рођењем уписују.² Одатле се шири круг знања, али са њим истовремено и круг незнања.³ Из тог сазнања, стеченог на универзитету природе, разум долази до сазнања које је од претходног савршеније. Разум је далеко изнад чула.⁴ Он је сазнајна моћ која стоји на средини између чула и ума. Иако је разум и разумско сазнање савршеније од чулног оно је ипак несавршено и једнострано а „једностраност је проклетство света.“⁵ Све су ствари на свету много савршеније него што их чула приказују и разум открива.⁶ Интелектуално, рационално сазнање је најлакше и најбрже и, ако је истовремено одвојено од узвишеног ума, очистишеног срца и душе, оно постаје и најопасније.⁷ Разумско сазнање је део сазнања а не цело сазнање.⁸

Будући да је огреховљен, разум је извор знања али и заблуда. Посматран у тој својој огреховљеној природној перспективи разум је трагичан.⁹ Та трагедија се састоји у томе што је разум склоп „буквалности“ и „вратоломности.“¹⁰ Буквалност се огледа кад разум један нижи свет — свет видљиви — схвати

² исто. 519.

³ исто. 517.

⁴ исто. 519—520.

⁵ *Панхуманизам*, СД. III. 801.

⁶ исто. 801.

⁷ *Мисли о добру и злу*, СД. IV. 534.

⁸ „Рећи ја сам интелектуалац — значи исто што и рећи ја сам четвртина човека. Отуда је име интелектуалац једно негативно и једна оптужба себе самога“, каже Николај. (*Мисли о добру и злу*, 534).

⁹ исто. 515.

¹⁰ исто. 515.

пространијим од свих виших светова и кад те више светове види све у њему садржане и збијене.¹¹ Вратоломност разума настаје у тренутку кад разум превиди један свет те онда безује први с трећим или други с четвртим без средњег беокуга.¹² Последница „буквалности“ разума је да видљиви свет идентификује као једино могући и постојећи свет. Природа је све, једина реалност и извесност.¹³

Николај је овде на бриљантан начин указао на природу људског разума, на његову трагедију, која уколико се не преобрази постаје трагедија целог човека. Указао је где је корен материјалистичкој метафизици, гносеологији, етици, психологији, атеизму. Иако супрот готово целој европској метафизици субјективизма, која почиње са Декартом а завршава се с Марксом и Фројдом, а која је разум издигла на ниво божанства, он указује на његову немоћ и заблуду. Западно-европска мисао, утемељена махом сва на разуму, сва се креће од става: човек може да сазна све, до Кантовог агностицизма: суштина ствари је несазнајна. Следи библијску и светоотачку мисао, Николај не пориче разум, како се то тврди за све религиозне мислиоце, напротив он га афирмише као уосталом и цело Православно Предање. Он види и зна оно што нису знали многи научници и философи: да је грех потамнио, изоначио све сазнајне моћи па и разум, и да је он у таквом стању извор заблуда, полу-истина и лаж. Да би он био инструмент правог сазнања, томе мора претходити очишћење и лечење од греха. Код њега наглазимо на јасну дистинкцију између два разума: природног и духовног.¹⁴ Природни, или како га још назива, чулни, плотски, острашћени разум је онај који је заражен грехом и као такав је извор псеудо-знања. На питање пита је духовни разум. Николај одговара: „То је срце очишћено од страсти прашице греха, у које се уселио Дух Божи.“¹⁵ Духовни разум има онај који има ум Христов.¹⁶ Претходне реченице упућује на закључак, а и готово сав његов опус о органској повезаности срца и разума, што ћемо касније видети. Срце је епицентар греха. Одатле се он шири на чуло и разум. Али од греха очишћено срце је храм Духа Светог. Кад се срце очисти чисти се и разум, ум и чула. А кад се разум очисти од предрасуда светских и злих навика и страсти, тада он види јасно да Божија рука управља свим стварима и догађајима.¹⁷

3. Ум и његове противречности

Ум је најузвишенија и најзначајнија човекова сазнајна моћ. Он је највише руководио начело душе које усмерава, контро-

¹¹ Исто. 515.

¹² Исто. 515.

¹³ Исто. 515.

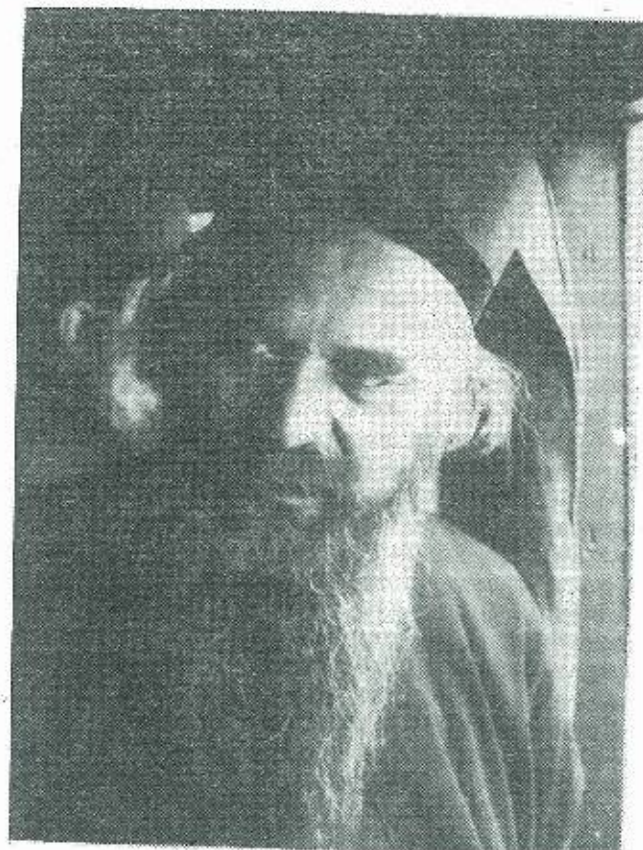
¹⁴ Уп. Писмо с језера, СД. VIII. 746.

¹⁵ Исто. 747.

¹⁶ Исто. 747.

¹⁷ Азбука победе Б, СД. VIII. 502.

лине чули, разум, некад и срце. Поред воље и срца кроз ум се огледа образ Божи у човеку, њиме је он сличан Богу. Људски ум је симбол Вечног Ума.¹⁸ У једној молитви Николај каже: „Шта је човек без ума до слена гомиле пепела што се удара тамо и амо, без смисла и без циља, без распознавања доброг од злог и живог од мртвог.“¹⁹ Умом се дакле човек уздиже изнад свих живих бића. Помоћу њега човек распознаје добро и зло, смисао и бесмисао постојања, сам живот и смрт.

Владика Николај (у возу на путу за Жичу 1937. г.)

Ум је око целе душе, њен прозор према Богу. Док је ум чист, светао и отворен према Богу догле се на целом души света светлост небеска, те се мисли наше правилно уздижу ка Богу; тада се сви осећаји срца сливају у љубав према Богу и закону Његовом; тада су све намере, све тежње, сва дела душе људске светла, здрава, и све упућује на службу Богу. Кад је ум чист

¹⁸ Љубостински стослов, СД. V. 870.

¹⁹ Молитва за умоболне, СД. VIII. 384.

све је чисто у души човековој — цео је човек чист.²⁰ Н'о ум није само то. Попут разума и он је трагичан. Ум је капија кроз коју је грех ушао у свет, „кроз ум кану кап отрова у срце и у душу.“²¹ Док је ум био чист био је активни господар над целим бићем. То стање је *стање теофилије ума*. Огреховљени ум је пасиван, космофиличан, нераскидиво привезан са светом и подчињен чулима. Кад се он погрузи у чулну природу, у природу страсних жеља, помисли, нагона — тада се битно мења његова природа. Ако је ум то по чему се манифестује Божански лик у човеку, у тренутку кад је погружен у свет страсти и када се преобликује сама његова природа, тада се сатире и сам Лик Божји у човеку. Тада уместо да он влада целом природом људском, њега самог природа подчињава, инструментализује, контролише. У том стању он оправдава, рационализује њу саму. То је и узрок духовне атрофије, стање када човек губи осећање за грех и када га на сваки начин оправдава. Такав ум и човек не допире до духовног сазрецања ствари, до умног Боговиђења.

Николајева теза да је ум капија кроз коју је грех ушао у свет; да је ум у неку руку узрочник зла; отвара нека питања и дилеме на које ни он сам не даје одговоре. Ако се ово прихвати не искључује ли се у том случају свака улога Сатане у свету и не скида ли се с њега свака одговорност за зло и грех а сваљује се сва кривица на човека, његов ум и слободу? Ако се сагледа из контекста, не би се могао извући такав закључак јер Николај на много места говори о Сотони као узроку греха али и човеку који је слободом и умом у том првом греху саучествовао, чиме се касније заразила цела људска природа и као огреховљен сваки човек је наслеђује. То самосазнање је присутно у целој библијској па и патристичкој мисли. Остаје међутим чињеница да је демонологија изазивала мањи интерес на Истоку него Западу. Данас је она готово у потпуности занемарена, или и не постоји у антрополошким, еклисиолошким студијама православних теолога. То је вероватно проузроковало да се код многих свештеника формира свест о бесмислености сторцизама на Светој тајни крштења.

И данас је као и увек незамислива евентуална православна теологија без категорија греха, али грех се све више схвата као нешто унутрашње што је иманентно самој природи. Сваки човек који долази на овај свет наслеђује већ постојећу огреховљену људску природу, да би кроз Свету Тајну Крштења, кроз благодатни живот у Цркви се лечио од болести, греха и остварио ону праву природу коју је човек имао пре пада. Зашто се готово престало говорити о Сотони као стално присутном подстрекивачу човека на зло и анђелима као бићима и подстрекивачима на добро остаје питање које чека теолошки одговор.

²⁰ Омилије, СД, VI, 141—142.

²¹ Молитве на језеру, LXIV.

Да ли по овом питању постоје извесне разлике између библијске теологије и теологије појединих Светих Отаца и савремених теолога, показала би једино једна темељна анализа. Чини се да то није случајно испуштање, запостављање или превиђање ових питања, већ да за то постоје одређени богословски разлози па и аргументи.

Највећа трагедија, или првородни грех ума, јесте *самообмана*.²² Николај суштину самообмане ума види у следећем: ум прикован чулима за непостојеће и када то непостојеће узима као постојеће, он је у стању самообмане.²³ Самообманути ум опет открива небитни свет као битни, а битни свет закрива и представља га као небитни.²⁴ Искоко једновремено са самообманом ума настаје гордост ума и из тог брака самообмане и гордости рађају се сви остали греси, сва зла од којих долазе муке и страдања.²⁵ Из самообманутог и гордог ума сеје се семе зла по срцу, тј. целом бићу, из тог брака се рађају охолост, гнев, телесни грех.²⁶

Такав ум више није око душе, њена највећа моћ, већ „проклетство света.“²⁷ Умом које човек зрачи, греси људски, су „драче и стење по путу“,²⁸ које помрачују ум, мењају његову природу. Зато без благодатног очишћења ума од тих „драча“ нема ни истинског сазнања. Тај очишћени ум није ништа друго до ум Христов.

Код владике Николаја срећемо још и појам „саборног ума“ и то на два места.²⁹ Тај појам нигде експлицитно не одређује и дефинише. Н'о ипак се може закључити да је саборни ум синоним за ум Христов. На то указује цео контекст *Молитва на језеру*. У Христу се сједињује и сабира све. Исто тако се може рећи да је саборни ум исто што и ум Цркве. Уствари ум Цркве је саборни ум. Али ово не значи да и појединац не може бити носилац саборности и саборног ума. Напротив. Свети Божији људи који носе целокупно црквено предање и самосазнање имају тај саборни ум. Стицање таквог ума је и крајњи циљ постојања. Саборни ум је исто што и живот вечни. Такав саборни ум је имао и сам Владика Николај. У његовом уму се сабрало све оно што је од вечности и што је за вечност.

Саборно сазнање и саборни ум су првенствено квалитативни а не квантитативни појмови. Оно се не огледа у простом мноштву, збиру и гомилању информација, н'о у виђењу самих суштина ствари, у созерцању њих као таквих у осећању Вечног живота. Саборно сазнање које произилази из саборног ума је

²² исто. LXIV.

²³ исто. LXIV.

²⁴ Уп. исто. LXVI.

²⁵ исто. LXIV.

²⁶ Уп. исто. LXVI. LXXIV.

²⁷ Панхуманизам, 804.

²⁸ Не грешите дете, СД, XI, 401.

²⁹ Уп. Молитве на језеру, XLV.; Химна благодарности (песма), СД, XI, 410.

истовремено најдубље и најсавршенеје Богопознање, што је за Николаја суштина сваког истинског познања. Оно је ослобођење свих чулних представа антропоморфних и космоцентричних слика о Богу. То је директно општење, сусрет лицем к Лицу. Када се људски ум уздигне на ту лествицу и ниво, када се проста молитва уздигне на вишу умне молитве, тада цела људска природа постаје обожена. Човек излази из своје сопствене природе и причешћује се Божанском реалношћу. На неки начин и онтолошки се мења природа ума а тиме и људска природа. Обожењем ума обожује се цела природа. Такан ум ставља целу природу и све сазнајне моћи под своју контролу и тада се цела душа уздиже према Богу. „Ум Христов стећи — задатак је сваког Хришћанина. Шта значи имати ум Христов? Значи мислити као што Христос мисли, расуђивати као што Христос расуђује“,³⁰ каже св. Николај.

4. Срце

У мисли (у антропологији) владике Николаја срце има изузетно важну улогу. Оно има много функција и значења. Људско постојање и сазнање се без њега не може замислити. Његова мисао имала је извор баш у његовом властитом срцу. Увидевши да наука, сазнање разумом и чулним искуством не могу да објасне многе појаве и ствари а камоли тајну вере, човека и његов смисао живота, Николај тражи нови извор сазнања. То је људско срце, које је неки унутрашњи центар целог људског бића. Грехом дезинтегрисане људске моћи, срце окупља. Оно уједињује разум и ум, чула и вољу.

Срце је духовни центар где пролазе сви духовни доживљаји. У њему долази до јединства с Богом. Из срца почиње просветљење и преображење човека. Оно је извор живота и животних сила. Сав унутрашњи свет човека је свет срца. У срцу је скривена Божанска суштина човека, оно је образ Божији у њему. Али оно је исто тако и центар зла јер из њега потиче све зло у човечком и свету. Срце чини јединство личности — јединство тела, душе и духа. Оно је и постојбина ума.

У Св. Писму о срцу се говори као „оку душе“, „оку ума“ (Еф. 1, 18). Ап. Павле говори о срцу као ЈА човека као субјекту воље и жеља (Рим, 10, 1), субјекту одлука (I кор. 7, 37) љубави (II кор. 7, 3 и 8, 16) субјекту сумње и вере (Рим, 10, 6 и 10) субјекту мишљења (II кор. 3, 14—15).³¹ На сличне мисли

о срцу Николај је могао наићи код Августина, јансениста, Блеза Паскала и његовој „логици срца“ (Logique du coeur).³² Касније и код неких руских мислилаца 19. века, који су мање-више сви заступали мишљење да је „срце природно место истине“. Сличне идеје могао је срести у списима појединих подвижника и светитеља православног Истока.

а) Срце — центар живота

Срце је физички и духовни центар људског живота. То је прва властитина мисао о срцу. У њему је Творац положио основ живота. Живот се ту замеће, почиње, разраста и „носи до гроба и преко гроба.“³³ Из срца извири крв, а у крви је душа. Каква је душа у срцу, таква је и у целом човеку.³⁴ Истичући да је срце главна особина у човеку, он понавља и допуњава претходну мисао. „У срцу је крв, у крви је душа, у души је дух.“³⁵ Овде се сусрећемо са једном неубичајном и непознатом мишљу да се људска душа налази у крви и дух у души.

Из овога се јасно види да срце није један орган, део душе, макар и најважнији, како се то обично мисли. Напротив, срце је шире и свеобухватније. Крв, душа и дух извиру из срца, они су његови органи и делови. Оно је толико широко и дубоко да у њега све може стати.³⁶ Н'о оно није само свеобухватније и шире од душе, оно је шире и значајније од разума. Разум је део, срце целина. Срце обухвата разум а не разум срце. Сазнање разумом је делимично и ограничено, срце дубље и више зна. Пошто је разум део он никада не може да схвати целину. Оно што је ниже не може да појми оно што је више. Зато остаје за разум бесконачно много тајни. Он не зна ни тајну срца будући да је његов део,³⁷ али зато срце зна све тајне и истине разума. Срце, ум и воља представљају трочност човеку.³⁸ Благодарећи њима човек је икона Божија, сличан Богу у свему осим природе.

Бог је људско срце обдарио парочитом видовитошћу и чудесном сазнајном моћи. Оно види невидљива чудеса у овом физичком свету; види невидљиви свет у видљивом свету, види невидљиви свет сам по себи у његовој неповторности; око види Онога који је срце невидљивог света — види Бога.³⁹ Онај који међа ствари без срца или како Николај каже: „очима без срца“,⁴⁰ тај никада не долази до познања Истине.

³⁰ *Азбука истине*, У, СД, VIII, 431.

³¹ О библијском поимању срца види: Н. Д. Јуркевић, *Срце и његово значење у духовном животу човека по учењу речи Божије*, Београд, 1979; Душан Стојановић, *Руски проблеми философије и религије 19. века*, Београд, 1932, 99—114; Б. Татакис, *Историја антијске философије* (необјављени превод Жарка Видовића) 137—173.

³² Онај појам изгледа да је први употребио Макс Шелер у свом делу *Феноменологија осећања симпатије* (1913).

³³ *Срце уз часни пост — Прва недеља*, 4. СД, VIII, 528.

³⁴ *Срце уз часни пост — Друга недеља*, 2. СД, VIII, 529.

³⁵ *Срце уз часни пост — Недеља паса*, 4. СД, VIII, 534.

³⁶ *Срце уз часни пост — Друга недеља*, 3. СД, VIII, 532.

³⁷ Уп. *Срце уз часни пост — Друга недеља*, 5. СД, VIII, 529.

³⁸ *Љубостивски стослов*, СД, V, 870.

³⁹ *Срце уз часни пост — Шеста недеља*, 1—2. СД, VIII, 534.

⁴⁰ исто, 534.

6) Чисто и нечисто срце

Сваком срцу није својствено боговиђење и познање Истине. То се дарује само онима који су чистог срца. Грех је помрачио све човкове сазнајне моћи па и његово срце. Огреховљено срце није извор живота и познања Истине, већ извор смрти и незнања, обмане и лажи. Оно и друге сазнајне моћи заслепљује, одваја од Истине, усмерава их према греху. „Кад је срце покривено труњем греха, оно постаје слепо и не види ништа.“⁴¹ Да би срце постало „око душе“ „огледало где се Бог огледа“ „храм Духа Светог“ неопходно га је претходно очистити од злих помисли и жеља. Оно се чисти освешћеним и благодатним врлинама у Цркви: постом, молитвом и добрим делима — милосрђем.⁴² Људи који немају врлину смирења и послушности немају мудрости и љубави. А ко нема то, нема Бога. А ко нема Бога, тај нема ни себе, него је као да није: тама и сен самртна.⁴³

Кад човек очисти своје срце од преха, тада постаје нова твар, ново биће које почиње нови живот.⁴⁴ У чистом и безстрашном срцу небо се огледа и постаје храм Духа Светог.⁴⁵ Бог је написао своје велико и страшно име свуда у загометкама природних ствари, а непосредно и без загометки. Он се показује у чистом срцу човековом.⁴⁶ Сунце се огледа у чистој води а небо у чистом срцу.⁴⁷

Говорећи о значају Христовог оваплоћења Николај каже: „Силазак Бога међу људе је најнеустрасивије дело Божије љубави, Божијег човекољубља, најрадоснија вест за чисте и највероватнији догађај за нечисте Срцем.“⁴⁸ Овим хоће да укаже на противречност срца и саме хришћанске вере. Чисто срце је центар бића, извор добра и познања Истине, нечисто, центар зла и извор највећих заблуда и лажи.

Кад говори о односу срца и душе, срца и ума, он није увек доследан. Негде срце обухвата душу. Оно је шире од ње због чега и говори о чистоти срца а не душе.⁴⁹ Чула, разум и ум су инструменти срца. Од њега они добијају своју енергију. На неким другим местима је обрнуто.⁵⁰ Негде је срце сљутним за интуицију.⁵¹ Н'о без обзира на одређене непрецизности и недоследности његова основна мисао и интенција је јасна. Срце је право око за гледање духовних стварности, у првом реду Бога. У њему се сједињују све сазнајне силе: чула, ум, воља.⁵²

⁴¹ исто. 534.

⁴² *Рајска пирамида*, 335.

⁴³ *Омилије*, СД. VI. 66.

⁴⁴ *Омилије*, СД. VI. 69.

⁴⁵ исто. I.

⁴⁶ *Рајска пирамида*, 335.

⁴⁷ *Омилије*, СД. VI. 4.

⁴⁸ исто. I.

⁴⁹ *Рајска пирамида*, 335.

⁵⁰ Уп. *Покајни на Благовести*, СД. XI. 118.

⁵¹ Уп. *Вера светих*, Шабач, 1988. 119.

⁵² Уп. *Охридски пролог*, 41.

Грехом разорено и дезинтегрисано људско биће где влада рат између разума, осећања и ума, воље и чула, треба наново реинтегрисати у целину. Све сазнајне моћи треба сјединити у један центар — срце. Чула, разум, ум, интуиција треба да се слију у једну тачку и хармоничан звук. Тек тада се долази до целовитог сазнања. Тада свака мисао постаје христомисао и богомисао. То знање (окозорије) у суштини није ништа друго до светост, општи доживљај Вечног живота, царства Небеског. Циљ сваког знања је познање Бога а познање Бога је живот вечни.⁵³

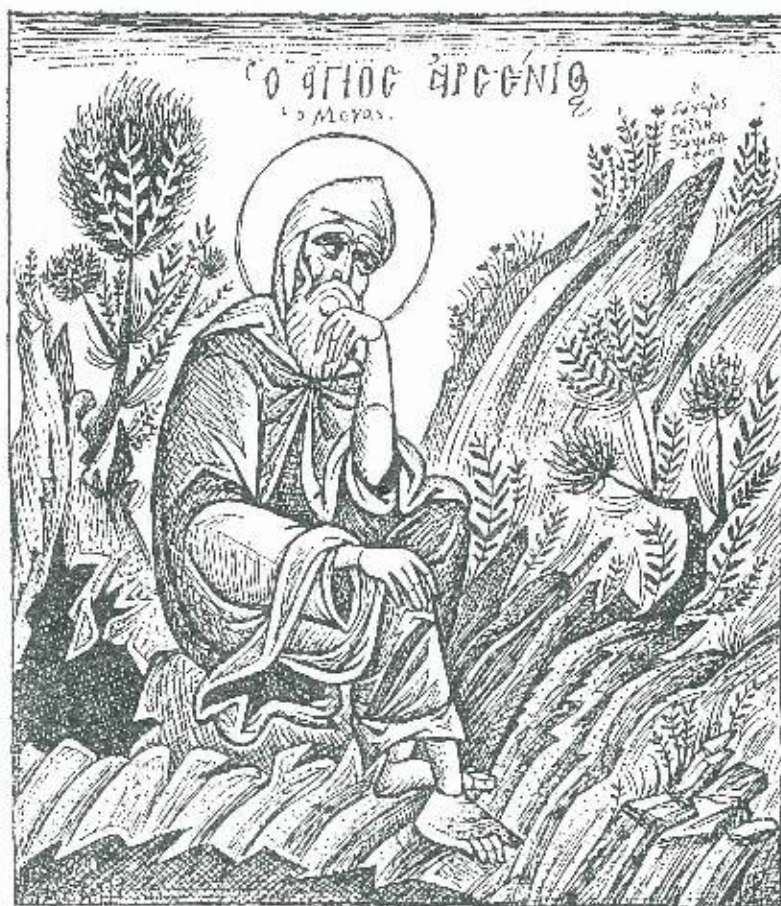
Николај није написао неку посебну студију о хришћанској гносеологији. Међутим његов допринос тој проблематици је непроцењив посебно нашој култури. Он је први српски теолог који је иако несистематично указао на суштину православне гносеологије, што ће касније Ј. Поповић наставити студијом о гносеологији Св. Исака Сирина. Док су многи српски интелектуалци почев од Доситеја па на овамо, глорификовали разум и ум, разумско и умно сазнање; док су гносеологију под утицајем школских модела изоловали од онтологије и етике, Николај подвргава општој критици сам разум и ум, открива њихову праву природу и гносеологију органски повезује са христологијом и есхиологијом. Указујући на све аномалије и противречности сазнајних моћи, он их афирмише кроз христологију, хришћанску етику и аскетску, откривајући пут како је сазнање могуће.

Његова гносеологија почива на следећим принципима:

- 1) Истина је биће — Личност Богочовека Христа
- 2) Човек истину не ствара. Истина је објективно дата. Она се открива и усваја.
- 3) Сазнање Истине је исти што и општење (заједничарење) са Истином. Сазнати и бити једно је те исто.
- 4) Сазнање битно зависи од стања органа сазнања.
- 5) Сазнајне моћи (чула, разум, ум, срце) су у својој природној датости огреховљени, помрачени, болесни а и као такви су немоћни да откривају и усвајају Истину. Да би то могли неопходно је њихово оздрављење и очишћење. Очишћење се постиже јеванђелском-аскетском методологијом живота: постом, молитвом, покајањем, добрим делима.)
- 6) Критеријум Истине нису ни чула, ни разум, ни ум, ни срце већ Богочовек Христос и Црква Христова.
- 7) Религиозно сазнање није теорија, апстракција, скуп логичних појмова и теорија, већ *искуство, опит*.

Бакон др. Радован Биговић

⁵³ Уп. *Омилије*, СД. VI. 514.

ПРАВОСЛАВНА ИКОНА као део црквеног сликарства

*„Видех икону Бога као човека
и моја се душа спасе...“
Свети Јован Дамаскин*

Православна икона је део сликарства Источне Православне Цркве.

Црквено сликарство јесте илустрација Речи Божије, илустрација Завештања Његовог и Поруче Његове свету, оно је прича о догађајима из којих су се изродили непогрешиви догмати Цркве Православне, оно је визуелна представа тих догмата, или најпостичније речено, казање о Лепоји Божијој кроз духовни и животни опит уметника као богонадахнутог ствараоца и као члана црквене заједнице, оно је проповед о најсуптилнијим тајнама духовног поимања унутрашњег човековог бића у синовијског Небеској Лепоји и Слави Њеној.

Црквено сликарство је још и визуелна представа животних подвига светитеља као оцрбаних пријатеља Христових — мученика, подвижника и исповедника и њиховог обоженог човеанског лика.

Црквено сликарство садржи у себи иконографију, фреско-сликарство, мозаик, минијатурно и декоративно сликарство, па је, као такво нераздвајни део патријског живота Цркве.

У Западној, папској Цркви се појам црквеног сликарства, на жалост, сасвим изгубио што одговара рапидном одвајању ове Цркве од православних догмата, православне мистике и православног поимања Бога, космоса, овога света и човека као централног бића у њему. У Паризу су недавно, 3. октобра, 1986. године најтрезвенији римокатолички теолози на Симпозијуму посвећеном Седмом Васцеленском Сабору на питање може ли се икона укључити у савремено римокатоличко богослужење недвосмислено одговорили са НЕ. Овај одговор је западним хришћанима сасвим затворио прозор према Небу и Небеском Свету. Другим речима, тотално је приземио њихове душе и оставио их на бесплућу ситних земаљских трагања, која свакако доводе до великих људских и светских катастрофа.

* * *

Лепоја је царска одора Божија.

„Господ се зацарио, у лепоту се обукао“ — каже велики вечерњи прокимен суботе.

Лепота је онај којим Бог овенчава Своје биће.

Лепота је релација између Бога и човека. Она је однос између божанског Протописа и иконе Његове.

Лепота је најумиљивија догађај за људско око. Свети Јован Дамаскин је вид сматрао за краљицу чула. Свакако да ово краљевско место вида обезбеђује икони највеће достојанство међу богонадахнутим уметничким стварањима човековим.

Духовна лепота, отелотворена кроз свету икону је неувенлива, незастарива и неумишљива баш као и њен извор Дух Свети, Који је вечито млад и вечито актуелан.

* * *

Православна икона је отелотворење Божанске Лепоте, оне Лепоте која ће спасти свет. „Видех икону Бога као човека и моја се душа спасе“ — усхићено и молитвено изговара свети Јован Дамаскин клањајући се икони Господњој.

Православна икона је дело бестрасне уметности, а бестрасије отвара царске двери срца којим дине Дух Свети. Бестрасије је нераздвајно повезано са целомудријем. Ево, духовне релације лепоте и православне иконе.

Православна икона је литургијска уметност. Њу не можемо сматрати само као неки наш људски принос Богу (кроз љубав иконописца и кроз љубав иконопоштоватеља), већ је она превасходно силазак Бога и божанског света к нама. Као таква, она је прозор кроз који гледамо на Небески Свет и улазимо у Њега.

У духовном прозирању врхунских подвижника иконе су биле прозори кроз које је подвижник био загладан у небески свет и преко којих је општио са личностима из тог света, али су биле и врата кроз која су светитељи улазили у наш чулни свет. Бројни су примери да су баш са икона силазили светитељи и јављали се онима који су их молитвено призивали.

Православна икона је језик којим Црква саопштава своје догмате, своје заповести и правила, она је језик преко којег

Црква врши васпитну улогу у духовном узрастању својих чланова. Она је теологија која се изражава облицима и бојама које гледа људско око. Она је школа која верном народу Божијем препоси тајне хришћанске вере. Поменимо овде само месецословље иконе, или чак иконе које приказују читав годишњи циклус празника и светитеља.

Православна икона је огледало у којем се огледа духовни живот Цркве и њених чланова као појединаца. „Покажи ми твоје иконе пред којима се Богу молиш и ја ћу ти рећи какав си ти верник“ — и данас нас опомиње свети Јован Дамаскин да напосто кроз какве се иконе молитвено клањамо Божанству и поштујемо га. Јер, ако у својим домовима држимо неправославне иконе, ми нисмо далеко од јавно оптужених јеретика који тврде да Христос није Бог.

* * *

Православна икона је, изнад свега, уметност која се целива успама.

Врхунац поштовања неке личности, или стварности коју изображава неки лик, као на пример, божанског света кроз материјални, па ипак, Духом Светим оплођени свет иконе, се изражава не само скрушеним поклоњењем, већ и целивањем. Човек ставља печат својих усана на икону само у тренуцима одушевљења и усхићења Лепотом и Добротом које плете његово срце.

Икона је, дакле целивана уметност, тако у патријском животу Цркве, тако исто и у животу појединаца као чланова Цркве.

За иконописца је велика радост када верник осети потребу да утисне печат својих усана на његову икону и тиме изрази своје поклоњење божанском Прволику који она изображава. То је довољан знак да је иконописац успео да верном народу Божијем приближи Божански Свет и да уме, заједно са тим народом Божијим да обитава у Божанском Свету. Оваква икона је део иконописачеве сопствене саборности у Цркви Небеској и Цркви на земљи.

* * *

Православној икони припада иста част и иста улога као и Еванђељу и Крсту. Еванђеље проповеда науку Божију кроз речи, а икона преко облика и боја. Икона се вреднује по њеној сличности са Божанским Протописом који она изображава и по сличности са њеном Божанском Лепотом. Техника израда икона, јачина уметничког захвата и потези сликара свакако имају неку своју вредност, али се овој вредности далеко претпоставља духовност иконе.

* * *

Православна икона је неувенлива богочовечанска уметност. Она изображава, колико Божански Свет, толико исто и обожен свет човеков преко благослова Љубави Божије.

Да наведемо само основне предмете православне иконе, а то су:

— Небески Свет, Бог и Његове свете силе (архангели, ангели, серафими, херувими...);

— сва људска схватања у којима је Бог *одпочинуо*, а они су Пресвета Богородица и сви свети од памтивека до данас. Као што је Бог почивао у пророцима Својим, који су богонадахнуто преносили вољу Божију народу Његовом, тако исто Он почиња у овим људским бићима која својом слободном вољом, уз сарадњу са Богом, кроз подвиге своје и услишењем Бога у себе преко Свсте Причести, толико упила нестворене Божанске енергије да су и сама постала богови, не по природи, већ по позиву, по усвојењу од стране Бога;

— сви догађаји о којима приповеда Свето Писмо како у својим канонским, тако исто и у својим апокрифним књигама;

— свего предање;

— житија светитеља;

— Божије материјалне творевине кроз које Бог дејствује у правцу нашег спасења како кроз Стари Завет, исто тако и по доласку Христа у овај свет. То су: Света Синајска Гора, несагорива купина, Витлејмска пећина, звезда над њом, Јордан, Гора Блаженства, Гора Искупења, Сионска Гора, Гетсимански врт, Голгота, Маслинова Гора... Све ово набројано и ненабројано је предмет православне иконе не само као неки материјални амбијент, или свет од Бога створен, већ као сасуди Божанске енергије у служби домостроја спасења људског рода по Љубави Божијој.

— људске материјалне творевине које прате развој историје спасења рода људског, а које су сачињене уз пристанак и благослов нестворених сила Небеских. То су: ковчег Завета, таблице Завета, стапна са мапом, витлејмске јасле... Крсно Дрво, клинови, сунђер, трска, плантаница...

* * *

Православна икона је пуна светлости и топлине који човеку дају наду, загревају његово срце и покрећу љубав према Богу. Светлост избија из иконе. Она се креће од иконе према њеном сликару, од иконе према посматрачу. Погрешна је тактика мање талентованих сликара који светлим тачкама у очи светитеља унртавају светлост. Такви боље да се не баве иконосликањем.

Да би стварао овакве иконе иконописац и сам мора да пребива у светлости, у миру и тишини, у тоталном измирењу са Богом. Кад се не налази у оваквом стању не треба да слика.

Божански свет може да опише бојама или речима само онај ствараоц који је и сам ушао у тај свет, или је бар доживео његов предукус. Зато бављење овом врстом стварања захтева посебан режим живота — пребивање у молитви и посту, а пре свега непрекидно бдење над душом својом и над животом својим.

Христос иде на крст, фреска манастира Дечани, 1335—50.

* * *

Православна икона изазива побожно поштовање изображеног лика. Пред њом се клањамо. Клањамо се свтости изображеног лика. А поклоњење је знак умињења и потчињености свтости у којој се икона куна. Поклоњење је још и символ наше љубави и почаси коју одајемо Прволику, оно је символ нашег крајњег смирења пред светињом Прволика.

Свете иконе кадимо и палимо свеће пред њима. Пријатан мирис тамјана је благосиљање Духом Светим, а пламен свеће је љубав наша која изгорела пред светињом.

Пред свetim иконама се молимо. Наша молитва је разговор са изображеним светитељем. Она је прво наш монолог у којем изражавамо дивљење светињи, величамо је, захваљујемо јој, па тек онда преносимо нашу прозбу на њу. На овај начин, личности које су изображене на икони постају наши пријатељи. Наша молитва пред иконом у својој завршној фази прелази у дијалог са изображеним ликом. То је врхунац молитве — када светитељ са иконе „проговори” срцу нашем.

* * *

Разумни пут у развоју једног иконописца је угледање на дела добро познатих, старих мајстора. Послушност њиховом искуству је кључ који отвара царске двери ове свете уметности. Када се иконописчево око, његова рука и његова душа засити dobrim старим узорима, може да приступи креирању својих сопствених ликова светитеља као и остварењу својих виђења познатих библијских тема покоривајући се наравно основама теологије, што је врхунац слободе у његовом стварању.

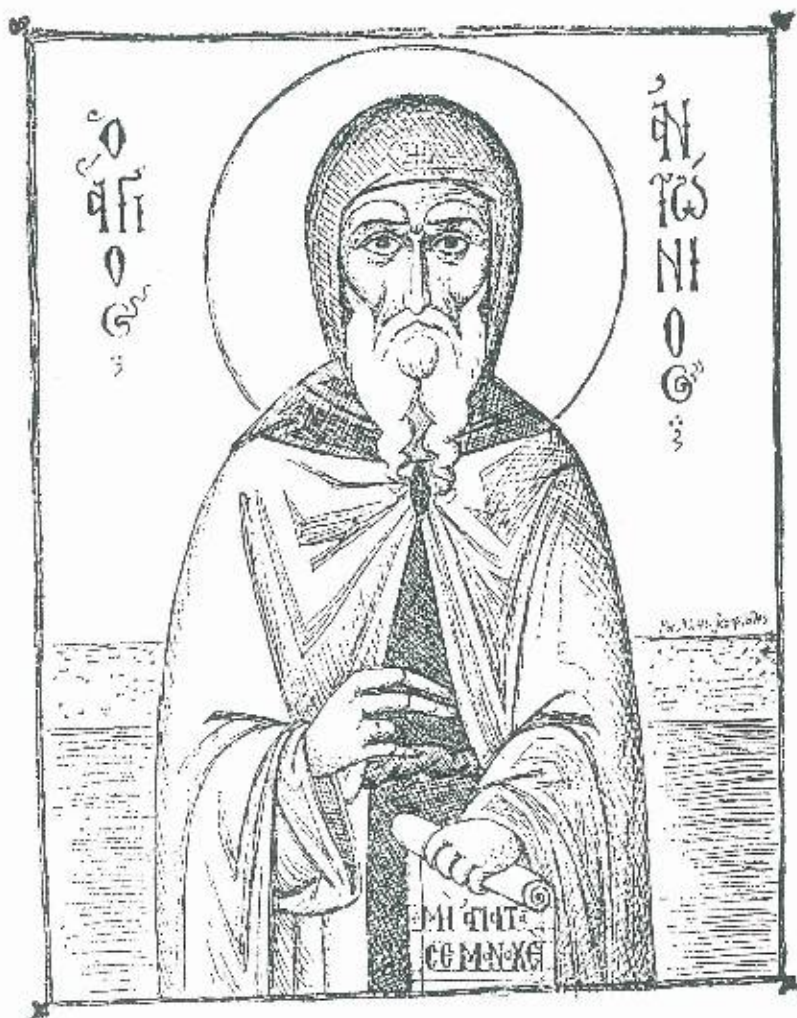
На развојном путу аутора ових редова је копирање фреска одиграло пресудну улогу. Давно отишавши из овог живота стари сликар постаје мој учитељ. Гледајући лицем у лице ликове са његових фресака, запажам сваки потез његове четкице, распознајем чак и сваки дрхтај његове руке. Он ми постаје близак, драг и ја добијам жељу да га подражавам и да се такмичим са њим. Кроз прокујале векове, он ми својим искуством поручује како да паћем сопствене узорке у уметничком трагању. Он ми говори да је подвиг иконописца, пре свега, духовно врте да је стварање тренутак молитвеног надахнућа у Божијем благослову, да је наставак пророчке службе човекове.

* * *

У данашње време, када се поново враћамо византијском укусу у црквеном сликарству, наше старе иконе и фреске се употребљавају као узорци за нова агнографска стварања. Интересантна је чињеница да бројни иконописци, посебно из Грч-

ке, све чешће долазе у нашу земљу, брижљиво студирају наше древно црквено ликовно благо и преносе их на зидове нових храмова. Грчким сликарима и њиховом укусу то свакако служи на част. Они знају шта је добро и лепо. Међутим, нашим савременим иконописцима свакако не служи на част што се све чешће, презирући домаће добро познате и у свету чувене старе узорке, угледају на мало вредна дела неких, у себе затворених, и недовољно признатих радioniца па ма биле оне и из Свете Горе Атонске.

Молахиња МАКАРИЈА Соколичка

ДУХОВНИ ЖИВОТ

КАКО ДА ОЈАЧАМО НАШУ ХРИШЋАНСКУ ВЕРУ?

Често ме питају пријатељи, познаници, студенти, не увек убеђени хришћани, како да стекну или да ојачају, поправе, учврсте своју веру. Сви смо ми налик оном оцу из Јеванђеља који се обраћа Господу Христу да му излечи дете вапијући: Верујем, Госноде, помози моме неверовању!

Из психотерапеутске праксе коју сам упражњавао неколико деценија, закључно сам да је највише успеха у лечењу било код оних људи који су показивали дубоко, искрено и дуготрајно незадовољство собом онаквим какви су до тада били. Знамо, сваки је човек повремено нечим незадовољан у себи, на себи или око себе. Чиме најчешће? Својим физичким изгледом, својим материјалним стањем, здрављем, својом професијом и оним што је у њој постигао; незадовољан је, даље, својим родитељима, својом женом или мужем, децом, својим народом. Оваква или слична папања незадовољства могу бити оправдана или неоправдана, умерена или, чешће, претерана. Нeka од ових незадовољстава можда можемо ублажити или и поправити, али само под једним условом: ако корен сваког од ових незадовољстава потражимо у себи. За хришћанина нема великог смисла да расправља о такозваним објективним рђавим условима у којима неко живи: родио се, на пример, од занста рђавих и порочних родитеља, родио се ниског или сувише високог раста, непријатне или недопадљиве спољашности, у некој сиромашној земљи у којој се до новца пре стизало поповлукком и криминалом, улагивањем и поткушљивањем, него поштеним радом. Али и у таквим случајевима постоји само један исправан одговор или савет; изрекао га је давни Олдос Хаксли речима: „Постоји само један кутак васионе који можете сигурно поправити — то сте ви сами“.

Први корак ка стицању или учвршћивању вере, дакле, потиче од увида, сазнања не само разумне или само интелектуалне природе, већ праћеном силином емотивног проживљавања — да се у дубинама сопственог бића зачиње и добро и зло, и да само сопственом одлуком, вољном и слободном, можемо постићи тако жељену промену целокупног нашег става или „погледа на свет“. Ко да нам помогне у таквој тешко замисливој и још теже остварљивој промени? Толико пута смо се уверили да потребна помоћ није стигла од оних од којих смо је највише очекивали: наших најближих у кући, наших при-

јатеља, па и духовних лица, ако смо им се уопште обраћали. Већ на ивици очајања, и без наде, препуштени стихији вистра у чамцу без весала, пошто смо се опитно уверили да се Богом не можемо склапати никакве погодбе, да Бога не можемо уцењивати, или разноврсним жртвама умилостивити, да се Богу не можемо обраћати као што бисмо се обратили пријатељу или лекару, или другим, најчешће залудним утешитељима, већ да вапај Богу да нам помогне мора поћи из сваке ћелије нашег тела, из сваке бразде истински памучене душе која више није де помоћи за себе није могла да нађе — јавља нам се у једном тренутку сам Бог који раскриљује градоносне облаке на чебу и шаље нам директно у срце зрак сунчеве светлости. Једном спасен — заувек спасен! Али пазимо! После овог преломног доживљаја, који је за многе обраћенике био толико потресан и упечатљив да се такви људи не усуђују да испричају чак и најближој особи шта се стварно догодило, следује дуг живот хришћанина, који ће падати и устајати, посустајати на Путу и опет полазити на Пут. Такав човек биће исцрпан када себе поново једном ухвати у неком греху, мислећи да га је савладао, и биће блажен и награђен од Онога који види срце његово, предато једном за увек Ономе кога воли.

Биће ми сада лакше да наведем неколико правила понашања, препоручених од хришћанских светитеља за оне хришћане који се више не колебају у вери, али су колебљиви и неодлучни да понављањем покушајама ову веру учврсте и у животу је примене:

1) избегавај још у мислима, а поготову у речима да било кога од твојих ближњих осудиш; сети се Христових речи да ће онај који другима сути бити сам осуђен. Суди сваког човека по његовој бољој страни. Труди се да је пронађеш у близини, нарочито када ти се намећу само његове лоше особине карактера.

2) буди милосрдан према свакоме, сваком чини добро када можеш, без обзира које вере човек био, или је без вере, не обазирјући се коме народу припада, јер је милосрђе, према светом Јовану Златоустом, једино што ће се од нас тражити на Страшном суду. Чинећи добро другима, не жалостећи ближње, бити га гледајући, човек се неминовно приближава Богу. Ово вреди чак и за оног човека који још није учврстио своју веру у Бога.

3) Научи да се молиш, најпре готовим богоугодним молитвама присутним у сваком Молитвенику, а онда, постепено, излазећи из срца твоја сопствена, спонтана, искрена молитва Богу. Не треба да прође ни један дан у коме нисмо бар једанпут искрено завањили: Госноде Исусе Христе, смилуј се на мене грешника!

4) посећуј редовно недељне и празничне литургије у цркви, све док ти та посета не постане неопходна, као свакодневни хлеб и вода. Не обраћај пажњу што ће докад проћи више месеци, могла и година, док ти се непота, дубина и истина литур-

гије не отвори као неизбежна помоћ у животу. Значајно је да се детаљно и постепено упознајемо са стварним садржајем литургије, све од њеног почетка до краја, отуд треба да имаиш у кући српски превод литургије светог Василија Великог и светог Јована Златоустог.

5) пости редовно све постове у години које је прописала хришћанска православна црква. Пост доноси човеку, пошто је савладао прве душевне и телесне сметње на почетку поста, велико олакшање, мир и спокојство телу и души. Сваки пост заврши искреним исповедањем грехова своје духовном оцу и потом приступи светој причести. Све док ти воли исповедања и причеста долази мисао да не знаш шта би исповедио, јер ниси грешно, знај да ниси учврстио своју православну веру. Исповедање и причест треба да понављамо бар четири пута годишње, а још боље ако их обављамо чешће.

6) дружи се са сваким који од тебе тражи неку помоћ, али интимније пријатељство негуј само са људима посведоченим хришћанима, постојаним у вери, стабилног нервног и психичког састава, који радо говоре о верским стварима, а избегавај празне, јалове, и опасне разговоре о политици и о „домаћој и светској ситуацији“.

7) читај само оне књиге које ти доносе радост, мир, спокојство и добар сан. Избегавај новине, илустриране часописе, дневне листове, и нарочито, клоии се телевизије, јер сви они разбијају пажњу и чине је расејаном, ломе човекову личност и њен интегритет, чиниши је „дегионом“, спремно да и невољно прими у себе сијасет негативног утицаја, можда и самог демонског.

Можда сам набрајајући ова правила вођења хришћанског живота нешто значајно заборавио, па молим добродетелие читаоце да ми опросте, да ме опомену и подсете, и да сами овим упутствима — која сам овде износио углавном на основу оштег опитног искуства хришћана, као и сопственог живота — дометну још нека до којих су дошли сопственим доживљајем и сазнањем. Вине оваквих личних доживљајних спознаја скупљених на једном месту (можда у облику мање књиге) помогли би не само хришћанину почетнику на путу доживотног хришћанског подвижничества, већ би сваком објективном читаоцу оваква искуства показала колико је хришћански пут обожења човека јединствен и за све, претходно очистио се у срцу, од Госнода Исуса Христа већ давно утабан и припремљен.

Владера Јероним

лична библиотека
Дрх. Наум

ОПРАВДАЊЕ АСКЕТИЗМА*

(из философије монаштва)

Мучеништво је живот. Мучна је тајна живота. Од ње је проплакало свако око; пад њом је потупео многи ум; крај ње је подивљало много срце. Горка је тајна живота; горчином својом прогиче све што живи; нема бића које загорчала није; нема ствари коју потпавила није. Пољеш ли вис, до последњег врха висине — све је у потоку горчине; пољеш ли на доле, до последњег дна дубине — све је и тамо у потоку горчине; пољеш ли путем ширине, и тамо је све сама горчина до горчине. Нема човека који при улазу у тајну живота није заплакао од бола, од ужаса, од изненађења. Ослушните како новорођенче улази у свет. Са јавком и плаком; као да вели: не примај овај Твој свет, Боже; страشان је овај Твој свет. Господе! Укроти вале горке тајне твоје, животел... А страшна тајна живота свим страхотама удара на мајушно тело новорођенчета, и оно се преврће, грчи и трза уназад, као да хоће да се врати у слатку тајну небића, из које је невољно убачено у горку тајну бића.

Горак је Твој свет, Господе; ја морам почети од те исповести. Заслади га, или уништи, потпуно уништи самосвест моју, молим Ти се, услиши и помилуј! Нема сладости, која запоји као сладост, а не пробуди се као горчина. Загрцне се језик у устима када човек хоће да кликне: хвалим Те, Боже, што сам диивно саздан! Незагорчена и незагорчива сладост бића је непознато на овој планети чудо. Изгледа да је горчина квасац, којим се тасто сваког бића и сваке твари замеси. Горчином је укиснуо сав свет и сав живот у свету. Окусиш ли горку тајну света маца си и сам горак, осетићеш ужасну горчину. На путевима својим човечанство не зна за живот без горчине, за реалност без горчине. Веле: Бог је живот без горчине, реалност без горчине. По то баш и јесте — не оправдање Бога, већ оптужба против Бога. У томе има потсмеха над човеком, али нема утеха за човека. Каква је корист човеку знати да постоји реалност без горчине, а не имати је, не осећати је као суштину свога бића и живота? Бог: апсолутна сладост бића; Бог: апсолутна реалност сладости — не постане ли иманентан човеку и свету, не постане ли човек, нема права да буде Бог човеку. Такав Бог био би насилник и наметљивац, јер би био биће спољно за човека, а не суштина његове самосвести и душа ње-

* Чланак је објављен у часопису „Православна хришћанска заједница“, Сарајево, 1928. г., бр. 2. Овде га доносимо да би био више доступан читаоцима.

гове душе. Зато нико од људи, нико ни од падшећих, трансцендентних богова није могао засладити горку тајну живота. Но што није могао учинити нико од људи, и нико од богова, учинио је једини истинити Бог, који је постао човек, учинио је — Богочовек. Он је ушао у саму матицу горке тајне живота — у човека; вапотио се у човека; у душу његову, у тело његово, у самосвест његову. И — засладио горку тајну живота. И постао јединствена тачка слатке реалности, тачке која се постепено као квасац разраста кроз тесто света, док не заслади сав све: сву твар и сво биће.

Богочовек је засладио тајну живота, и објаснио у чему се састоји њена горчина: грех је та горчина којом је загорчана тајна живота; грехом су горке све ствари и сва бића. Уклоните грех из живота, обезгрешите живот — уклонили сте горчину из живота, засладиле сте живот. Грех је горчина бића, безгрешност је сладост бића. То је дивни Господ Христос Својим богочовечанским животом показао и доказао. У свету грешности Он је живео безгрешно и тиме стварно показао да је безгрешни живот могућ и остварљив у овом свету.

Победивши грех, Господ Христос је победио смрт, то исчадије греха, и тиме постао оправдање Бога пред човеком и оправдање живота као дара Божјег. Својим васкрсењем Господ је органски сјединио овај живот са вечним животом, и тиме дао животу апсолутни, вечни смисао и апсолутно, потпуно оправдање. Без васкрсења Његовог — живот би био и увек остао бесмислени ужас и лепо анатема за све што се Бог и Творац зове. Васкрсењем је Господ објаснио смисао постојања људског тела, оправдао живот душе у телу, оправдао тело, материју, и показао да је безгрешност нормални живот тела, да је и тело створено за безгрешност и вечност. До Христа — живот је био бесмислен и неоправдан; бесмислен, јер какав смисао може имати горки живот човечки, када се завршава смрћу; неоправдан, јер какво оправдање може имати живот, када постоји смрт? Једино у победи над смрћу живот добија свој непролазни смисао и своје непоречено оправдање. Пошто је васкрсењем победио смрт и грех, безгрешна личност Богочовека Христа постала је и заувек остала једино средство којим човек може победити грех и смрт, засладити горку тајну живота, оптимизирати живот и постићи богочовечанску сладост бића.

Но да би човек стварно победио грех и смрт, мора најпре безгрешну личност Богочовека Христа учинити суштином своје личности. То се постиже Светим Тајнама Цркве кроз богочовекове подвиге: веру и љубав, наду и кротост, пост и молитву, богољубље и братољубље и др. Помоћу њих човек изводи у своју душу тајанствену личност Богочовека, чини је јединственим врлом свога живота и јединственом стваралачком силом целокупне своје животне делатности. И неискazано смиренни Господ Исус непрестано се смирава, и тајанствено и благодатно сједињује са човеком, проишче све биће његово, док најзад

Христово обличје не постане у њему (ср. Гал. 4, 19; Рим, 8, 29; Рим. 6, 3—11; 2 Кор. 3, 18).

Богочовечански подвизи чине душу христоликом, зато је Св. Православна Црква од ископи усвојила, и озаконила, и освештала те подвиге као јединствени христодани метод хришћанског живота. А у Православној Цркви подвижник је сваки верник. Неко више, неко мање. Од сваког се тражи подвиг вере и подвиг љубави, подвиг молитве и подвиг поста, подвиг смирености и подвиг кротости, и остали подвизи за њима. Тражи се од цара и од патријарха, од монаха и од свештеника, од роба и од слободњака, од човека и од жене. Свести подвижници су само у целини изводили подвиге, које сваки православни хришћанин изводи делимично. Ту је разлика у количини, не у каквоћи, *Једини пут спасења налази се у личном подвижништву*. Целокупном историјом својом Православна Црква доказује једно: хришћанство је подвижништво од греха ка безгрешности, од смрти ка бесмртности, од времена ка вечности, од човека ка Богочовеку.

Монах на послушању

Благодатним православним подвизима човек постепено потискује грех из душе своје, из срца свог, из ума свог, из воље своје, из тела свог, док га сасвим не истисне. То је показао и доказао на другима сам Господ Исус Христос (ср. Мт. 17, 14—21; Мк. 9, 17—29). То су показали на себи и доказали на

другима св. апостоли и св. мученици, ов. исповедници и св. оди подвижници; то непрестано показује и доказује једина света, саборна, апостолова, православна Црква. Сви богочовечански подвизи скупа сачињавају метод православног живота. Њих су као метод живота употребљавали и употребљавају сви прави следбеници Господа Исуса Христа, сви православни подвижници. Живећи тим подвизима, подвижници су побеђивали страсти и постајали бестрасни, побеђивали пороке и постајали непорочни.

Израђујући и прерађујући себе богочовечанским подвизима, православни подвижници су стварали од себе личности неликоване красоте и чари, неисказане доброте и љубави, молитве и милости. У њима — Православље је дало своје православно објашњење живота и своје православно оправдање живота. Горка тајна живота, пронесена кроз Свете Тајне и богочовечанске подвиге, постала је слатка, јер се благодатно-органични срасли са овом тајном вечног живота. Кроз њих: живот постаје блага вест; од њих: роса благодати Божије оросила је и наше грешне душе. Христочежњивим молитвама својим подвижници непрестано освежавају наше гресима сасупшене душе. Њихови подвизи не престају; они су вечни, богочовечни у Цркви као и њихове бесмртне личности. Погледајте нашег дивног, нашег христочежњивог Растка, погледајте Светог Саву; није ли он, и сав његов живот, и сав његов рад до смрти на земљи и по смрти на небу — најбоље оправдање подвижништва православног, аскетизма православног? Погледајте чудесну личност Преподобног Оца нашег Прохора Пчињског, који вековима држи милионе душа у православној настројености и води их путем сигурног спасења. Загледајте у тајну његове личности; сва је изаткана од православних подвига: вере и љубави, молитве и поста, кротости и смирености, благости и жалостивости. Није ли он непорочно оправдање аскетизма? — Ако је то недовољно, ако су то помесна оправдања аскетизма, онда узмите васељенска; њих има много више. Проникните у тајну личности светог и ваистину великог оца нашег — Антонија Великог, и ученика његовог — Атанасија Великог; удубите се у тајну личности трију учитеља васељене: Василија Великог, Григорија Богослова и Јована Златоуста; и они ће учинити, да ћете се с молитвеном радошћу погрузити у тајну чудотворних личности Св. Јована Дамаскина и Симона Новог Богослова, Сергија Радонџског и Серафима Саровског. Тајна је њихова заједничка: од несветих постали су свети подвижавајући се благодатним подвизима православним. Они су их тако сјајно и неопорочно оправдали, да је већ и боље оправдање непотребно за очи које хоће да виде, и за уши које хоће да чују, и за срца која хоће да разумеју.

Једно је богочовечанско мерило за сва бића и за све појаве: по роду се дрво познаје (Мт. 7, 16—20; Лк. 6, 43—44). И подвижништво се по роду познаје. Светост је род на дрвету подвижништва, чије коренје, стабло и грање сачињавају: вера,

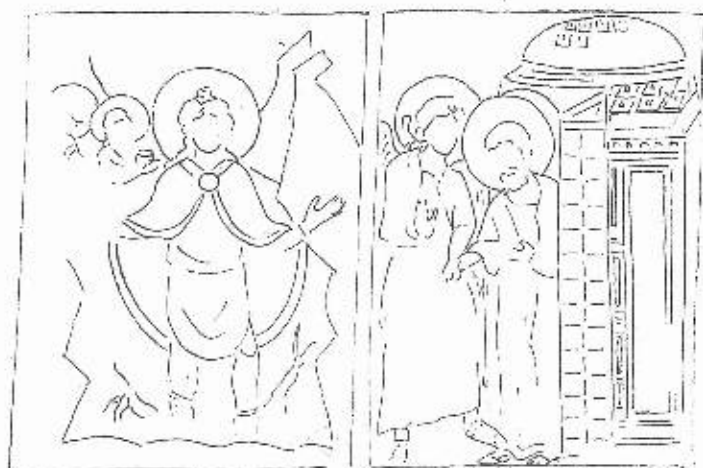
љубав, нада, молитва, пост, кротост, бдење, милостивост, трпљење и остале врлине. Када је човек у почетку подвижништва, не види се ништа, као што се не види зрно пшенично док је у земљи, у процесу расиљања и клијања. Но када никне, када узрасте, када род роди — онда се тек може видети како диван богочовечански род рађа личност, која клија, расте и сазрева у благодатном земљишту православних богочовечанских подвига. Све то време од клијања до сазревања, многи од света људи осуђују код подвижника као нерад и бескорисну усамљеност. Велс: усамљо се, затворио се од света, живи за себе, а заборавио је на службу ближњима. — Но реците, ви осуђивачи, како може зрно пшенично род родити, и бити другима од користи, ако се сејидбом не усамљо, не умре у земљи, невидљиво и нечујно? А ви баш то сејање, то умирање зрна личности, посматрате код усамљених подвижника, на њему се задржанате, даље не идете, судите пре времена, и велите: умро је за добро другима; себичан је, само о себи мисли, само за себе ради. Ви осуђујете усамљено умирање зрна личности човече, јор не знате да то умирање зрна кроз богочовечанске подвиге и јесте време када се зрно душе подвижникове тајанствено раставара у благодатној природи Свете Цркве Христове, умре с Господом Христом, да би оживело с Њим, васкрсло с Њим. А ко је сједињен с Господом Христом, зар је сам? зар не користи за људе? Сједињен са Христом Богом, зар подвижник тиме не учествује у животу свих бића и ствари, свих људи и анђела? Зар такав човек не тугује тугом сваког тужног, и не страда страдањем сваког страдалника? Зар се не каје за грехе свих непокајаних? Зар не плаче над свачијим гробом? Зар се непрестано не моли за свех и свеја?

Такав човек је — довршен човек, чуп човек, потпун човек. Све му је људско познато, и своје: све туге тужних и невоље невољних, сви очаји очајних и разочарења разочараних, све болести болесних и проклетства проклетих, сви греси грешних и смрти смртних. Благодатни богочовечански подвизи удубљују човека до дна свих ствари, проширују га до у срце свих бића и ствари, узвишују га до херувима и серафима, сједињују га са свима светима, и он још овде на земљи живи животом вечним и богочовечним, светим и саборним, и преживљава тајну живота као слатку тајну Божју, као дивни дар Божји.

Иеромонах *ЈУСТИН ПОКОВИЋ*

МОНАШТВО У ЦРКВИ ХРИСТОВОЈ

*„Монашки живот је похвала Цркве Христове“
(Исак Сирин)*

Монаштво у Цркви Божјој било је и остало кроз векове (од самог почетка хришћанства, па до данас) најзрелији и најбољи плод хришћанског живота. У монаштву су достигнути најузвишенији врхови хришћанског савршенства. Монаштво је за Цркву кроз векове било од непроцењивог значаја. Од броја и квалитета монаха зависила је снага цркве, и светост једног народа. Црква без монаштва била би што и неплодна смоковница крај пута. Монаси су били најбољи ревнитељи и чувари не само узвишености и чистоте хришћанског живота, него и најхрабрији борци за чистоту и неповредивост православне вере. Крвљу монашком углавном је запечаћена и извојевана свака победа православне вере над злославним јересима. И данас монаштво ништа није изгубило од свога значаја за Цркву православну нити од свога угледа у Цркви Божјој.

ПОЧЕТАК И ПОРЕКЛО МОНАШКОГ ЖИВОТА

Углавном у IV веку појавно се у крилу Цркве један велики и јак покрет удаљавања од организованих људских заједница (насеља) према пустињама, пештерама и јамама (раселинама) земаљским (В. Јевр. 11, 38). Ова појава изненадног покрета верујућих према пустињама, створила је код истраживача настанак монашког живота многе претпоставке од којих су најважније две: По првој теорији монашки живот представља појаву у историји хришћанства која је настала од III—IV века под утицајем источњачких религија, где је аскетски живот био присутан од саме њихове појаве. По другој, пак, претпоставци, монашки живот био је израз отпора који се појавио због све тежињег односа хришћанства и света (Цркве и Државе, нарочито од Константина Великог), што је довело до слабљења и пада моралног критеријума у хришћанству.

Међутим, ни једна од ових теорија није основана. Што се прве теорије тиче немогуће је утврдити историјску везу између источњачког аскетизма и хришћанског живота. Ако би чак и било неког утицаја са стране било би природније да је то био утицај заједница *Есена* (једне од јеврејских секти), премда је и то неприхватљиво, јер су Есени нестали пре појаве мона-

пства. И још, Есении су живели у својим заједницама породично, што је битна разлика у односу на монаштво.

Што се друге торије тиче, и она је неодржива, јер је и пре давања слободе хришћанима (Милански Едикт 313. г.) постојао на Истоку велики број монаха.

Данас верујемо да је монашки живот као систем обликован спонтано у крилу Цркве, тело од тела и кост од костију Њених. Монашки живот званично се појављује у IV веку, иако корени његови досежу до апостолске епохе.

Описан начин хришћанског живота у светим списима Новог Завета представља први аскетски типик, како по циљу тако и по методама. „Будите Ви савршени као што је савршен Отац вап небески“ (мт. 5, 48); „Који љуби оца или матер, сина или кћер, вољма него мене, није мене достојан“ (мт. 10, 37); „Ко хоће за мном да иде, нека се одрекне себе, узме крст свој и за мном иде“ (мт. 16, 24). Већ сами Апостоли својим животом испуњавају монашке завете, иако се они као такви формулишу много касније. Исто то важи и за светог Претечу Господњег Јована, као и за Пресвету Богородицу, која је била и остала најузвишенији пример послушности и девствености за који свет зна.¹

Исто тако, још за време святих Апостола постојале су девојке посвећене Богу које, иако су живе у дому родитеља својих, представљају зачетке монашког живота. (В. I Кор. 7, 36—38).

Први пак апологети хришћанства (Јустин мученик и филозоф, Атинагора, а нарочито Ориген) говоре о животу појединих хришћана, називајући их „аскете“ и „уздржљивци“, који живот проводе у уздржању и непрекидној молитви, што није ништа друго до описивања живота првих монаха. Ориген их чак назива и „духовницима“.

ОБЛИКОВАЊЕ МОНАШКОГ ЖИВОТА — МОНАШКИ СИСТЕМИ

Првобитни аскетски живот појединих хришћана био је почетна ћелија образовања каснијег монашког живота. „Уздржљивци“ су ради свога начина живота врло брзо почели да сматрају неопходним и просторно удаљавање од света. У првом стадијуму уздржљивци су живели усамљено, али не у пустињама, него у близини градова и свог зајачаја. Док је само ово издвајање из насеља представљало нови елемент који се додаје почетном хришћанском животу. Тако је настао аскетски живот из којег се затим развио монашки живот.

¹ Још у Старом Завету могу се ту и тамо назрети неки елементи као далеке праслике монашког живота: 1. Назореји (посвећују себе Богу на извесно време); 2. Јефтајева кћи (дата Богу на службу); 3. Пророк Самуило (дат на службу при храму још као дете, и остао целог живота).

Чак су и гоњена у време римских царева доприносили развоју и напретку монашког живота, јер су многи хришћани, да би избегли нечувена мучења, или одрицање од своје вере, бежали у пустињу. С обзиром да су многа гоњена трајала дуго, боравак у пустињи се продужавао и многи су се привикли на такав начин живота, те и после престашка гоњења, нису се враћали у насељена места, него су остајали да живе начином како су навикли у пустињи. Кад је престајало спољашње гоњење многи су постајали „гонители“ самих себе у аскетском животу. И кад је престајало мучеништво од стране гонитеља, многи су постајали и остајали драговољни „мученици савести“, који по слободној вољи из љубави приносе себе Богу на жртву целог свог живота, као што се говори за монахе.

Први познатији пустињак-аскета био је Павле Тиваидски у Горњем Египту, али стварни господар Пустиње и отац монаштва био је Антоније Велики (+357. г.), такође Египћанин, чији је живот описао свети Атанасије Велики. Ово његово житије је постало основ и прототип свих каснијих животописа појединих монаха — светитеља. Тако се свети Антоније узима као оснивач пустињског монаштва.

ВИДОВИ ИЛИ ОБЛИЦИ МОНАШКОГ ЖИВОТА

1. Први и по настанку и по строгости живота био је АНАХОРЕТСКИ или пустињски облик монашког живота. Анахорета (отшелник) је онај који се удаљава из места свога живљења. А пошто су такви одлазили у пустињу, зову се еримици или пустињаци. Овај начин живота настао је у Египту и нагло се умножио. У време светог Антонија, кажу, било је 5000 анахорета у Нитријској (Египатској) пустињи. По овом начину, сваки је живео за себе и подвизавао се како зна и уме пред Богом и својом савешћу, посећујући повремено познате старце — духовнике ради исповести, примања духовних савета и причешћивања светим тајнама Христовим.

2. Други облик монашког живота био би ЛАВРИОТСКИ. Лавра је првобитно означавала Византијску монашку организацију. Преподобни Иларион, ученик светог Антонија Великог, допео је отшелнички начин живота у Палестину, где се исти проширио и створио различите монашке колоније које су добиле име „ЛАВРА“. Прва таква лавра је била у Фарану у јунајској пустињи, основана око 323—330 г. од преподобног Харитона. Лавра се битно разликује од општежића, тј. манастира у правом смислу речи, где су монашке келије ограђене једним зидом, јер Лавра се састоји од многих самосталних келија, мање или више удаљених једне од друге, а које имају заједнички храм где свештеник, или духовник, дели свете тајне монасима и тако их чини причасницима црквеног живота.

У кишовици монаси живе заједно и све им је заједничко, а у Лаври, напротив превалада полупустињски или анахоретски

начин живота, где је „сваки изуман у својој келији“. У V веку овај начин живота веома су наглашавали преподобни Ефтимije и св. Сава Освећени.

Касније, назив „Лавра“ даје се и великим манастирима са великим бројем монаха, нако се у њима живело киновийски. (В. Лавра у св. Гори, Света Лавра на Пелопонезу, Студеничка Лавра итд.).

Веома сличан начин устројства монашког живота са старом Лавром је данашњи (и некадашњи) *скитски начин живота*. Скит је у ствари „монашко село“ са већим или мањим бројем засебних келија у којима живе по један, два, или највише три монаха, са саборном црквом у средини скита где монаси долазе недељама и празницима на богослужење. Свакодневна пак богослужења обављају по својим келијама. Познати су стари „Скитови“ у Египту као Нитријска пустиња и Скит, где је живело и неколико хиљада монаха. Данас су познати Скитови у Светој Гори (Нови Скит, Скит свете Ане, и Скит мале св. Ане).

3. КИНОВИЈСКИ ИЛИ ОПШТЕЖИТЕЉНИ СИСТЕМ

Зачетник или творац овог начина живота био је у Египту у IV в. свети Пахомије. Он је сабрао монахе у једно здање (манастир) и дао монашком животу канонски облик. Све им је било заједничко: стан, одећа, исхрана и рукодеље.

Прва општежитељна заједница је основана од стране св. Пахомија око 320. године на источној обли реке Нила. За живота Пахомијевог снага овог општежића је нарастала па 3000 монаха и била је подељена на 24 групе (манастира) од којих је свака имала свога настојатеља. Овај начин живота се брзо пренео из Египта у Малу Азију и Палестину и остале области Истока, као и на Запад.

Оснивач општежитељног живота у Палестини био је свети Теодосије Велики. Начин живота је био као и код св. Пахомија. Касније је св. Василије Велики тај начин живота обликовао у „Правилима монашког живота“, што је остало темељ православног монаштва до данас. Општежитељни систем монашког живота се временом развио и постао најузвишенији облик монашког живота, јер је монах стављан у тешњи однос и контакт са осталима. Код Отаца се од првог момента оснивања општежића формира мишљење да ближњи представља темељ спасења и за монахе. У тој личној заједници која је и еухаристијска заједница или црква у маломе, монах темељи свој еклисијални идентитет.

Овај начин монашког живота проширио се међу све православне народе (Русс, Србе, Бугаре итд.), и у истом виду се одржао до данас, премда и данас има, нако у изузецима, свих видова монашког живота.

Покушаји претварања киновийског монашког живота од стране св. Теодора Студита (VIII. век) и Атанасија Атонског

(X век) углавном су били базирани на терминима и у границама Правила св. Василија Великог, те до битнијих промена није дошло.

4. ИДИОРИТМИЈСКИ СИСТЕМ (ОСОБОВШТИНА)

Општежиће није било последњи облик развоја и обликовања монашког живота. Временом код појединих монаха преовладала је тежња за строжијим животом (лавриотски начин), па је и општежиће временом добило строжије форме. Због ове недоследности киновийском начину живота, а и услед других одступања, нарочито од времена Јустинијана, а особито за време цара Лава Мурзог (IX век) примећује се *раслабљивање монашког живота и дисциплине*, што се завршило стварањем једног новог (у ствари декадентног) монашког система — Идиоритмије (руски: особитине). Овај систем је шод не развоја, него опадања монашког живота.

У идиоритмијским манастирима задржано је заједничко становање, молитва недељама и великим празницима и донекле рад и одсвање, а лично или особно остала је исхрана, што је и довело до великих одступања и злоупотреба у том погледу. До скоро се велики број светогорских манастира владао по овом систему, па и нап Хилендар, што је био узрок опадања монаштва како бројчано, тако и по квалитету.

5. МОНАШТВО НА ЗАПАДУ

Прва семена источног монаштва бачена су на Запад од светог Атанасија Великог у време његовог боравка тамо као изгнанника, посебно његовим житијем светог Антонија, које је убрзо преведено на латински језик. Допринос већем ширењу монаштва на западу мали су блажени Јероним и историчар Руфил, као и други. Најзначајнији пак за његово утврђивање и обликовање били су, нема сумње св. Амвросије Милански, бл. Августин, Мартин Турски, а нарочито преп. Јован Касијан.

Међутим, наилазак германских племена на Запад у V веку донело је нестанак и гашење монашког живота на Западу. Тек свети Бенедикт Нурсијски (VI век) обновио је монашки живот тамо, створивши свој манастир. Монашки живот на Западу нарочито се развијао у средњем веку, али потпуно различито од источног монаштва, јер су на западу створени многи монашки редови, сваки са неким својим посебним циљем. Познати су: Бенедиктинци, Доминиканци, Фрањевци, Језуити итд.

ИДЕАЛ МОНАШКОГ ЖИВОТА

Монашки живот је нераскидиво везан са устројством Православне Цркве. Он је остварење идеала хришћанског живота, зато што монах тежи да оствари у потпуности хришћанске ис-

тине. Он није монаштвац који бежи од живота, него напротив херој и храбри борац који непрекидно ратује са злом у свету, труди се даноноћно за узвишенији живот и спасење своје душе. Отуда, с правом је монашки живот описан кроз векове као најузвишенија философија живота. Монах, да би изградио себе и задобно врлине, кида везе са материјалним светом и живи страним животом, друкчијим од осталих по свему: по месту боравка, по одоћи, по исхрани, по понашању. (Отуда: ИНОК, пнаковиј, друкчији). Бегством у пустињу он одбацује отаџбину, сроднике, имовину. Посебно, и по присимљивости највећи израз тога одбацивања земаљских ствари, показује се у томе што живи у *десетствености* и *сиромаштву*, два принципа који превазилазе дужности човека према Богу, нису заповест Божија, него изузетак, док од стране монаха представљају дарове које он приноси Богу.

ФИЛИСОФИЈА МОНАШКОГ ЖИВОТА

Монашки живот се назива *анђелским животом овде на земљи*. Основ и извор тога живота је *Света Евхаристија*, која је *иконоа будућег царства*. Отуда, монаштво као философија живота, старо је колико и хришћанство (што смо видели и раније, на примеру св. Апостола).

Мишљења неких да су првобитне монашке заједнице основане по угледу на римске логоре није исправно. По *св. Георгију Флоровском* монаштво је организовано по прототипу *евхаристијске заједнице*. Једна монашка заједница била је једна црква, која је имала једног игумана, односно једног епископа на челу.

Монашки рад у заједници не базира се по угледу на рад војника у римском логору, него на *заповести Божјој* првом човеку „да обрађује ерт“, као и на *упутству апостола Павла*: „Ко не ради, да и не једе“ (II Сол. 3, 10). Отуда је у монаштву *ленствовање велики грех*.

Исто тако третирање монаштва као посебног реда ван Црквене заједнице је неисправно. Монашке заједнице су увек признавале власт епископа, што сведочи и *св. Василије Велики* као писац *Правила монашког живота*. Монаштво је у ствари *пројава царства небеског на земљи*. Тај анђелски живот је изражен кроз три монашка завста:

1. БЕЗБРАЧНОСТ. — Када неко остави породицу, он улази у пову заједницу са Христом, *поставља своје биће на есхатолошким догађајима*, пројављује себе у царству небеском, јер он *свој живот кида на СЛОБОДИ* као основној димензији монаштва. Монах не базира свој идентитет на видљивим стварима, већ на стварима које ће доћи (као уосталом и сви хришћани). Већина људи и после крштења остају у сфери природног идентитета и везују се за природни поредак ствари (рабање, деце, стицање богатства, итд.). А монах свој идентитет поставља на

заједници која није природна већ онтолошка. Монаси се међусобно називају браћом, а свога духовника зову оцем. И овде је израз *слободе међусобна љубав*, али која није условљена природним поретком ствари (као родитеља према деци и сл.).

2. ПОСЛУШАЊЕ. — У хришћанству је све парадокс: треба да умреш, да би живеш; да се одрекнеш себе, да би био слободан; да се смириш, да би те Бог узвисио итд. Слобода у монаштву, која је израз остављања света, остављања природног начина постојања није слобода избора (сем у самом одлучивању за монаштво), него је *слобода базирана на заједничтву*. Воља код монаха је најјача кад се драговољно и слободно одриче своје воље. Отуда, монах ће увек да каже на заповест или пријембу духовника (игумана): „Нека је благословено“, што изражава апсолутну послушност. *Апсолутно послушање је у заједници и израз заједнице, док је непослушање — прекид заједнице*. (Стога, непослушан монах не може да остане у заједници — манастиру). Ту се изражава онтолошка слобода коју и Христос изражава у часу свога страдања: „Ако је могуће да ме мимоиђе ова чаша, али не како ја хоћу, него како ТИ“ (Мт. 26, 39).

Човек је створен као слободно биће да би слободно ушао у заједницу послушности, јер је *једини израз онтолошке слободе — заједница*. Кад би Бог Отац раскинуо заједницу са Сином и Њега не би било, јер нема Оца без Сина. У рабању Сина Отац постоји тиме што хоће да има заједницу, а *заједница се базира на љубави*. Отуда „Бог је љубав“ (I Јн. 4, 8).

Тај начин постојања у Цркви и монаштву остварује се на светој Литургији. Света Литургија је заједница људи са Богом кроз Христа, али и заједница са ближњима. Зато каже ап. Павле: „Кад један хлеб једемо и једну чашу пијемо, једно смо тело многи“ (В. Рим. 12, 5). Тај литургијски начин постојања је *иконоа Царства Божјег на земљи*, јер Литургија је — есхатологија. Тако је есхатологија већ присутна у свету и темељ је хришћанског живота. Још један парадокс: *Хришћанство које има у есхатологији, а гране у историји*. Свако одбијање евхаристијске заједнице је базирање живота на себи, а то значи — смрт, јер створена природа (човек) може имати живот једино у заједници са нествореном природом (са Богом).

3. СИРОМАШТВО. — Бити богат у земаљском смислу значи остварити на стварима свој идентитет, своју личност. Отуда, сваки губитак или лишење тих ствари, угрожава и нас лично: „Где је благо ваше, онде је и срце ваше“ (Мт. 6, 21). И још, основна је порука Јеванђелска, да земаљска блага не могу дати живот: „Безумниче, још ову ноћ узеху душу твоју од тебе“ (Лк. 12, 20).

Богатство не значи просто имање, поседовање ствари, него заснивање свога бића на стварима, или на природи. Грчка реч „ΟΥСΙΑ“ — означава природу, а „ΠΕΡΙΟΥΣΙΑ“ — иметак, богатство.

Монах, држећи се ова три основна завета и практикујући и све остале монашке „трудо­ве“ (пост, молитву, смирење, трпљење итд.) труди се целог живота да са себе свуче „старог“ и обуче се у „новог“ човека; да у себи победи грехе и страсти и да задобије врлине. *Осно­в овог монашког живљења је СМИРЕЊЕ, а врхунац — ЛУБАВ* према свим људима подједнако.

Дакле, монаштво није ништа друго до практично остваривање завета светог Крштења у целом свом животу. Све што му је у Крштењу дато (умирање са Христом, васкрсавање са Христом, облачење у Христа) у монаштву човек практично остварује. Тамо су корени, овде су плодови. Тамо је благодат Светог Духа, овде слободна сарадња човекове воље.

У ствари, оно што се у крштењу даје, задато је свима хришћанима као циљ који треба да остваре, а монах је само активни борац на остварењу тога. И најзад, монах није ништа друго до човек који се труди да у животу и по животу буде хришћанин. Тиме је јасно да монах није ништа друго од хришћанина, нити монаштво нешто друго од Цркве.

11/24. јануар 1991. г.
Преп. Теодосије Велики
Манастир Црна Река

Архим. Артемије
црно­речки

Свети Атанасије Велики

О ДЕВИЧАНСТВУ

Желиш да будеш девственица, али не како би ти хтела, него онако како жели Христос, Ко­ме си обручена. Љубоморан је Обручник. Јер када и жене овога света сву своју наду полагају на мужеве и без њих нити шта раде, нити куда иду из страха од мужева, колико ли више приличи да девственица свој ум и поштовање потпуно даје своме Жениху и Господу и да без Њега не иде, као што не би ни она светска, ни на скупове и прославе изелица, ни на поћна славаља раскалашних, ни на састанке сладострасника, нити на збор шаљиваца. Одговори и реди: „Нисам седела на столици рђавих“. Јер твој Жених и њима даје храну.

Телесни сунруг запажа само оно што је видљиво, али Обручник девственице посматра и невидљиво. Он испитује ум, корак, држање, покрете, ход, одећу, навике. Не лутај својим мислима и не буди узнеми­рена у уму свом, и труди се целом душом да Он поново нађе свој храм светао и да види да се на теби испунила реч апостолска: Девственица „да је света и телом и духом“. И када Христос види како твоја светиљка неугасиво гори, Он ће ти и сам помоћи и казати: „Дођи са Ливана, моја невесто, дођи са Ливана“, овамо куда те уздижу мисли небеске. Он те везује за себе, Он те сједињује са собом, Он те удостојава свога Духа. Када види твоју беспрекорну и савршену лепоту, онда те Он прима, уздижући твој ум к себи, остављајући да твоје мисли лете у висину и говори: „Приђи ближе, моја Лепе, моја Голубице!“

Пази онда на саму себе до смрти, о девственице! Не буди лења, не спавај, да не би до краја преспавала и тако изгубила плату за свој труд и нашкодила плодовима зноја свога, јер је написано: „Не реди за човека да је срећан пре његовог краја“. Велика је награда, занемарљив рад у односу на плату. Велика је победа, снажан и силан рат и борба, веома драгоцен круна. Не треба са малом и хладном радошћу да гасиш у себи велику радост Духа и врелу и горуну благодат. Јер ја плачем, и уздишем, и тужим, и жалостим се, и тресем својом главом и дрхтим својим удовима више него Јеремија када је оплакивао про­паст кћери народних у Јерусалиму. Тако сада и ја плачем због девственице која ће због непотребног сагрешења у нечистој наслади изгубити Царство Небеско, која ће се одвратити од ангелског начина живота и одвојити од светих обичаја, и не само то, него ће изгубити и претходно стечену зараду.

Пазн онда на саму себе, о девственице! Нека те не обмањују најизглед богоугодне речи покварених људи. Њихове речи поштуј, али немој да волиш човека; он може само да буде слуга твоје речи. Са човеком, ако је могуће, немој ни да разговараш; не погледај на њега, не вежи се за њега, не задржавај се и не занимај се са њим. Јер нап непријатељ, бабо, разуме се у злу и зна да умеша жуч у мед, чиме доводи до заборава. Само за један тренутак застиди он твоје грло, а после је горчији од жучи онима који су га пробали. Када би девственица угледала себе нагу, и ономенула се срама и замислила да ће бити одбачена, она би јецала, плакала, јадиковала, тресла главом, ..., прокињала би дан у који се родила, и чула би од Господа на који су се начин Адам и Ева обманули. Адам је чуо „Где си?“, тако ћеш и ти чути: „Девственице, где си, где си била тада, где си сада ти која си била храм Божији, ти која си се звала невеста Христова? Твоје стварно име било је „девственица“, а сада остајеш на оскрнављеној постељи. А ти ћеш онда са великим стыдом одговорити: „Чух глас Твој и уплаших се зато што сам нага била и сакрих се“. А Он ће тада рећи: „Ко те известио о томе да си нага? Да лиси издала свој завет и више заводела смртно него бесмртно?“ О, тога страха! О, тих мука! О, тога прног часа!

Зато не жели, о вазљубљена, да паднеш у такву пропаст! Говорим ово као упозорење, да би ти, са страхом пред очима, потпуно одбацила такав срам, и, бежећи, да се не би ни приближавала таквом месту. Јер Спаситељ те због тога завета цени. Он те учинио храмом својим, припремио те за красну невесту своју. Гледај да никада не мораш да чујеш речи: „Човек, који је у части стајао, није разумео, постао је сличан неразумним животињама.“ Знај шта поседујеш, о девственице, да би, схвативши то, и сачувала га, и да не би, док спаваш и дремаш изгубила свој скупочени бисер. А „бисер“ кажем због твоје светлости и дивне девствености; јер девственост није само један бисер, него скривено благо, не пролази ризнице, него вечног смирења. Припази обилно на то што имаш, о девственице, јер ако спаваш, оно лако може да буде украдено. Попову је лако украсти, он украде и бежи. Као што се бисер лако краде, иако се носи на руци, лако се краде и то што ти имаш, о девственице! Пазн на себе!

Али можда ће девственица рећи: Шта још да радим? Уздржавам се од јела, све избегавам због слабости тела. Удаљавам се од кушатила (јашних), гонор деце овога света сматрам за нечист, не излазим никуда, непрестано бдим, за невање псалама стално сам спремна. Испитујем своју унутрашњост и никога не осуђујем. Сама се трудим за свој хлеб. Пошто сам сиромашна, једноставно се облачим и слободна сам од свега, али да сам и богата, не бих се боље облачила. Уопште се не украшавам, плашећи се да не бих некога другог ранила и хоћу да испуним речи апостола: „у глади и жеђи“, „који се бори, од свега се

уздржава“ и „који су Христови, распели су тело своје са свима страстима и похотама“.

Али и ја ћу исто рећи: Добро си поступила у томе што си прочитала Свето Писмо, и поновила апостолове речи и потражила пут истине. Али навешћу ти ону јеванђелску реч да вреди само давати десетак од кима и нане, него треба и правду и

мишностињу творити. Ти постиш и остављаш свој стомак празан од хране. Али не пуни душу своју гресима, смишљајући зло и неправду против неког суседа, презирући своју мајку или расправљајући се гневом против ближњег свог. Где се пости, нека је овако нешто далеко, као што каже пророк Исаја: Разреши сваки чвор неправде и клевете и реч тужбе и гра-

бежи и од целог срца дај свој хлеб гладном; и онда можеш сматрати да је твој пост богоугодан.

Гледај опет, да у својој уздржљивости не омаловажаваш оне који живе у целомудреном браку и тако навучени на себе грех. Него чуј шта каже Павле: „Брак је добар, али је још боље не женити се,“ — њега и Свето Писмо хвали, називајући га племенитим, корисним и часним. Ти, која поседујеш оно што је боље, не треба да кудиниш да се не би, због тога нашла на морским таласима.

А опет, кад бдиш, немој да замишљаш оне жене које тада спавају код својих мужева. Окрећни своје очи само на Исуса Христа и певај псалме говорећи: „К Теби, Господе, подижем очи своје, к Теби, Који на небу обитаваши.“ И када певаш псалме, нека се ум твој слаже са духом твојим, нека се мисли не расејавају, нека ти се размишљања не расплићују на многе ствари, и немој да тражиш много, да не би многа зла стекла. Не сумњај, имај само једну мисао и чежњу само за једним, тражећи само добро. Јер, као што је написано, Господ оставља истовестне да у једној кући живе. Твој ум, као управљач тела, нека буде будан и нека те подиже ка горњим станима. Ум треба да буде у складу са духом, и када се у нечем слажу, добиће што год затраже.

Нази да не осуђујеш рђаве жене. Ти се удаљаваш од јавних купатила, али ти унутрашње мисли не треба да горе. Ти радиш, али не глумиш богатства, изводи и дај комад по комад сиромасима, колико год је могуће. Буди у свему савршена и тражи да задобијеш оно што ће ти користити за душу. Продај сребро на дај онима који купују. Не сакривај свој таленат, да не постанеш као онај лењи слуга. И не наби се као луде девојке, којима се погасише светилке, јер су биле затечене без уља. Јер шта таквима вреди девственост и уздржање? Оне стоје напољу испред свадбене одаје, чуле су ону горку реч; врата су им затворена; куцају, али чују: „Ја нас не познајем“. А оне тада говоре: „Нисмо ли ми Твој храм? Нисмо ли Тебе ради постиле и цео свој живот провеле у уздржљивости? За што нас сада не чујеш и зашто не испуниш оно обећање које смо чуле: „Блажени су који сачуваше тело своје чисто, јер ће они бити храм Божији“, него хоћеш да нас пошљеш напоље! Ми нисмо ништа учиниле, а Ти нам не допушташ да видимо, па чак ни да погледамо брачну одају.“

Тако оне говоре жалостиво и ојабено. Али Господ ће им заиста рећи: „Зашто немате уља у својим посудама, него сте угасиле своје светилке? Зар нисте чуле да сам рокао: Неће сваки који ми говори „Господе, Господе!“ ући у Царство Небеско, него онај који твори вољу Оца мога. Ви нисте твориле вољу Оца мога, и не можете ући у брачну одају Његовог Сина; јер оне које мој Отац привуче, те и ја примам. Ово сте чуле: „Блажени су они који су своје тело у чистоти очували“, али шта овоме следује нисте чуле: „Блажени кротки, блажени миротворци, блажени милостиви, блажени сиромашни, блаже-

ни чисти срцем“, и тако даље. Девет је блаженстава. Зар сте чуле само за ово једно!? А шта је на то одговорила она неорећна? Баш ништа, већ умукну злосрећна. Али ако неко ова блаженства сачува у чистоти тела, онда је то неизрециво добро, Царство Небеско, скривено благо, вечни живот, непролазна круна, бескрајна радост. Ово је Господ припремио.

А Павле, као изабрани сасуд каже: „Девственица да је чиста и телом и духом.“ Стици сада ово оружје: благост, смирење, трипљење, љубав, гостољубље, мир, радост, кротост, спокојство, расуђивање. Прихвати мудрост, и разум нека ти је мајка, и уз све то додај веру и наду, које су почетак и крај, које и брда премештају. Мудрост чувај као сестру, да не би остала недоношче, да би умела и првенце да принесеш Богу. Не приноси криво жртву као Каин, јер ти то Бог неће примити и почећеш да се жалостиш. Буди солју зачињена! Пуна храбрости, живећи у свему са правдом и љубављу, постани кћи Божија. Са свих страна покри своје тело, да не би случајно неки дух, увукавши се са стране, покراо нешто од твојих врлина. Покри своја стопала, нека ти покривало (марама) пада до обрва, сакри крај руку својих из страха од суседа твога, а не само због себе. Не допусти да наднеш ни у најмању јарост и спасићеш и себе и своје сатруднице. Чуј ово из мудрости Божије: „Сине мој, ако си mudar, благо теби и друговима твојим, а ако си зао, то ћеш само на себе зло навући.“

Видиш ли како је савршен онај који се управља по заповестима Божијим? Јер кад беспрекорно поступаш, „онда ће твоја јутариња светлост засијати“, и код тебе ће процветати заповести Божије. Знаћеш, и Господ ће те чути. Још док говориш, Он ће рећи: Ево, ја сам близу. Када се будеш обукла као огртачем у свете врлине силом Духа Светога, онда ће Цар чим те угледа, пожелети твоју лепоту, украшену и одевену врлинама. Затим ће проговорити и рећи да те заволео, угледавши твоју лепоту.

Увешће те у брачну одају перукотворене скинице, у неувидљиву свадбену клијет, у Царство Небеско, живот вечни, у ред анђела, у тврђаву праведника, на место Цара над царевима, у станове начала, власти, сила господстава, где херувими славе Свету Тројицу. Ту ћеш лице у лице видети анђелски хор, који нити се жени нити се удаје. Видећеш лице Господа Бога свога, Који те створио. Тада ће ти показати чистоту тела свога говорећи: „Он ће ми дати целив уста својих“; и ти ћеш Га примити чистих руку, смело узвикујући и говорећи: „Ја Га ухватих и не пустих Га, док Га не увасдох у кућу оца свога и у одају оне која ме је родила.“ (А ја говорим о Богородици Марији, са којом имаш удео). Тада ћеш пребивати заједно са Христом; приближиће се Жених-Христос, Он — Браг, Отац, Господ, Цар, Господ Бог Саваот, Адонај, Елоим, Онај Који јесте, Који је био и који ће бити. Показаће нам се онај Који је утврдио небеса, земљу од воде раздвојио и учврстио воду на местима њеним. Само девственицама припада ова част, ово наслеђе, овај

ред, ово прашило, и красота, јер су оне мрзеле дан човечији и све пожуде сматрале за нечисте. Тада девственица улази одморна, поскакује, тада кличе, плеска уз славопој, узвикујући и говорећи: „Цар ме је увео у своју одају.“ Тада ћеш се ти, док те анђели служе, показати као судија одпалним анђелима и радовати круни коју си добила.

Ето, јесте ли разумеле, ви девственице, шта је речено о девственицама? Не будите мење у слушању, него као плодна земља примите јеванђелско семе, тако да и ја као сејач будем прослављен. Када настаје грађевина, и градитељ добија плату. Како смо научили, тако вама саопштавамо, мада смо ми, у сваком случају о најузвишенијим стварима говорили само колико нам омогућавају речи човечије. То је мера језика, то је способност речи, толико је дато људској природи, али оно највише зна само Господ, Који је и припремио једног гласника да каже: „Што око не виде и ухо не чу и што у срце човска не дође, оно припреми Бог онима који Га љубе.“ Јер велико је благо, несхватљива плата; велика је победа, дуго тркалничко, награда спремна. Ко победи, биће крунисан. Овде је сада пролазно сребро и злато, а тамо живот вечни и увек блиставе круне. *Због тога ништа није равно девствености.* Као што је немогуће схватити природу Божију, јер не познајемо ништа слично тој, па чак не разумемо ни себе саме, тако не можемо схватити ни узвишеност девствености. Јер Бог обитава у телу девственице, тако да она све што ради, ради кроз Њега. Зато је она одређена да буде храм, и Спаситељ се облачи у то чисто тело, што нам даје повода да кажемо: „Слава и хвала ономе које је био изабран!“ О девственице, СТАНИШТЕ БОЖИЈЕ! О, ДЕВСТВЕНОСТИ, ОЛТАРУ ХРИСТОВ! О, ДЕВСТВЕНОСТИ, СВЕТИЛНИЧЕ ДУХА! О, ДЕВСТВЕНОСТИ, САСУДЕ МИОМИРА БОЖИЈЕ! О, ДЕВСТВЕНОСТИ, УСХОБЕЊЕ ЦАРЕВО! О, ДЕВСТВЕНОСТИ, БОГ У ТЕЛУ! О, ДЕВСТВЕНОСТИ, ОТЕПОВЉЕЊЕ ДУХА! О, ДЕВСТВЕНОСТИ, ПУТЕ БОЖИЈИ! О, ДЕВСТВЕНОСТИ, СУДЕОНИЧЕ БОЖАНСКЕ ПРИРОДЕ! О, ДЕВСТВЕНОСТИ, НАСЛЕДНИЦЕ БОЖИЈА! О, ДЕВСТВЕНОСТИ, СУНАСЛЕДНИЦЕ ХРИСТОВА! О, ДЕВСТВЕНОСТИ, СЛАВО АНГЕЛА!

Разгласи славу девствености и увек је воли, и кажи своме Христу: Моја душа Те следује! Види! — девственост је волео Илија, и он се са телом вазиео на небо у огњеним колима, јер је увек био девствен. Девственост је волео и његов ученик Јелисеј, па је сина удомичина васкрсао из мртвих, а и остаци његових моштију васкрсли су једног другог мртваца. Девственост је волео Данило, и затворио је уста лавовима. Девственост су водели и Ананијеви другови, и одолели су моћи огњене нећи. Девственост је волео пророк Јеремија; он гласно објављује да Христос треба да дође од Јудеја. Девственост је имала и Маријам, сестра Аронова и Мојсијева па је постала пророчица Господња, певајући уз звуке бубња: „Хвалите Господа, јер се славио прослави.“ Девственица је била и Сефора у време

судија; она беше пророчица и суђаша Израиљу за много година.

Подјестили смо се на пророке. Сстимо се и шта је стечено доласком Господа Христа, и Јована Крститеља, који је био велики међу онима који су се родили од жена. Зар не знате да је он крстио Исуса Христа? Видиш како је важно да будеш девственица, и са киме можеш да се мериш! Ето, сада буди ревносна, о девственице, следуј њиховом животу. Погледај на Јована, Јеванђелиста, Богослова, Сина Грома! Зар га не познајете, ви ... , њега девственика кога је Христос волео због његове девствености, и за кога рече: Ја хоћу да он на мојим грудима остане због своје девствености“. И Павле, изабрани сасуд Духа волео је девственост и саветује: „Ја желим да сваки човек буде као што сам ја.“ О, девственице, кад тако много имамо, окружени мноштвом сведока, одбацивши заувек све разорне грехе, похитајмо одмах у борбу, узмемо јарам Христов на себе! Јер пошто поседујеш са њим све што смо овде навели, наследићеш Царство Небеско. Буди слична светој Тскли; престани да узнемираваш Теоклијана; презри судију; буди храбра; одстраи непријатеља и не плаши се силе огња! И девственице су просображавале огањ на исти начин као што су то претходно учинили Азарија и његови другови у Вавилону. Добра буди, о девственице! Не дозволи да те Александрова сна уплаши; посрами га и буди у добром расположењу; занемари његове лавове; презри бикове; згази сатану и сва његова оруђа; покажи моћ Христову у ономе видљивом свету! Отиђи Трифонији и краљици Трифоси, где обитавају сви свети са свима ангелима у правом блаженству. Тамо ћеш и ти бити уврштена у мноштво војске небеске, за сву вечност. АМИН!

Са немачког превела монахиња Катарина
(манастир Соколица)

М. Макарија

СВЕТИ АНАСТАСИЈЕ СИНАИТ ПАТРИЈАРХ АНТИОХИЈСКИ¹ „О НЕДОСТОЈНИМ ВЛАСТОДРШЦИМА”²

Питање: Свети апостол Павле тврди да су власти које владају овим светом „од Бога установљене”.³ Да ли треба да прихватамо било којег властодржца, владара или епископа који су по Божијем допуштењу постављени у своја здања?

Одговор: Бог у Свом Закону каже: „Даћу вам пастире по срцу вапем”.⁴ Из овога је очигледно да су властодржци, који су достојни части коју носе, он Самога Бога уведени у своје звање. Други пак властодржци, који су недостојни свога звања, уводе се у њих по Божијем допуштењу, или по Његовој светој вољи због недостојности народа над којим владају. Ево неколико поучних примера:

Када је Фока Тиранин⁵ постао цар и када је уз помоћ свог првог министра одпочео са крвопролићима, живео је у Константинопољу неки монах, човек светог живота и велике синовске храбрости пред Богом. Из једноставности своје душе, он се овако молио Богу: „Господе, Господе, зашто си нам дао оваквог цара?” Како је у многе дане понашао исто ово питање, удостојио се Божијег одговора: „Зато што нисам могао да нађем другог горег од овог.”

Постојао је у Тивандској области град пун безакоња. У њему је живео неки веома нечастан и покварен човек, радник на хиподрому, који је изненада дошао до неког важног пока-

¹ Свети Анастасије је као ерлински монах свете Синајске Горе у време цара Јустинијана био уздигнут на трон антиохијских патријарха. У време Јустинијановог наследника, цара Јустина, био је оклеветан и прогнан, вероватно на Синај, где је написао значајна дела хришћанске граматиологије. Најпознатије му је дело „О правим догматима вере” у пет томова. Питање о недостојним властодршцима је део његове прелеске са паном Григоријем Двојссловом, писцем службе Преподобних Давида, /прим. прсв./

² Питање бр. 13, ПМ, 476 В-477А.

³ Рим., 13, 1.

⁴ Јеремија 3, 1.

⁵ Флавије Фока, цар Византијски (602—610), чувен по својим бесрамним, неморалним и зверским делима.

јања, па се чак и постригао обукавши се тако у анђелску монашку схиму, али са својим безаконјима није престајао. Деси-ло се да је у то време умро епископ тога града. Онда се неком светом човеку јавио Ангео Божији и рекао: „Иди у град и припреми за хиротонију у епископа некадашњег ратника са хиподрома.“ Овај је учинио што му је било заповеђено. По рукоположењу, епископ — несрећни варалица, се толико погордио да је почео да верује како је он пока висока личност. Тада му се јавио Ангео Божији и рекао: „Што се гордиш несрећниче? Заиста ти кажем да ниси постао епископ зато што си достојан свештеничког чина, него зато што овом граду приличи само један такав епископ. Бољег није заслужио.“

Према томе, ако некада видиш некога целостојнога владара или епископа, не чуди се и не осуђуј Божији Промисао. Знај и веруј да смо предани таквим тиранима због нашег сопственог безаконја и рђавих дела.

Превод са грчког, монахиња Макарија

МОНАСТИР СВЕТИ ВРАЧИ КОЗМА И ДАМЈАН У ЗОЧИШТУ

Манастир Свети Врачи Козма и Дамјан налази се у селу Зочишту, 5 км источно од Ораховца, у Метохији. О имену ктитора нису сачувана никаква писмена сведочанства, али је вероватно, да га је подигао неко из редова српског високог црквеног staleжа у времену Немањинке државе. Помиње се први пут у повељи Стефана Дечанског, 1327. године, у којој манастиру Хиландару дарује поселе у његовој близини. Народно предање смешта га у још ранију прошлост, чак „три века пре Дечана“, а о имену и постанку манастира испредане су многе легенде.

Једна од њих говори о неком азијском цару, који за своју болесну кћер, свуда по свету тражи лека. Њој се јављају Свети Врачи и дарују јој исцељење, а њен отац из захвалности на том месту подиже цркву.

Друга легенда везана је за село Новаке у околини Призрена, где су доскора били само темељи црквине посвећене истим светитељима. По предању, испред ње су се, некада давно, сусрели сватови и сукобили око тога, који ће први ући на венчање. Поубијали су се између себе до последњег, а те ноћи црква се подигла и преместила на садашње место.

Испод манастира је врело чија је вода лековита за очи, отуда и селу име Зочиште.

Црква је јединобродна грађевина са полуобличастим сводом у типу косовских цркава. Приград је из каснијег периода и нешто је шири од наоса. Унутрашњост наоса покривена је фрескама, притично општењим и потамнелим, са тешко препознатљивим ликовима. Пазице се сводна трака са попрсјима пророка карактеристична за фрескосликарство 14. века. У олтару су видљиви мотиви Благовести и светог Архидјакона Стефана у проскомидији, као и Ширшаја Нобес у апсиди и Пантократора на своду. Може се претпоставити, да их је радио неки даровити мајстор из круга исте сликарске школе којој су припадали творци фресака у црквама Св. Јована и Св. Николе, у оближњој Великој Хочи. Ако би биле стручно реставрисане, засигурно би се открила њихова не мала уметничка вредност. Са старог иконостаса, сачуване су, у дуборезу израбене врло лепе олтарске двери а заслужују пажњу и иконе, радови овдашњих монаха из прошлог века. Зочишки манастир из XV века, пронашао је руски конзул Јастробов, и пренео га у Београд. Изгорео је у Народној библиотеци 1941. године.

Манастир има велики углед у народу овога краја. Црква важи за лековиту, и одувек су к њој долазили болесници тражећи исцељења и помоћи. Према њиховој вери и по сили која исходи од светих моштију многи су оздравили, бездетни родитељи добили децу а често и нема деца преговорила. Лобања и други делићи моштију чувају се у малом кивотићу поред иконостаса. То је и највећа вредност манастира а верује се да припадају лекоме од Светих Бесребреника.

За оздрављење овде се обраћају једнако Срби као и муслимани. Нека од чудесних исцељења, која су се ту догодила, описаћемо по сведочењу овдашњих житеља.

Нека Шиптарка, из оближњег села, плачући је рекла игуману да већ 12 година живи у браку и да муж хоће да је отера, пошто немају деце. Након што је мало одлежала испод кивота, отишла је и за годину дана, вратила се да заблагодари цркви, носећи са собом мало дете.

Једна Српкиња из Смедерева, чији је супруг, војно лице, једва прихватио да дође у манастир, молила је игумана да им прочита молитву. После 7 година проведених у браку, ускоро су добили мунко дете, на чијим су ушима видљиво била изражена слова К и Д.

Пре кратког времена, доведено је слабашино шиптарско дете, које није могло да се крсти. Родитељи су га унесли на рукама у цркву.

По речима њиховог стрица, убрзо по одласку кући, детету је било боље и сада је сасвим здраво.

Српкиња из Призрена, која је радила у Аустрији, говори о неком неком дечаку, чији су родитељи, Аустријанци, обишли са њим многе лекаре. Изгубивши наду да ће им дете преговорити, мада са неверицом, пустише га са једним возачем на Косово. Тај човек, иначе родом из овога краја, довео га је у манастир. Вративши се кући, јурнуо је запањеној мајци у загрљај говорећи: „Мама, ја знам да причам.“

Потпуно слепа жена, дошла је у цркву и затражила да легне испод кивота. Заспала је, а кад се пробудила из сна, могла је да препознаје ликове и ствари око себе. Убрзо је гледала сасвим добро. Према њеној причи, у сну су јој се јавила два младића, држећи упале бацке у рукама. Те бацке бацали су њој у очи.

Велики број немоћних, болесних и опседнутих и данас долази овамо. Осим што је познат по исцељењима, манастир је значајан и за верско, национално и културно очување идентитета овдашњег српског народа. При њему је отпочела са радом и српска световна школа, 1871. године. Трајала је до пред сам други рат, а наставу су држали учитељи и катубери. Још има по неки жив старац или бака у селу, који су овде учили школу.

Сабори и славе одржавају се на дан Светих Козме и Дамјана, летњих и јесених. Ови први, 14. јула, окупају мноштво народа из ових делова Метохије. Последњих година сабори нису

тако велики по бројности, чему је сигурно разлог велико исцелување српског становништва. У некада веојинским српским селима овога краја, Оптеруши, Ретимљу, Зрзе, Братотину остало је то десетак домаћинстава, а нека су потпуно напуштена, Студенчане, Велика Круша (једна кућа), Ратковац (две куће). На њихова имања населили су се Шиптари. Нажалост, они сада представљају већину становништва, у овом питомином винородном крају, негдашњој колевци српске државе. На стара, боља времена, подсети понекад о славама, људи и деца, носећи лпцију и иконе кроз село, и жене и девојке обучене у лијене призренске народне ношње. Такође је задржан и обичај ношења плодова у цркву на освећење, демење понуда за душу покојника, лазарица и осталих традиционалних манифестација црквеног живота.

У манастирским диптисима, као ранији житељи, спомињу се и монаси и монахиње. У извесним периодима, онелуживали су га и свештеници, као што то потврђује и најстарији запис на зиду олтару из 1781. године. Тада је „службу одслужио призренски епископ кип Јоаникије са баконом и неким попом Милосшем.“ У овом веку памти се јеромонах Наум, иконограф, чије иконе и сада стоје у цркви. После њега била је прелатна игуманија Ана, сахрањена је уз сам олтар, затим се ребају мати Анастасија, Дамјана, Марица, Текла, Евдоксија, Саватија. Све су заслужне за одржавање манастирског живота у, за цркву, тежким послератним временима. 1979. године овде долази о. Марко Божанић и потпуно обнавља цркву и конак, уз помоћ становника села. Примивши малу схимну, добија име Дамјан, а последње дане дочекује као игуман. Ту се и упокојио у пролеће ове године.

Страдална судбина Српског народа и његове цркве право славно учинила је да још два имена остану записана у историји

манастира. То су дечански сабрат Иларион, јеромонах по чину, и парох из Велике Хоче о. Борбе. Својим животом посведочили су верност вери.

По завршетку рата, о. Иларион дошао је из Дечана овде на Божић, да одслужи божићну (литургију) службу. Сачекал је у повратку од албанских качака и убијен на домаку манастира.

Млади парох Борбе, родом са Косова, због своје ревности био је трн у оку локалних комунистичких силника. Оклеветан због једне проповеди на слави Светих Врача ухапшен је и осуђен. У затвору је оболио и убрзо умро оставивши за собом жену и двоје мале деце.

Данас је братство састављено од три члана, два јеромонаха и искушеника. Устројство је општежително, мада због постојећих услова и релативно малог броја монаха, подсећа на скитски начин живота. Редовно богослужбено правило и литургије остављају довољно времена и за скромно домаћинство. Народ у свему помаже манастир, иако, истини за вољу, сем о великим празницима веома ретко долази на службу. Рад на духовном буђењу и образовању, и овде ће требати да буде дуг и стрпљив. Сада монаси одржавају веронауку за децу школског узраста у Зочишту и Ораховцу, чиме је донекле обновљена манастирска традиција. Деца која посте, причешћују се и уносе иконе, нада су да ће се светиња православља очувати и на овим просторима.

јеромонах Мирон (Косаћ)

БЕСЕДЕ

БЕСЕДА О „ПРАВОМ ЧОВЕКУ“

— Недеља о Раслабљеном —

Христос васкресе, драга браћо и сестре!

Ваистину васкрсе Христос и тиме нам показа сву тајну Бога и сву тајну човека. Васкрсе Христос и тиме објави свим земљанима да је Он заиста прави, истинити Бог и Спаситељ наш, и исто тако несумњиво показа да је Он и једини прави човек — истински човек. Како? питаћете. Чиме је Он једини прави човек? Зар ми нисмо људи? помислиће неко од вас, и зар није било правих људи пре Христа. Да, ви сте у праву. Био је и пре Христа прави човек и то један једини. Био је прави човек Адам до свога пада у грех. Јер бити прави човек, значи бити човек онакав какав је изашао из руку свога Творца, човек са чистим и непомућеним ликом Божјим у себи, јер човек је пре свега, боголико биће. Такав је био Адам до свога пада у грех. Први пак грех, у који је пао Адам, помрачио је лик Божји у човеку, обезбожио и обезчовечио човека, и људи су се претворили у човечуљке.

Зато је Христос и дошао, драга браћо, живео на земљи као човек, страдао целог живота, умро на крсту и васкрсао као Бог да би обновио човека, очистио га од греха, те да би човек уз помоћ благодати Божије изградио себе у богочовечанско биће. Јер је човек и створен са наменом бескрајног усавршавања и уподобљавања Богу, створен је са задатком, како кажу Свети Оци, да постане Бог по благодати. Ни за шта мање није створен човек, драга браћо, јер Бог се није шалио кад је стварао човека. Недостојно би било Богу, да је створио човека оваквим какав је, и да је сав смисао његовог живота и стварања уоквирно у педесет, осамдесет или сто година живота овде на земљи. Такав смисао и циљ човековог живота, био би ужасно понижавајући и за Бога и за човека. Зато човек, прави човек, и не може имати други циљ до онај од Бога му одређени — да постане Бог по благодати. А тај циљ човеку је могуће постићи. То је могао постићи и Адам живећи по вољи Божјој, вршећи Његове свете заповести, и хранећи душу своју Божанским врлинама: Божанском правдом, Божанском истином, Божанском љубављу.

Но људи, преварени од ђавола, не напустише своју намену „да постану богови“, јер ђаво им то баш и предлаже, кад им говори да окусе од забрањеног плода, него су само променули метод, средства, начин да дођу до тог циља. Место да тај Бото-

модребени циљ — обожења постижу помоћу Бога и божанских средстава, они покушаше да га постигну помоћу Бавола и од Бавола предложеним средствима. И у томе је сва трагедија човечанства, сва тежина пада и отида, како тада у рају, тако и данас. Јер и данас има доста људи који мисле да се може живети и усавршавати, радећи без Бога, мимо Бога, па често и против Бога. Авај, каква обмана и какво духовно слепило. Заведени од исконског човекоубице — Бавола, у име шумних и бучних речи напретка, цивилизације, среће, хуманизма, одбацују људи данас сва божанска средства којима располаже света Црква Христова, и просипају се најгнусније клевете против Господа Христа. Одбацује се вера, као основ свих врлина, одбацује молитва, пост, поштовање туђе имовине, поштење и све остале еванђелске врлине, а прихватају се разни греси и пороци непост, лаж, пошве, крађе, неморал и многа друга зла, која човеку нуди и баца у лице безбожни двадесети век, и накарадни западни хуманизам.

Последице живота заснованог на таквим принципима из чијих је темеља избачен Бог, јесте пропаст не једног човека, и не једног народа, него целог човечанства како у духовном тако и у физичком погледу. Позната је чињеница да је моралност једног народа гаранција његове и духовне и физичке снаге. Ко се на пример од вас не сећа, нарочито од вас старијих, да је народ пре бар десетина година био датско здравији и способнији него данас, иако тада није било ни издалека оваквих услова живота и оволико лекара као данас. За људе верујуће то не претставља никакву тајну. Тада та је држала вера у Бога и морал којим је народ тада жишео. Међутим, данас, са падом вере у Бога, олада и морал, јер је морал несвојин од вере, те се појављују и шире као кујне болести најразноврснији греси и пороци. А грех — то и јесте најстрашнија болест која ослабљује све силе бића човечијег, и трује здраве виталне сокове у народу, водечи га полако али сигурно његовој коначној пропасти. Ми смо сведоци и очевидци тог немилостивог процеса, који нам сваки дан све у јаснијим бојама излази пред очи кроз дневну штампу. Нема дана, а да дневни листови не објаве по неколико убиства, самоубиства, разних врста криминала и разбојништва. Гледано кроз ту призму, наше доба постаје све сличније времену пред долазак Господа Христа на земљу. Човечанство је било тада толико ослабљено грехом, да му није могао нико помоћи: нико од људи, нико од анђела. Сви су тада са чежњом упирали очи у небо, осећајући, да им помоћ може доћи једино од Бога. И она је заиста и дошла у лицу чудесног Господа Христа.

Будеки род је тада претстављао једног умирућег самртника, који је непотичан лежач на своме одру, немајући снаге да помогне сам себи. И таде, долази Господ Христос као небески лекар да подигне самртника са болесничке постеље, и да му поврати снагу за непрекидно усавршавање до богоподобности.

И Он, чудесни свелскара, испуњен неизмерно љубављу према човеку, хита и помаже и тамо где његову помоћ и не очекују. Он тражи и спасава оно што је изгубљено, као добри пастир који не чека да му се изгубљена овца сама врати у тор, него

Игумен манастира Ставровуни на Криту

иде по планинама и тражи је док је не нађе. Он је само речју својом губаве чистио, слепима види повраћао, ослабљено дизао, мртве васкрсавао, увек нагишћујући да су те и друге последице грехова. Зато Његов метод лечења је такође Божански: Прво уништава узрок болести — грех, па тек онда и саму болест. „Слико, опраштају ти се греси“, „Јди и не греси више“ да ти не буде горе“, јесу Његове уобичајене речи упућиване болесницима разних врста. Чули сте и у данашњем Светом Еванђељу. Свети Јеванђелист нам износи један такав случај. Тај јеванђел-

ски случај садржи у себи слику целог човечанства, и сву икономију нашег спасења.

Спаситељ је једном притиком, нише свети Јеванђелист, на вратио у Бању Витезду у Јерусалиму, где је лежало много разних болесника. У ту бању је повремено силазио Анђео Господњи, узмудивао воду, и који би болесник затим први ушао у воду, оздрављао је ма да је од било какве болести боловао. Међу тим многобројним болесницима, Спаситељ је пронашао једног ослабљеног човека, који је тридесетосам година лежао ту у бањи. Сазнавши то, Небески лекар упита га: „Хоћеш ли да будеш здрав“? Да, Господе, одговори болесник наћеничким гласом, али немам човека да ме спусти у бању кад се замути вода, а ја док дођем, други стигне пре мене. Дирнут тим речима, Господ му рече: Устани, узми одар свој и иди дома. И одмах оздрави човек, нени Свето Еванђеље, и узевши одар свој хоћаше“.

Ето, драга браћо, гај догађај описан у данашњем светом Еванђељу, несумњиво је истинит, али и дубоко поучају: он нам представља стање целог рода људског, које се било толико разболело у гресима својим, да је личило на овог узетог човека у бањи. То стање узности било је опште, тако да тада није било ни једног правог човека — човека без греха, јер и овог невољника немале ко да спусти у бању. И не само то. Други део данашњег светог Еванђеља слика нам праву слику тадашњих народних првака и старешина, који беху потпуно ослепели у фарисејском формализму. Они говораху овом испуњеном човеку да му не ваља у суботу одар носити, јер они беху строги формалисти у испуњавању тадашњег закона. Кад им је он рекао: „Ко ме исцели он ми рече: узми одар свој и ходи,“ они га лукаво питаху ко је тај који му то рече. Но он им не знаде одмах рећи ко је то. Тек када га касније Исус нађе у храму, и рече му: „Ето си здрав, од сада више не греши да ти не буде горе“, ослабљени рече Јеврејима да је то Исус који га исцели. И тек сада открива се право стање јеврејских старешина: „За то коњаху Јевреји Исуса, и гледаху да га убију, јер чинише то у суботу“.

Заслешени својим гресима и формализмом, Јевреји не увиђају, да је једна душа човечија скупља од целог света, него испуњени злобом према Христу, хоће да га убију што је излечио човека у суботу, заборављајући да је субота створена човека ради, а не човек суботе ради.

Но милостиви Спаситељ наш, знао је добро њихове намере и њихово болесно стање, па је зато и постао човек, узевши обличје слуге и понизио себе до смрти крсне, не да им суди и да их кажњава што су болесни, него да их лечи и спасава. Једино је Он — безгрешан и чист, могао излечити и излечио је грехом ослабљено човечанство, «крз своја гонотска страдања и славно своје васкрсење! Васкрснувши из гроба после три дана, Господиш је улио у човечанство нове животне сокове

крз све тајне и свете врлине, који су људе оживљавали и помагали им у усавршавању у духовном животу. Али по гресима нашим, ми поново отступамо од Спаса нашег, прскидамо са Њим сваку духовну везу, и ето, поново доспенамо у болесно и ослабљено стање, које је по речима Спаситељевим, теже него оно прво. Како онда, тако ни данас, нема човека — правог човека — ван Господа Христа, јединог Спаситеља нашег, који би могао помоћи ослабљеном човечанству.

Људи данас, место да прибегавају и траже помоћи код јединог правог Лекара, обраћају се често разним наприлекарима у лицу разних сектаната, спиритиста, или самозваних усређитеља целог човечанства. Увек је било таквих много, а и данас их има, који гордо истичу себе место Господа Христа, и намаћу се људима за Спаситеља, обећавајући им рај, не негде тамо на небу, него још овде на земљи. Обратите се историји и она ће вам их показати у њиховој правој боји. Показаше вам да су сви они обећавали да претворе земљу у рај, а уствари су је претворили у кланицу, и заливали по ко зна који пут земљу људском крвљу. Када би сва крв људска која је противена руком човека од крви Авељеве па до данас, проврела из земље, настао би поток не од воде него од крви људске. Они не спасавају, него уништавају човечанство и физички и духовно, ширећи свуда око себе ратове, пакао, ужас.

Сни ти самозвани спаситељи и усређитељи човечанства, не стали су са хоризонта земље, као ружни снови, а остао је да се блиста до краја времена лик правог Човека — Господа Христа, јединог правог Спаситеља нашег и Бога у свима световима. Он је једини наш помоћник и спаситељ у свим нашим невољама и бедама. Поред њега свемоћног, ко још да тражи помоћи и да се ослања на људе, слабе трске које љуба и заноси сваки ветар. Такво уздање у човека, не само да није бескорисно, него је и опасно, јер из дубине векова брује речи славног пророка Божјег Јеремије: „Проклет човек који се узда у човека“! (17,5), тј. онај ко очекује више помоћи од људи него од Бога.

Ако желимо, браћо, спасење себи и народу своме, а то морамо желити ако смо прави хришћани и родољуби, повратимо се Господу и светој Цркви Његовој, кроз покајање и сузе, јер само у Цркви Христовој чува се лек за сваку болест и сваку немоћ. Не оклевајмо и не варајмо себе остављајући даље у гресима својим, него се тргнимо из греховног сна, заваљимо Господу за помоћ, и Он ће нас услишити. Он — Небески Лекар — стоји и поред наше болесничке постеле и пита нас благим и меким гласом: Хоћеш ли да будеш здрав? Ослушнимо браћо и чућемо то питање. А тада, тада се предајмо у руке Њему нека нас он лечи, било шибом или миловањем, тек нека нас лечи и спасава. Јер само са Њим и кроз Њега наскрсног и ми можемо васкрснути душу своју из мртвила греховног и ући у царство небеско, попут раснетог разбојника, где ћемо са свима

Светима славити Њега — јединог Спаситеља нашег Господа Христа са Оцем и Духом Светим, коме пека је слава и хвала сада и увек и кроз ове векове. Амин.

Попатањ
1963.

Јерођакон Артемије
студент

ПРОТИВ ПРОПОВЕДАЊА ГРЕХА

Свету веру православну, браћо, раширили су апостоли, мученици, и светитељи Христови. Њихова је заслуга што и ми данас православно верујемо.

А како су они успели да остваре ово најсветије дело у историји?

Успели су зато што су веру схватили озбиљно, и потпуно се њој предали. Колико је значајна вера за апостоле, види се из тога што су се растрчали у све крајеве насељене да објаве Вашлођење и Васкрсење Христово, — у томе је био сав програм њиховог земаљског живота. Колико је вра била важна ствар за Христове мученике, већ довољно говори њихова мученичка смрт. Колико је она пак значила светитељима Цркве Христове, сведочи њихова борба да је чисту сачувају и нама предају. Апостоли, мученици и светитељи свих врста примили су на олтар вере оно највредније што су имали — своје животе.

Но шта је било њихово моћно оружје којим придобише за Христа народе и поколења?

Два су средства која су користили Христови проповедници: **ЈЕВАНЂЕЛСКИ ЖИВОТ И ЈЕВАНЂЕЛСКЕ РЕЧИ.**

Примеран јеванђелски живот је најбољи говор, најјача проповед. Зато Спаситељ заповеда: „Нека се осветли светлост вапа пред људима, да виде наша добра дела, и прославе Оца нашега који је на небесима.“ Речи нису чак ни неопходне, довољна су добра дела. У сваком случају, дела су моћнија од речи. То су и стари латински мудраци донекле схватили, па всле: „Речи побуђују, али примери вуку за собом“. Но нико се није боље уверио у угитајну моћ јеванђелске праксе него што су се у њу уверили свети хришћански подвижници. У древној патерици пише како се неки монах жално преподобном о. Сисоју да не може запамтити прочитне речи из Светог Писма, да би их касније могао поновити у разговору са људима ради поуке. „То није ни неопходно“, одговори му о. Сисоје. „Потребно је живети њима, па беш их онда из душе и срца износити.“ Истинитост ових светитељских речи посведочена је безброј пута. Тако се прича да је у неком манастиру живео свети монах који је увек ћутао, али хиљаде других монаха и људи из света запаљени су љубављу према Богу и спасли се само због тога што су посматрали његов богоугодни живот, као што су некада Израјљци у пустињи спасавали се од смрти, ако би са вером погледали у бакарну змију коју је направио Мојсије и истакао на узвишеном месту.

Свете речи су допуна светом животу. Јер нису сви људи лично могли да сретну Христа када је ходао по земљи, и да виде чудесна дела Његова. Али баш зато Његови апостоли, како они прии тако и сви касније, нису престајали да говоре и разnose Његову славу по свему свету. Чистим душама доноше су и јеванђелске речи па ће повсеровати. „Благо онима који не нидеше а вероваше“, каже Спаситељ. Читајући Јеванђеље и житија святих мученика, зар не осетимо и сами, макар за тренутак, жудњу за Богом?

Али на жалост, браћо драга, свака добра ствар може и погрешно да се употреби. Тако се и ова велика моћ примера и речи може ставити у службу зла и греха. Као што је свети живот најсавршенији начин сведочења за хришћанску веру, тако је и рђав живот хришћанина најужаснија проповед против ње. Грешимо ли у било чему, ми смо већ постали проповедници греха. Сваки грех је цела једна проповед. Ниједан грех који човек учини не може се задржати код њега самога. И најмања погрешка, за коју често кажемо да је наша лична ствар, на неки начин одражава се на живот Цркве, јер увек повређује наше ближње. Чак и греси које тајно чинимо доносе зло ближњима, јер иако су сакривени од очију брата твога, њих Бог добро види, а сви смо одговорни једни за друге. Осим тога, грех неминушно оставља и видљивог трага на своме починиоцу, и зато ћемо настати велику жалост и бол онима који нас воле, када примете да ми пропадамо. Но ипак, САБЛАЖАВАЊЕ и ОГОВАРАЊЕ других највише заслужују да се назову проповеђу греха.

Саблажњавањем зовемо сва неваљала дела учињена на очиглед других људи и ружне речи које би други могли да чују. Саблажњиви поступају хришћани ослабљују веру код оних који га посматрају, нарочито код деце и особа недовољно учвршћених у веру. Саблазан ће бити највећа ако се рђаво понашају она лица од којих се очекује да и друге поучавају, показујући и личним примером како треба да се живи. У томе је један од највећих разлога зашто многи неће да се обрате Цркви и зашто се име Божије „хули међу незнабошцима“. Поред тог лошег примера појединих хришћана, и свакодневно животно окружење више подстиче човека на прех него на врлину. Неким људима и женама нашег времена је саблажњавање других, па и директно увођење у грех главно занимање и извор материјалне егзистенције. А има и паметних људи који се рђаво понашају само зато да би били „дискретни“, да не буду „лицемерци“. Такви су људи жалосно обманути, јер не знају ни шта значи искреност ни шта је лицемерје. Послушајмо шта вели паметни Дучић, који се и у овим стварима добро разумевао: „Одавно је речено да искреност не значи рећи све што човек мисли, него не рећи никад оно што не мисли; а чак су најопаснији људи који кажу све што им је на срцу и на памети, — што на уму то на друму. Јер они не говоре истину

или заблуду зашто су искрени, него зато што су слаби, и зато не владају собом. Такви људи не смеју да се својом истином остану насаме као што дете не сме да остане у празној соби. Има чето и више племенитости да неке истине прећутимо, него да их отворено кажемо.“

Треба, дакле да поштедимо друге људе од отрова који носимо у себи. Садржај свога срца смео износити потпуно само на исповести пред духовним оцем.

Оно што не смити да упропасте саблажњивци, покушавају да доврше оговарачи. Јер ма колико био неваљало, неће ипак сви имати прилику да виде његова дела. Али зато се сада јавља оговарач као настављач његовог посла, — продужена рука саблажњивца. Као што су апостоли ревностно проповедали Христа, Његова славна дела и спасење које је Он донео свету, са истим жаром и оговарач разноси вест о погрешкама и недостацима других људи. Говори о њиховој пропасти! Каква проповед! Само захваљујући овој посредничкој улози оговарача, имамо шансу да се и ми трујемо гресима неких људи, који би, без њиховог труда, можда остали и непознати, па према нама и без даљег утицаја.

Па рецимо онда, браћо, какви су проповедници саблажњивци и оговарачи! Упоредите их са Христовим апостолима, мученицима и светителима, и онда ће вам бити јасно.

Многи су људи изашли вечну смрт захваљујући овим проповедницима смрти. Неки су на самом почетку живота попустили погрешним путем само зато што су били обманути и заведени. Много је талентованих људи пропало због тога што су имали погрешним путем само зато што су били обманути и заведени. које не даје подстицаја ни за какав рад и усавршавање, него човека наводи да оноје таленте употребљава у алкохолу, дроги, блуду и разбојничтву. Тако су остали неостварени многи младалачки снови о успеху и срећној будућности. Зато се Господ показао заиста праведан када је рекао: „Који саблазни јединога од ових малих који верују у мене, боље би му било да се обеси камен воденични о врат његов и да потоне у дубину морску.“ Саблажњивци и оговарачи заслужују овакву осуду.

Зато, браћо, чувајмо браћу своју од отрова који у себи носимо, да се не набомо као противници апостола, мученика и светитеља Христових, као они који руше оно што су они проповедали. И пазимо да нас не преваре саблажњивци и оговарачи!

Духовни учитељи кажу да се све ове замке могу избећи само ако будемо имали љубави прома браћи својој. А најбоље ћемо показати да их волимо ако се бринемо о њиховом спасењу. Онда ћемо бити слични Оцу Небескоме, који, „тако заволи свет, да и Сина Свога Јединороднога даде, да сваки који верује у Њега не погине, него да има живот вечни“. Нема лепшег поклона брату од доброг примера у животу и правде речи. Ако и ми смо извекбани у врлини, треба да је онашамо, не само због

себе — да бисмо је научили, него исто толико због наших ближњих, да бисмо им дали прави пример.

Ако заволимо браћу, нећемо их никада оговарати. Оговарање је производ мржње и зависти. То је жеља да се други унизи у очима слушаца. Ми ћемо зато послушати Апостола Павла који каже: „Чините један другог већим од себе!“

А од туђе саблазни и оговарања других пред нама можемо се заштити само непрестаним сећањем на Господа Исуса Христа. Он је узор коме треба да следимо. У томе ће нам помоћи и примери Његових апостола, мученика и светитеља. „Угледајте се на мене, као и ја на Христа“, препоручује Апостол Павле. А саблажњивци и оговарачи нису примери за подражавање, него они треба да нам послуже као упозорење какви хришћани не смеју да буду.

Господе, молимо Ти се, опрости нам што смо друге наводили на грех и оговарали браћу своју! Дај нам да то више не чинимо, а све оне које смо ми завели, Ти поново изведи на пут спасења!

ТВОЈОЈ МИЛОСТИ СЛАВА И ХВАЛА ВАВЕК! АМИН.

Протосибиел Атанасије Ракита

ИСТОРИЈА

Др Веселин Кесић

СВЕТИ КНЕЗ ЛАЗАР ПОДАРЖАВАЊЕ ХРИСТА *

Косовска битка била је у уторак 28. јуна 1389. г. Једна Српкиња из забаченог босанског села, упитана зашто пости сваког уторка у години, одговорила је: „Мој синко, зар ти не знаш да смо ми Срби у уторак изгубили наше царство и богатство на Пољу Косову?“ Косовска битка ушла је у саму матицу српске културе и духовности и са њима тече кроз векове.

Значај Косова и Лазареве жртве може се схватити само у светлости догађаја који су претходили бици и каснијих историјских збивања, јер Косово и Лазар не дају се ни замислити без претходне хришћанизације Српског народа, без мисионарских прегнућа словенских апостола, а пре свега без великих духовних и националних достигнућа Светог Саве. Виђени из ове хришћанске перспективе, Косово и Свети Кнез Лазар јесу плод оног семена из Опаситељеве приче које је пало на добру земљу. Без калемљења Српског народа, као дивљег маслиновог изданка, на маслиново дрво хришћанства, и без коришћења његовог богатства, не би било ни косовских мученика и јунака, нити и јединог узвишеног хришћанског идеала који су они држали, за који су ратовали и за који су пострадали.

Анонимни творац епских песама великог косовског циклуса протумачио је Косово у светлости хришћанског погледа на свет и човека. Он је видео суштинску подударност двају историјских догађаја: Голготе и Косова, и двеју историјских фигура: Христа и Лазара. Његов велико поетско остварење било је производ хришћанског схватања и тумачења српске историје. Он је с правом у поразу видео победу, у смрти васкрсење. Вера у Јеванђеље Христово, које је било у основи живота Српског народа одржала га је кроз последњих свих шест стотина година.

* Др Веселин Кесић је професор Богословског факултета Светог Владимира у Њујорку. У Америку је дошао као младич из Босанског Грахова непосредно после другог светског рата. Овај чланак је написан специјално за наш часопис, на енглеском језику.

1.

Kaо централна фигура косовског догађаја увек се представља Свети Кнез Лазар. Кнез Лазар је познат историји, чак и пре Косова, по томе што је подуматао идеал народног јединства иза којег је стајала Црква. Радио је на измирењу Српске Цркве и Васељенске патријаршије у Цариграду. Јер због уздицања Српске Цркве на степен патријаршије у време цара Душана, Грчка Црква је прекинула односе са новим патријархом, Јоаникијем, и његовом Црквом. И пре Лазаревог подухвата, неке значајне личности покупавале су без успеха да измире ове две православне Цркве. Заједно са Исанијом, српским монахом из Свете Горе, Кнез Лазар се упорио залагао, знатно помагао, и на крају дочекао да види измирене Цркве. За своје хришћанско ангажовање, Лазар беше омиљен и високо цеоњен, посебно међу монасима Свете Горе. Сматраху га за миротворца, за блаженог човека Цркве. Управо пред своју мученичку смрт на Косову, Лазар се бејаше сав посветио овој светој служби. Непосредно после косовске битке, савременици су у Кнезу Лазару већ гледали хришћанског мученика који је добровољно умро за своја хришћанска убојења и за свој народ. Сматрали су га за свстоба. У току деценије после његове смрти, док су догађаји још били живи и блиски, док још ране не беху залечене, непознати писац „Повесног слова“ (1392—1402) слика га као кротког, благог, врлиноског и храброг човека из његових предкосовских дана. Хваљен је као милостиви и праведни судија. Са особинама које се ретко срећу међу људима од моћи и власти, Лазар је управљао својом земљом као што би отац бринув о својој деци. А када је приметио да је битка са турском силом близу, и да Турци траже да „прогутају стадо Христово“, као што бележи овај дремни биограф, Лазар позива свој народ да следи примеру Господа Исуса Христа. Подсеха их да је ради испуњења властитог живота неопходно да се прође кроз страдања. Око дванаест година после косовске битке, Јефимија, удовица Деспота Угљеше, убијеног на Марици 1371. г., знатном жицом везе покров за гроб Лазарева, на коме се налазе похвале и ламент њему посвећени. Јефимија се обраћа Лазару као „љубом мученику“ који је сам Бог изабрао за велику част. Хвали његов начин управљања земљом коју је наследио од својих отаца и велича га што је донео радост хришћанском народу под његовом влашћу. А када се примакао дан битке, поставља вежиља, Лазар је у њу ушао храбро и побожно, и примио од Бога „венац мученика“. За њу Лазар није мртав, он је сада јачи по икада. Она му се моли и тражи: „Не предај забораву вољега ти чеда, која си сирота оставио преласком твојим,“ немо „преклони колена пред Владиком који те венчао“ и да Лазарево потомство живи дуго и по Божјој вољи, и „да православна вера хришћанска неоскудно стоји у нашем отачаству“. А на крају свог ламента, Јефимија приноси молитву за себе,

2.

и отвара срце пред Светим Лазаром: „Ја те молим да утишаш буру љуту душе и тела мојега.“ Ми сада говоримо о Светом Лазару, и молимо се њему баш онако као што је Јефимија започела пре много година. Њена молитва своје „милом господину и светом мученику“, и наше садашње молитве јесу за спасење његовог народа.

Лазарев, „дивљак“ не знатном жицом на свити него речима епских песника није произвољно дело њихове маште. Чињенице које они износе добро су посведочене и леже у основи њиховог стваралаштва. До дана данашњег народни гуслари певају стихове свих епских циклуса који приповедају о јунацима из даљих и блиских битака Српског народа за слободу. Када су неки савремени истраживачи читали да ли је данас могуће створити неку нову епску песму попут оних из косовског циклуса, речено им је: „Да, то би било могуће ако би постојао један такав догађај који то заслужује“. Зато морамо имати историјски значајан догађај који би подстакао певача на његову епску обраду. Историјски догађај је предуслов за настапак овакве поезије. Косово и Лазар заслужују да се о њима пева и прича више него о свим другим догађајима.

Испитивањем историјских чињеница о Кнезу Лазару којима располажемо, приказивања Лазара као побожног кнеза и врлина које му приписују дремни хроничари, Јефимијиног ламент и молитве, видимо да се сви ти извори слажу у својим извештајима о њему као човеку који у своме животу и смрти није желео ништа друго за себе него да опонаша Христа и сведочи за Њега. А код епског песника Лазарев живот као верно представљање Христа дат је још јасније него раније.

За концепт о „опонашању“ или подржавању Христа, састављач или састављачи косовског циклуса епских песама послужили су се Новим Заветом, посебно посланицама Апостола Павла. За Апостола Павла опонашање Христа не значи неко нијетистичко апсорбовање човека у Христа, него нешто конкретније и видљивије. Он заповеда коринћанима: „Ушледајте се на мене, као и ја на Христа“ (1. Кор. 11,1). Они су га видели, слушали га и упражњавали његов начин живота. Апостол им је дао конкретан пример којег треба да се придржавају. У његовом опонашању Христа, коринћани хришћани су могли да примете да речи и дела Апостола Павла указују на исту реалност. Вреди запазити да Апостол Павле о опонашању Христа говори у писмима упућеним оним хришћанским заједницама које је он основао и које су га лично познавале. Он су видели Павла са сваког аспекта његове апостолске службе. Имале су, дакле конкретан пример за опонашање.

Свети Кнез Лазар такође је објавио Христово присуство таквим животом који се могао посматрати, видети и описати на конкретан начин.

3.

Косовски епски циклус даје нам портрет Св. Лазара у светлости Христовог лика. „Кнежеву вечеру“ уочи одлучујуће битке песник пореди са тајном (последњином) вечером коју је Христос пред своје страдање поделио са ученицима. У Лазаревој агоњији поводом избора између два царства, он види Христову тугу у Гетсиманском врту.

Мисли царс мисли свакојаке:
„Мили Боже, што ћу и како ћу
Ко ме ћу се приволети царству:
Да или ћу царству небескоме?
Да или ћу царству земаљскоме?
Ако ћу се приволети царству,
Приволети царству земаљскомс,
Земаљско је за малена царство,
А небеско увек и довека.“
Цар волде царству небескоме,
А неголи царству земаљскоме;
Па сакроји на Косову цркву.

Могло се одлучити да не ратује, да направи неку врсту компромиса с Турцима и привремено одложи пораз и мучеништво. Али Лазар је, попут Христа, прихватио вољу Божију — „Не како ја хоћу, него како ти“ — и припремио себе и свој народ за властиту Голготу. Лазарев избор подудара се са Христовим избором. Бирање није било између добра и зла, него између онога што би се могло оквалификовати као добро — да би се избегло страдање — и онога што је по својој вредности много веће од сваке добре ствари — да се прихвати воља Божија и његово Царство Небеско. То је део ширег избора између „природног“ и „духовног“, избора с којим се хришћани сусрећу свакога дана. У хришћанској подвижничкој литератури „природни“ човек је представљен као онај који настоји да угоди другима, задовољавајући истовремено и себе, док „духовни“ човек изнад свега тежи за Царством Божијим, чак и онда ако му такав живот доноси само страдања и мучеништво. Избор Светог Кнеза Лазара огледа се у његовом мучеништву, у доживљавању Христових страдања. Као мученик вапотно је у своме животу и смрти Христове патње за свој народ. И други косовски мученици и јунаци следили су његов пример. Никада раније није један народ као целина — не само његови појединци — пришао тако близу Крсту Христовом као Српски народ на дан косовске битке.

Узвишеност целокупног Лазаревог живота открила се у начину његове смрти и у циљу за који је умро. Живот му је достигао врхунац у смрти. Али ова смрт не беше крај, него почетак једног новог живота. Поново се јасно показала његова моћ.

Јер његова жртва била је дело хришћанске вере. Бог је овековечио његово трајање, оправдао га, и удостојио га више пута да види плодове свога избора и своје Голготе. Сада сам говорио о њему, али у храмовима ми му се молимо. Он и сада сведочи о косовском догађају 1389. г. као тријумфу вере, као победи васкрсења над смрћу.

4.

Историјска чињеница изолована од свога непосредног и ширег контекста остаје сувише уска — само чињеница, без значења. Само где чињенице имају и значење, имамо посла са историјским догађајима. Еписки певач је дао контекст чињеницама, стварајући поезију пуну значења када је повукао аналогију између Христовог страдања и Косова и портретисао Светог Кнеза Лазара као Христовог подражаваоца. Он показује да је на Косову извршена воља Божија. Нема ништа сувишно ни безначајно у овој поезији. Тако су величина и светост догађаја сачувани и саопштени будућим поколењима.

Ако следамо на Косово као испуњење Јеванђеља, разумећемо да оно надилази време, 1389. г., када је била битка, и поставио је да врши утицај на живот Српског народа у сваком периоду његове историје. У извесном смислу оно је постало догађај од есхатолошког значаја, јер се односи и на прошлост, и на садашњост, и на будућност. Као такво, Косово је постало мерило и оријентација, путоказ Србима кроз историју. Сваки догађај у њиховој историји после Лазара и његовог мучеништва поређен је са Косовом и вреднован према њему. Не може свако страдање само по себи да се назове „друго Косово“. Пораз и трагедије који нису огледали у себи хришћанске мученике и јунаке из Косова, незаборавне ликове људи и жена облагорођених хришћанским врлинама, могу се окарактерисати као занста трагични али остали су „без Косова“, јер им недостају хришћански идеали које тако упечатљиво објављује косовска поезија.

Свети Кнез Лазар је у своме животу и смрти отеловио позив Св. Апостола Павла: „Угледајте се на мене, као и ја на Христа“. У његовој личности има шта да се види, додирне и подражава. Његову успомену прослављамо. Ми га се сећамо, а то значи да га чинимо присутним у своме животу као живи пример за угледање. Такво памћење јесте сила од које се расте, сила која изграђује и преображава.

Где год је живо светолазаревско памћење, шири се Лазарева сила, претећи свакоме ко покушава да његову визију небеског царства и његов систем вредности замени другим схватањима, која су инспирисана опредељењем за „земаљско царство“. Светолазаревско памћење показује данас јасније него икада раније да се историјски развој и радикалне промене у српској историји јављају не као одраз економске и историјске неоп-

ходности него да су условљени слободним избором слободољубивог народа. Својим одређењем Лазар је самом историјом надишао историју, историју пораза — историјом вере, и оставио име које још светли у тами, и тама не може да га надмудра. „Пале Лазо, ал' му оста име,“ радостан је гуслар када приповеда о паду царства. Лазарева вера и жртва, оделикавајући Христову жртву, могу још да сиварају људе и жене високих моралних квалитета и да буду изазов плитком оптимизму који се производи у савременим идеолошким радионицама.

Као подражавалац Христа Свети Кнез Лазар нас подсећа да човек не може истински живети ако не покуну да схвати људску судбину, и да се не могу попети страдања ако се не пронађе њихов смисао. Многи су доживели бесмислена страдања као најдеструктивније силе, које и појединца и људско заједнице воде у пропаст.

Проста Црногорка, коју описује Ревека Вест у спосу нашег времена „Црно јагње и сиви соко“, може да послужи као симбол питања целог Српског народа која се данас чују. Ревека описује разговор који је на високим планинама Црне Горе водила са овом старом женом. Црногорка је у првом светском рату изгубила мужа, кћерку и сина. Она је несумњиво много пострадала, то се показује изнад сваке мере. Али она је више од свега била обузета питањем смисла свога страдања. Ова „бесзначајна“ жена рече: „Настојим да схватим зашто се ово догодило. Ако морам да живим, зашто је онда мој живот овакав?“ Слупаоцима су оне речи биле неочекивано откриће. „Она је била одговор на моје сумње“, пише Ревека Вест. „Прихватала је своју судбину, не онако како то чине животиње, трава и дрвеће: није само одстрадала свој живот, него га још и испитује. Када је сабља налетела на њу кроз помрчину, она је испружила руку и зграбила сачио док је падало, не бришући да ња ће посећи прсте, само да би могла испитати од чега је, где је скована и ко је то њоме замакнуо.

Ова Црногорка, која трага за значењем својих страдања изражава и садашња питања Српског народа, појачана побином мором која је напала нацију последњих година. Поруча је Светог Кнеза Лазара да још једном погледамо и проучимо питање народне судбине, и где је место Срба у историји. И ми се трудимо да докучимо „зашто се све ово догађа“. А народ који испитује своју судбину тешко ће моћи да се уклони у систем заснован и обликован на идеологијама које одричу прошлост и веру у оно-страно. Својом запитаности и трагањем за смислом живота и страдања, Српски народ јасно даје до знања да тајна Косова додирује саму срж народног постојања, да је нестасарива слава Светог Кнеза Лазара, да ће се о његовом делу и даље певати и приповедати, да нас његова успомена трезни и одушевљава и да његов лични пример зове на подражавање.

Са енглеског превео протоспишел Атанасије Ракита

ПРИЗРЕНСКИ ЕПИСКОПИ

1019 — 1990

Призрен, 1981. г.

Допуњено 1993. г.

Призрен — „срце Балканског полуострва“¹, од неких назван „српски Цариград“² — био је „поприште крупних историјских збивања и играо огромну улогу не само у историји Српске државе, већ и читавог Балкана“³. Као насеље које игра веома важну улогу „на путу из Скадарског приморја у унутрашњост Балканског полуострва“⁴, за време Римљана знао се „Тхеранда“, а касније, у доба Византије, „Призријан“, па је тај назив задржао и код Срба, са малим изменама: „Призрен“ или „Призрен“⁵.

Искористивши заузетост Византије, Стефан Немања (1168—96), творац Српске државе, заузео је Призрен (1189. г.) и разорио га је,⁶ по после пораза на Морави (1190.), Призрен је поново враћен Византији.⁷ Том приликом „Срби су задржали знатне делове Византијске области... као Хвосно око Пећи и Дечана, који су припадали Призренској епископији“⁸. Почетком 13. века (1204) бугарски цар Калојан заузео је Призрен,⁹ но није га дуго држао у својим рукама, пошто га је Византија поново освојила; но и Византија није могла да га дуже задржи под својом влашћу, јер већ око 1214. г. за време Стефана Прввенчаног (1196—1227) Призрен је дефинитивно припојен Србији, и у њеном Саставу остао све до свога пада 21. јуна 1455. године.

За време Немањића Призрен се најпросто развија, да би свој највећи успон достигао за време цара Душана (1331—1355) и Уроша (1355—1371), који су у њему, а и у оближњем месту Рибнику, имали своје дворове, те је тако био једна од њи-

¹ Архимандрит Сава, Призрен, „Братство“, II, Бид, 1888, с. 30.

² Г. М. Макензијева и А. П. Ирбијева, „Путовање по словенским земљама Турске у Европи“, Бид, 1868, с. 335.

³ Група аутора, „Косово (некад и данас)“, Бид, 1973, с. 109.

⁴ В. Радовановић, „Призрен“ Нар. енцикл. СХС, књ. III, с. 570).

⁵ Исто, с. 570.

⁶ К. Јиричек — Ј. Радоњић, „Историја Срба“, Књ. I, Бид, 1952, с. 157.

⁷ Исто, с. 157.

⁸ Исто, дело.

⁹ Исто, с. 164.

хових престолица.¹⁰ Недалеко од Призрена цар Душан је подигао своју величанствену задужбину — манастир Св. Архангела — где је и сахрањен. После смрти цара Душана, а за време „нејаког“ цара Уроша, пошто наша „великаши... на комате раздробиле царство“, Призрен је заузео краљ Вукашин, „где је имао и кованицу новца“.¹¹ После његове погибије (26. септ. 1371. г.) Призрен је дошао у руке Бурџа Балишића (1372—76.), да би после његове смрти (1378.) дошао под управу Вука Бранковића. После битке код Никопоља (25. септ. 1396.) султан Бајазит I протера Вука Бранковића, који је заступао потребу борбе против Турака.¹² Од тада Призрен опада, тако да се касније помиње „као онај трговинско средиште“.¹³ Од 21. јуна 1455. па све до Св. Луке 1912. (31/18. октоб. Призрен је под турском влашћу.¹⁴ За време првог светског рата, тј. од 1915—1918. Призрен је био под окупацијом Бугара. Стварањем Краљевине СХС, 1918. године, Призрен је враћен Србији.

Истином Христове науке Балканско полуострво обасјано је још у апостолско доба. На Балкану је проповедао св. ап. Андреј Првозвани. За св. ап. Павла поуздано се зна да је долазио у Македонију,¹⁵ и „водио бригу о црквеним општинама на Балкану“.¹⁶ Чињеница, пак, да је било мученика на целом подручју од „горњег тока реке Дунава па до крајњег југа Балканског полуострва“¹⁷, говори нам да је хришћанство на овом подручју било доста распрострањено. Поред многих мученика за веру Христову треба поменути св. мученике Флора и Лавра, који су пострадали у II веку у Улпијани на Косову.¹⁸ Све ово говори нам да је и у Призрен, тада и те како важно место, хришћанство допрело још у најраније доба. После Миланског едикта 313. године, знамо да је Призрен потпао под јурисдикцију Солунског викаријата, јер из писама „папе Инокентија I солунском викару Руфу 412. године изричито се каже да под јурисдикцију Викаријата спадају... и Дарданија“.¹⁹ Такво стање остало је све до 14. априла 535. г. када је „на рачун Солунског викаријата“²⁰ створена нова архиепископија Јустинијана Приме, под чију јурисдикцију потпада и Призрен.

Јустинијана Приме није била дугог века. Уништена је почетком VII века, када су се „огромне масе Словена и Авара шириле по целом Балканском полуострву“ и вршили „пљачкања и разарања“.²¹ Епархије Јустинијане Приме потпале су сада поново под јурисдикцију Солунског викаријата и остале све до 732. г. „када је цар Лав III Исавријанин потчинио цело византијско подручје на Балкану цариградском патријарху“.²² Извесно време подручје данашње Призренске епархије било је под Бугарском патријаршијом (927—971), која је створена за време бугарског цара Симеона (893—927). Пропању Симеоновог царства ово подручје поново је заузела Византија, а самим тим и Цариградска патријаршија је проширила своју духовну власт. Стварањем огромног Самуиловог царства овај део потпао под јурисдикцију Охридске патријаршије (976—1018). Освајањем Самуиловог царства византијски цар Василије II потчинио је уништио „Самуилову тзв. Бугарску патријаршију“²³, а уместо ње створио је 1019. г. нову аутономну Охридску архиепископију, којој је потчинио све епископије бившег Самуиловог царства.²⁴ Охридска архиепископија добила је виши ранг и била је потчињена директно цару, оди. цар је постављао њеног архиепископа, а цариградски патријарх хиротонисао.²⁵

Цар Василије II је одмах по освојењу Охрида издао три повеље охридском архиепископу Јовану, „којима је био утврђен обим Охридске архиепископије... према првој повељи, која је издала 1019. године, у састав Охридске архиепископије ушла је и Призренска епархија“.²⁶ То је уједно и први записани податак, где се помиње Призренска епархија, која ће у будућности одиграти веома важну улогу у историји Српске православне цркве и Српског народа.

Први период (1019—1219)

Призренска епархија у овом периоду налазила се под јурисдикцијом Охридске архиепископије. Иако су народне масе прежебно биле словенске, она је потпуно грчки оријентисана, те су за призренске епископе постављани Грци.²⁷ При оснивању „При-

¹⁰ Група аутора, „Косово...“, Бгд, 1973, с. 112.

¹¹ П. П. Његош, „Горски вијенац“, Бгд, 1973, с. 17.

¹² В. Радовановић, „Призрен“ (Нар. еп. СХС, књ. III, с. 570).

¹³ Рајко Веселиновић, „Историја Српске цркве за IV р.“, Бгд, 1966, с. 47.

¹⁴ В. Радовановић, Исто, стр. 570.

¹⁵ Према запису у Типикону цркве св. Борба у Призрену, под 18. октобр.

¹⁶ Д. ап. 16, 12.

¹⁷ Др Душан Љ. Кашић, „Историја Српске цркве (за III р.)“, Бгд, 1967, с. 12.

¹⁸ Исто, дело.

¹⁹ Архим. др Ј. Поповић, „Житија светих за август“, Бгд, 1976, с. 312.

²⁰ Др Душан Љ. Кашић, „Историја Српске цркве (за III р.)“, Бгд, 1967, с. 13.

²¹ Исто, дело.

²² Георгије Острогорски, „Историја Византије“, Београд, 1969, с. 110.

²³ Др Душан Љ. Кашић, „Историја... за III р.“, Бгд, 1967, с. 14. Чувени византолог Георгије Острогорски је мишљења да је Илариј потчињен Цариградској патријаршији за време цара Константина V (741—775), дакле, педесетих година VIII века, а не тридесетих година, како се досад сматрало (Цит. дело, с. 178).

²⁴ Др Благоја Гардашевић, „Капонијност стицања аутокефалности Српске цркве 1219. године“ (Сепарат из споменице „Свети Сава“), Бгд, 1977, с. 20.

²⁵ Г. Острогорски, „Историја Византије“, с. 296.

²⁶ Исто, дело.

²⁷ Др Душан Кашић, „Историја... за III р.“, с. 35; С. Ненадовић, „Богородица Љсвишка“, Бгд, 1963, с. 23.

²⁸ Др В. Гардашевић, цит. дело, с. 21.

зренска епископија била је трећег степена, обухватала је област Хвосна око Пећи и Дечана, града Њековца и Бритоса, имала је петнаест клирика²⁹. Ти класични предели углавном остаће кроз читаву историју ове епархије. Њено седиште било је у Призрену, али из тих најстаријих времена нема података при коме се манастиру или цркви то седиште налазило. Сматра се да је било при цркви Богородице Љевишке. О призренским епископима током XI века „не знамо много“³⁰. Крајем XI века, из писма архиепископа Теофилакта, сазнајемо да је за своје време (1019—1108) рукополагао епископе који су се „одликовали побожношћу и светошћу“³¹, као што је призренски епископ — али чије име није познато.

Тек средином XII века знамо за име ученог призренског епископа Јована (писца једног коментара на Златоустове беседе³²). То је уједно први епископ призренски чије нам је име познато. Пре коначног припајања Призрена држави Стефана Првовенчаног, а за време краткотрајне анксије од стране Бугара помиње се епископ Аврам³³, који се са „још неколико епископа 1204. год. обратио папи Иноћентију III с молбом за папљинум“³⁴.

Када је око 1214. г. Призрен дефинитивно припојен Србији, на епископској столици налазио се Грк Никифор³⁵, који се помиње од 1217—1219. године. То је, дакле, онај исти епископ који није хтео да се потчини самосталној Српској цркви, на чијем је челу био Св. Сава, те га је приволео да да останку на свој положај, што је био непосредан повод да архиепископ охридски Димитрије Хоматијаш упуту Св. Сави своје чувено протестно писмо³⁶. После одласка епископа Никифора Св. Сава је за призренског епископа поставио Србина, чије нам је име, на жалост, непознато. То је највероватније био ученик Св. Саве који се иконовао у Св. Гори. Његов задатак није био нимало лак, јер његова епархија је „имала да парира сваки рад Охридске цркве и црчку агитацију“³⁷. Територију Призренске епархије Св. Сава је смањио издвајањем Хвосна и стварањем засебне Хвостанске епархије³⁸.

²⁹ С. Ненадовић, цит. дело, с. 23.

³⁰ Др М. Пурковић, „Српски епископи и митрополити средњег века“, у „Хришћанско дело“, свеска 4, Скопље, 1937, стр. 251.

³¹ В. Марковић, Правосл. монаштво и манасти. у сред. век. Срб., С. Карл, 1920, с. 26.

³² Исто; М. Пурковић, цит. дело, стр. 251.

³³ М. Пурковић, исто дело.

³⁴ Р. Грујић, „Призренска епархија“ (Нар. еп. СХС, књ. III, стр. 572).

³⁵ М. Пурковић, цит. дело, стр. 251.

³⁶ Др Б. Слијепчевић, „Историја Српске цркве“, књ. I, Минхен, 1962, с. 98.

³⁷ М. Пурковић, цит. дело, стр. 253.

³⁸ Р. Грујић, цит. дело, стр. 572.

Други период (1219—1346)

Иако би с правом очекивали да у овом другом — златном — периоду историје Призренске епархије знамо више о неким епископима, на жалост, знамо само за имена неколико епископа. У Призренском поменику налазимо имена следећих епископа: Симеона, Леонтија, Константина, Јована, Герасима, Илариона, Амвросија, Варлама, Јована, Дамјана, Илије, Дамјана, Саве, Арсенија, Теодосија и Дамјана³⁹. Но и овде нису поменути сви епископи, а још је теже утврдити хронологију епископства појединих епископа. Епископ за кога сигурно знамо, а није поменути у Поменику, био је Георгије (Маркуш), који се помиње око 1282/83. године⁴⁰. Епископ Георгије био је она личност која је „закле-ла старце и властелу“⁴¹ приликом решавања опора око неког имања Хтеговског манастира.

Од 1299. био је призренски епископ Дамјан⁴². У хрисовуљи Стевана Дечанског из 1326. г. каже се да је краљ Милутин са еп. Дамјаном и Илијом пронашао неке њиве...⁴³ За време епископа Дамјана почео је да зида највећи задужбинар краљ Милутин Богородицу Љевишску⁴⁴. 1307. године, те се он као надлежни епископ трудио око грађе цркве.

После епископа Дамјана за епископа призренског изабран је Илија, који није дуго остао на епископској катедри; јер пре 1309. за епископа призренског постављен је Сава. Епископ Сава, пре доласка у Призрен, био је „наспитање и наук Свете Горе“ и игуман манастира Хиџандара⁴⁵. После тога „би постављен епископом у славном граду Призрену“⁴⁶, пре 1309. године.

Колико је остао на катедри призренских епископа не знамо тачно⁴⁷. Из натписа⁴⁸ (на спољном зиду Богородице Љевишке, где се његово име налази записано ист пута) сазнајемо да је управљао Призренском епархијом у време зидања поменуте цркве. Са овог положаја 1309. г. изабран је за архиепископа српског (познат као Сава III). На престолу Св. Саве I остао је до своје смрти 26. јула 1316. године⁴⁹.

Ко је дошао непосредно после еп. Саве — не зна се. Око 1318. године призренски архиепископ био је Арсеније, о коме имамо неколико података. „На Богојављење 1321. године Стефан (Дечански) би у Призрену у Саборној цркви крунисан

³⁹ Др М. Пурковић, цит. дело, стр. 238.

⁴⁰ Исто дело.

⁴¹ Исто дело.

⁴² Исто дело.

⁴³ Исто дело.

⁴⁴ С. Ненадовић, цит. дело, стр. 41.

⁴⁵ Архиеп. Данило, „Житија краљева и архиепископа српских“ (превео Ј. Мирковић), Београд, 1935, стр. 246.

⁴⁶ Исто дело.

⁴⁷ Б. Слијепчевић, „Историја...“, књ. I, Минхен, 1962, стр. 164.

⁴⁸ С. Ненадовић, цит. дело, стр. 25.

⁴⁹ Б. Слијепчевић, цит. дело, стр. 165.

за краља од стране архиепископа Никодима и целог свештеног сабора српског⁵³. Сигурно је овом чину, као месни епископ, присуствовао и Арсеније као члан „свештеног сабора“. Зна се такође да је 1326. године краљ Стефан Дечански послао епископа Арсенија, заједно са деспотом Драгославом, ради утврђивања гравица Призренске епископије у Доњем Пологу.⁵⁴ Последњи пут помиње се епископ Арсеније 22. јануара 1333. године као сведок (на једном акту), када је краљ Душан Дубровнику уступио Стог.⁵⁵ Остали, пак, епископи који се помињу у Призренском поменику, — „дасизвестно је када су били“.⁵⁶

Трећи период III (1346—1766)

Када је на Цвети 1346. Српска архиепископија у Скопљу уздигнута на степен патријаршије, — Призренска епископија подигнута је на степен митрополије, док је њен епископ добио титулу митрополита. У састав Призренске митрополије ушла је и Доњополошка епископија.⁵⁷

О призренским митрополитима који су управљали у овом веома бурном и судбоносном периоду Српског царода — сасвим мало знамо. Ко је био први митрополит? Затим, ко је био митрополит призренски у време када је цар Душан одузео Призренској митрополији „горњи град“, да би га предао манастиру Св. Арханђела? Даље, ко је био призренски митрополит 1375., када је у Призрену било скидање ахатеме? — Не знамо, на жалост, не само за њихова имена, него ни за имена каснијих митрополита. По имену познати су нам следећи митрополити: *Венијамин*; о ком знамо само за годину смрти, и то захваљујући једном запису „који је зарезан у стубац цркве“⁵⁸ (Богородице Љевишке). Ту се каже да је 1433. умро митр. Венијамин.

На истом ступцу „изнад наведеног постоји још један запис“⁵⁹ где се каже да је 27. децембра 1454. год. умро митрополит *Михајло*. Поред године смрти о митрополиту Михајлу знамо да га је деспот Бугар Бранковић слао у Рогос ради преноса моштију св. Луке у Смедерево.⁶⁰

После смрти патријарха Арсенија II (1463) настаје веома тешко стање у Српској цркви које наставља услед губитка слободе падом деспотовине 1459. године. Српска црква је после смр-

⁵³ Архим. др Ј. Поповић, „Житија святих за м. новембар“, Бгд, 1977, с. 274.

⁵⁴ М. Пурковић, цит. дело, стр. 258.

⁵⁵ Исто дело.

⁵⁶ Исто дело.

⁵⁷ Р. Веселиновић, „Историја Срп. цркве...“ (за IV р.), Бгд, 1956, с. 30.

⁵⁸ С. Ненадовић, „Богородица Љевишка“, Београд, 1963, стр. 30.

⁵⁹ Исто, стр. 30—31.

⁶⁰ М. Пурковић, „Српски епископи...“ У „Хриш. дело“, св. 5, Скопље, 1937, с. 412.

ти патријарха Арсенија II потпала под управу Охридске архиепископије⁶¹. Ко су били митрополити после присаједињавања Охриду — мало знамо.

Митрополит *Нифонт*, помиње се 1528. и 1532. године⁶². Дакле, управљао је Призренском митрополијом у време смедеревског митрополита Павла, који је баш „1528. године отпочео борбу за отцепљење Српске патријаршије од Охридске архиепископије“.⁶³

Митрополит *Никанор*, помиње се 1530. године⁶⁴. 1532. г., 13. марта, одржан је сабор у Охриду на коме је осуђен и искључен смедеревски митрополит Павле, заједно са епископима: лесновским, кратовским и зворничким. Ако се узме да су уз митрополита Павла пристали Срби епископи, с правом би требало очекивати да и призренски митрополит буде искључен. С обзиром да се митрополит призренски Нифонт не помиње међу искљученима — може се допустити претпоставка да је он био Грк!

Митрополит *Методије*, помиње се 1564. г., 1565, 1569, и 1570. године⁶⁵. Дакле, управљао је Призренском митрополијом после обновљења Пошке патријаршије 1557., а за време патријарха Макарија Соколовића. Из времена његове управе сачуван нам је: „Божаставни свјети жртвеник Господа Бога и Спаса нашег Исоус Христа сачиша се въ лѣто 7072 / = 1564 / при митрополитомъ Методиѣмъ въ цркву свѣтаго Стехвана при попомъ Николомъ въ село Добродолаце“⁶⁶, а имамо и податак: „сја книга панатририк митрополиѣ призренске и писа се сѣмъ въ дѣньмъ всѣосвященнаго кир *Методіа* въ лѣто 7077 / = 1569 / . Въ дѣньмъ всеосвященнаго архиепископа кир Макарија“.⁶⁷

Митрополит *Михаило*, помиње се 1586. и 1602. године, а о чему нам говоре записи: Приде пошъ Цветко от села Корише въ богохраними град Призренъ, в лѣто 7094 / = 1586 / при всеосвященномъ митрополите призренскомъ кир Михаѣлу, при патриарху Герасиму“⁶⁸ „... Сја книга бѣше била светочивнаго владице призренскаго митрополита киръ Михаила...“⁶⁹

Митрополит *Захарија*⁷⁰ — 1603. г., управљао је Призренском митрополијом за време патријарха Јована Кантула (1592—1614).

⁶¹ В. Слијенчевих, „Истор. Срп. цр.“, књ. I, Минхен, 1962, стр. 314.

⁶² Р. Грујић, „Призр. епархија“ (Н. еп. СХС), књ. III, стр. 572.

⁶³ Р. Веселиновић, „Историја...“ (за IV р.), Бгд, 1966, стр. 63.

⁶⁴ М. Панић-Суреп, „Кад су живи зависли мртвима“, Бгд, 1963, стр. 217.

⁶⁵ Р. Грујић, цит. дело, стр. 572.

⁶⁶ Јб. Стојановић, „Стари срп. зап. и натписи“, књ. I, Бгд, 1902, с. 200, зап. 643.

⁶⁷ И. Јастребов, „Подаци за ист. Срп. цркве“, Бгд, 1879, стр. 70—71.

⁶⁸ Јб. Стојановић, цит. дело, књ. I, стр. 235, бр. зад. 781.

⁶⁹ Исто, књ. I, стр. 262, бр. зап. 918. (запис је из 1602. године).

⁷⁰ Р. Грујић, цит. дело, стр. 572.

Напомена: Поменути антимис („жртвеник“) припадао је ман. Св. Марка близу Призрена, а данас се чува у Музеју СПЦ у Београду.

Митрополит *Ганадије* — 1626. године⁶⁵. Управљао је Призренском митрополијом у време патријарха Пајсија Јањевца (1614—47).

Митрополит *Михаил* — 1649. г. Запис о њему каже: „Смирени митрополит Призренски Михаил“.⁶⁶

Митрополит *Никодим* (1670—1695). Кад је постављен за призренског митрополита — не знамо. Али о њему се зна да је „године 1670., новембра 7., приспео у Кијев српски митрополит Никодим“.⁶⁷ Из Кијева био је „пропуштен“ у Москву и добио основна средства за издржавање. Он је приликом свог доласка имао намеру да се стално настани у Русији, па кад му то није дозвољено — отишао је у Малорусију и „живео у Батурицу четири године“, тј. од 1671—75. г. „Огуда се вратио у Призрен, али због великог гоњења од стране Турака није се могао одржати на престолу митрополије своје, већ га је предао патријарху српском (Арсенију III Црнојевичу. — Прим. Т.К.) а сам отишао у Свету Гору и живео осам година“, тј. до 1683. г. Из Свете Горе поново одлази у Батурицу, где је остао све до 1695. г., када је отишао у Москву да тражи милостињу и „дозволу да може вечно живети у Кожевопечерском манастиру“.⁶⁸ Митрополит Никодим био је примљен 27. јануара исте године од стране царева Јована и Петра Алексејевича. И овом приликом митрополит призренски Никодим моли да му се дозволи да остане у Русији и да оконча свој живот у Кожевопечерској лаври, али не у кругу манастира, већ близу пенитера св. Теодосија и храма Пресв. Богородице.⁶⁹ Тамо је и умро. Од њега нам је остао један омофор са следећим надписом: „Сей омофоръ устроень на служение милостию Божию просвещеному киръ оцу Никодиму, митроп. призренскому, року от рождества Христова 1672“.⁷⁰

Митрополит *Исаија* Димитријевич Туцак „1731 въ лета в время блаженъиных и словесенъиных господиных господиных патриарх Моисей месеца новерна 10 приде в Призренъ и постави митрополитом Исаија Димитриевича...“.⁷¹

Митрополит *Василије* — 1756. године.⁷² Управљао је у време патријарха Гаврила III Николића (1752—58).

Ово су имена призренских митрополита за које знамо пре укидања Пећке патријаршије 1766. године.

⁶⁵ Р. Грујић, цит. дело, стр. 572.

⁶⁶ И. Јастребов, цит. дело, стр. 70.

⁶⁷ Ст. Димитријевич, „Споменик СКА“, бр. 53, Сарајево, 1922, стр. 43.

⁶⁸ Исто, стр. 44.

⁶⁹ Исто дело.

⁷⁰ Исто дело.

⁷¹ Исто, стр. 45.

⁷² Љ. Стојановић, „Стари срп. записи...“, књ. I, Београд, 1902, стр. 408 (з. 1672).

⁷³ И. Јастребов, цит. дело, стр. 81.

⁷⁴ Р. Грујић, цит. дело, стр. 573.

Четврти период (1766—1920)

11. септ. 1766. г. издан је берат о укидању Пећке патријаршије, са одлуком: „Никад никоме више да се не даје (за себно) та Патријаршија, ни на какву и ни на чију молбу“.⁷⁵ „Кад је ова укинута десило се на национално-политичкоме плану, друго српско Косово. Српски православни народ поднао је сада поред политичко-националног ropства и под црквено-духовног ropство Фанариота, људи материјално веома лакомах и национално велико-грчки оријентисаних“.⁷⁶ Да би уништио значај Пећи као верско-националног и политичког средишта Српског народа — цариградски патријарх „љутчишио је Пећ под управу призренске митрополије“⁷⁷ на челу са митрополитом Гаврилом, бившим митрополитом амасијским, дакле — Грком, који је дао свој пристанак на укидање Пећке патријаршије.⁷⁸ Тако је сада Призренска митрополија обухватала: призренски, новобрдски, вучитрпски, Баковачки и пећки крај.⁷⁹ „На формирање овако простране митрополије, наследнице Пећке патријаршије, дали су свој пристанак бивши патријарх Калиник II, ципки Гаврило, скопски Константин, самоковски Неофит и бустендилски Гаврило, дакле, иста лица која су дала пристанак на укидање Пећке патријаршије.“⁸⁰ Једна од трагичних последица укидања Пећке патријаршије за Српски народ, а посебно за Призренску митрополију, је прелазак становништва Горе и Опolja у ислам.

При митрополит призренски после укидања Пећке патријаршије, и присаједињења Цариградској патријаршији, — био је поменути митр. *Гаврило*, који је већ 13. септ. 1766. г. добио „ларски ферман“⁸¹ о постављењу на именовану митрополију. Његов углед био је тако велики да се 1774. г. јавља као „пећки патријарх“⁸² с правом опорезивања католичког клира.⁸³ Митрополит Гаврило преминуо је у „првој половини 1774. године“.⁸⁴ После њега дошао је поново Грк, чије име — не знамо.⁸⁵ Да је био Грк више је него сигурно, јер приликом протеста више српске јерархије код руске владе на челу са црногорским митрополитом Савом Петровићем 1774. нема имена призренског митрополита.⁸⁶

⁷⁵ И. Јастребов, цит. дело, стр. 5.

⁷⁶ Б. Слијенчевих, „Српско-Арбанашки односи“, Минхен, 1974, стр. 141.

⁷⁷ Р. Веселиновић, „Историја Срп. црк. за IV р., Београд, 1902, стр. 88.

⁷⁸ Ј. Радоњић, „Римска курија...“, Београд, 1950, стр. 665.

⁷⁹ Исто дело.

⁸⁰ Ј. Радоњић, „Римска курија...“, стр. 665.

⁸¹ И. Јастребов, цит. дело, стр. 8.

⁸² Ј. Радоњић, цит. дело, стр. 672.

⁸³ Исто дело.

⁸⁴ Исто дело.

⁸⁵ Исто дело.

⁸⁶ Исто дело.

Митрополит *Софроније*, не зна се тачно када је управљао Призренском митрополијом. Међу Призренцима познат је под именом Петар. По предању Призренци су га једном приликом „у цркви Св. Борба избили и стерали из ње“.⁹⁰ После тога митр. Софроније је напустио Призрен и отишао у Цариград, а одатле у Јерусалим, где је постао Јерусалимски патријарх⁹¹ и „чувар кључева Гроба Господњег“.⁹²

Митрополит *Евсвије* — умро 1789. године.⁹³

Митрополит *Јанађије* — призренски митрополит од 1789. до 1818. г. Србин, родом из с. Тулежа код Ваљева, био је сведок крупних историјских збивања у другој половини XVIII века и почетком XIX века. За епископа хиротонисан је 1769. г., али за коју епархију не знамо. Тек 1784. г. постављен је за митрополита Новопазарског, одн. Рашког.⁹⁴ Када је умро митр. Евсвије, 1789. године, „Патријаршија се није побринула да пошаље у Призренску митрополију пастира, већ је препоручила Новопазарском митрополиту Јанађију да је за време надгледа“.⁹⁵ Тако је остало све до 1807/8. г., када је митр. Јанађије добио брата⁹⁶ о постављењу, одн. коначном присаједињењу Призренске и Рашке епархије која се од тада зове: *Рашко-призренска митрополија*. За време митр. Јанађија Рашко-призренској митрополији присаједињена је и Скендерија, а 1816. уступљен му је и Охрид.⁹⁷ Тако се Рашко-Призренска митрополија простирала „од Новог Пазара до Охрида, и од Скадра до Новог Брда“.⁹⁸ Његова титула је гласила: „Јоаникије, милостију Божију православни митрополит Новопазарски, Призренски и Скендерски“.⁹⁹ Митрополит Јанађије умро је „на љето 1818., мјесеца поемврија, 26. ден, погребеније сму бист 27“.¹⁰⁰ Сахрањен је у Призрену, у цркви Св. Борба, с десне стране испред олтара (Мисли се на „стару“ цркву која се налази у истом дворишту поред „нове“ цркве Св. Борба). Зна се да му је на сахрани било око 13 свештенослужитеља. Народ га је достојно ожалио. Његову надгробну плочу спомио је митр. Партеније 1849. год.¹⁰¹

Митрополит *хаци-Захарија* (Дечанац) — 1819—1830. године. Родом је из села Винце код Куманова. Као дете дошао је

⁹⁰ П. Костић, „Црквени живот...“, Бгд, 1928, стр. 7.

⁹¹ Исто дело.

⁹² И. Јастребов, цит. дело, стр. 75.

⁹³ Исто, стр. 74.

⁹⁴ Костални, „Цариградска патријаршија“, Бгд, 1995, стр. 30.

⁹⁵ И. Јастребов, цит. дело, стр. 28.

⁹⁶ Исто, стр. 32.

⁹⁷ Исто, стр. 34.

⁹⁸ Исто, стр. 28.

⁹⁹ Исто, стр. 31.

¹⁰⁰ Љ. Стојановић, „Стари срп. заниси...“, књ. II, Бгд, 1903, стр. 360 (з. 3982).

¹⁰¹ П. Срећковић, „Владике Финариоти Р. — Призр. епарх.“, Бгд, 1881, с. 4, 12.

у манастир Високи Дечани, где је код ученог архм. Данила научно да пише и чита. Са Данилом ишао је у Јерусалим 1794. на хаџилук.¹⁰² По повратку постао је игуман манастира Дечани, са ког положаја је (после смрти митроп. Јанађија), на заузимање виђенијих Срба код Махмуд-паше Ротуловића (у Призрену), изабран за митрополита Рашко-призренског и послат у Цариград ради хиротоније. Управљао је Рашко-призренском митрополијом у време обесних паша и једног општег расула које је владало у његовој митрополији. Митрополит хаци-Захарија рукоположио је Петра II Петровића Његоша у чин јеробакана и јеромонаха, а и рукопротрпео за архимандрита.¹⁰³ Умро је 15. марта 1830. године и сахрањен је у манастиру Дечанима.

Митрополит *Анаџија* (1830—36). После смрти митрополита хаци-Захарије „Махмуд-паша позове виђеније људе у Призрену и рекне им — с, дајте ми човека кога ћу да пошаљем у Цариград да га завладичим; ја нећу Стамболију (тј. Фанариотс. — прим. Т.К.), а и за вас неће бити добро. Но они памтоћи глобе... одговоре намамо човека“.¹⁰⁴ Тако је дошао митрополит Анаџија — Грк. Пре постављења за Призренског митрополита био је митрополит у Скопљу, али због неморалног живота — премештен је у Призрен.¹⁰⁵ 1836. г. премештен је на бољу епархију у Тесалији. При поласку из Призрена за Цариград „докопа круну митрополита Јанађија и Захарија и понесе собом“.¹⁰⁶ Но Дечанци за њим појуре, стилну га у Скопљу и одузму му митру.

Митрополит *Герман* (1836—38). Дошао је из Цариграда, где је имао „кућу од камена покрај мора“,¹⁰⁷ тј. био је врло богат. За време његовог боравка у Призрену дошло је до борбе између Махмуд-паше Ротуловића и царске војске. Ти догађаји су толико утицали на митрополита Германа да је полудео,¹⁰⁸ те се вратио у Цариград, где је и умро.

Митрополит *Синексије* (1836—40). На жалост, о њему је познато само то да је „могао дневно попиту по три окс ракије... Као пијаница сабирао је дружини и ту се чинила свака безаконија“.¹⁰⁹ 1840. г. био је премештен из Призрена.

О овој тројници митрополита — Грка, сво шта каже један наш историчар са Косова: „И сва тројица беху окорели Грци, са мржњом према Србима — „варварима“, те стога никад Србина не узеше у заштиту од турске обеси, пити ма кога чим помогоше. А, на против, и они Србину гуљеше кожу, као

¹⁰² Исто, стр. 12.

¹⁰³ Б. Слијепчевић, „Историја...“, књ. II, Мнхен, 1966, стр. 281.

¹⁰⁴ П. Срећковић, цит. дело, стр. 21.

¹⁰⁵ Исто, стр. 22.

¹⁰⁶ Исто, стр. 23.

¹⁰⁷ Исто, стр. 24.

¹⁰⁸ Исто дело.

¹⁰⁹ Исто, стр. 25.

и аге и бегови... трудили се да Србима униште чисто српско обележје — Славу, а уведу „имондан“ челади...“¹¹⁰

Митрополит *Игњатије* (1840—49). Дошао је у Призрен за време буне „Дервиш-цара“, до када царска војска насилно стави ред — митр. Игњатије наплати мирну за седам година уназад, те се „необично обогати, посили, па почне и он да чини свака безаконја“.¹¹¹ На дупли својој митр. Игњатије носи многе дупте српске, тј. Срба који се потурчили због њега. Карактеристичан је пример некоег Милана из Србије, који се оженио четврти пут. Митр. Игњатије, чувши за то, позове га и наложи му: или да отпусти жену, или да плати кладау гроша. Кад Милан не хтеде да се разведе, а да плати није имао, митр. Игњатије га баци у затвор. Епитог целог овог догађаја био је: Милан и цела његова породица — потурчили су се!¹¹² У својој митрополији Игњатије је многа зла починио Српском народу. Стога су Призренци, пошто им је све то додијало, тајно послали (јер није смео јавно) Симчу Михајловића у Цариград „са писмима у којима јављају прозна дела Игњатијева“.¹¹³ Акција је уродила плодом, те је позван у Цариград, где је живео бавећи се прошњом и умро је у највећој беди. Тамо га је видео и наш Чика Симе Андрејевић Игуманов.¹¹⁴ Но, и поред напред наведеног, — „Српски народ ипак је нешто мало осетио да има свог владика, и о њему рекао: *донеке је човек!*“¹¹⁵

Митрополит *Партеније* (1849—54). После одласка митр. Игњатија Цариградска патријаршија, љута на Србе, пошље „дебелог, високог и старог Партенија са острва Самоса“¹¹⁶ Приликом доласка у Призрен довео је некоег „Грка Јанађка који је имао две ћорке“.¹¹⁷ Партеније је био мало образован, али зато склон пићу. Тако све што год је од народа добијао — све је давао на пиће. Тако да чак ни Цариградској патријаршији није слао „редовно следовање“. Због тога га Патријаршија протера у Тесалију у један Метсоорски манастир. Као такав у нашем народу је запамћен као „један од најгорих“.¹¹⁸ Од многобројних његових безбожних дела, ради илустрације, ево једног конкрет-ног примера: „Кад је дошао у Призрен, народ га је дочекао као што и додикује главару своје цркве: свечано и предано, и с њим ушли у цркву, а тамо свеће запалили. Од многих свеча црква се задимила. Не могући, ваљда, да поднесе дим, владика се из олтару појавио на двери, па уместо благо и очински да

каже, да се свеће погасе, — а он се био нарочито и рикнуо на турском језику: „Сундер бу боклери!“, тј. „Угасите га...“¹¹⁹ Колико су те речи потхвалиле напаћене Србе, види се по томе што „дизнеше митрополита“ у дворинте и тамо га на калдрму бацише као кладу. Он болно јекну, а они му са пресрећем подвикнуше: то није владика, нечисти је то!“¹²⁰

Митрополит *Мелетије* (1854—1895). Био је последњи Грк-епископ, Фанарист — у Призрену. О њему као митрополиту постоје доста контрадикторна мишљења, која, не уништајући се у њихову истинитост, овде износим: Док једни хвале његов рад, као М. Веселиновић и Петар Костић, који каже да митр. Мелетије „није био фанатичан Грк“,“¹²¹ докле други, као Б. Нунчић, кажу: да се митр. Мелетије бринуо само за „збирање мирије“,“¹²² или, пак, као што вели П. Срећковић, „Волео је да банчи и да се забавља с Цитанкама“.¹²³ И на крају, — речи једног историчара са Косова: „Владика Мелетије, Грк по народности, беше лаком на новац, а брига за црквом и српским народ — беше му девета рука на кавалу! Да би што више наплатио ћесер злата, он ни најсиротињу кућу српску није пропустио... чак је и цркве прогачкао“.¹²⁴

Митрополит Мелетије дошао је у Призрен марта 1854. године.¹²⁵ О његовом животу пре доласка знамо следеће: рођен је 28. јула 1824. год., 1836. отишао у манастир Бунастик, где се и замонашио 21. новембра 1837. године. 11. јануара 1838. рукоположен је за ђакона,¹²⁶ потом је завршио Богословију на о. Халки и у 28. год. живота хиротонисан је за епископа.¹²⁷

Митрополит Мелетије је један од ретких грчких епископа који је волео и допуштао просвету у српском народу, а што се види из једног његовог писма: „Сас науку чувак хоћу да знаје како есте чувак... хоћу да знаје како моли Бога... правите школу“.¹²⁸ За време Мелетијевог отворена је, 1. октобра 1871., Српска православна богословија у Призрену, — задужбина Чика Симе Андрејевића Игуманова. (Ово је урађено по благослову и са знањем, Мелетијевим јер „без благослова и знања не би се могла засновати таква школа“).¹²⁹ О његовом ставу према стварању Богословије најбоље нам сведочи њен први управитељ архим. Сава Дечанац. Дошавши у Призрен, по благослову митрополита српског Михајла Јовановића, Сава је, из-

¹¹⁰ Јанађије Поповић, „Живот и рад Срба на Косову од 1812—1912. год. Турцима“ (Рукопис), Прича бр. 9, стр. 15. Рад је објављен 1937, Бгд.

¹¹¹ П. Срећковић, цит. дело, стр. 28.

¹¹² Исто, стр. 33.

¹¹³ Исто, стр. 36.

¹¹⁴ Петар Костић, „Црквени живот...“, стр. 16.

¹¹⁵ Јанађије Поповић, „Живот и рад Срба...“, прича 9, стр. 15.

¹¹⁶ П. Срећковић, цит. дело, стр. 37.

¹¹⁷ Исто дело.

¹¹⁸ Ј. Поповић, цит. рукопис, прича бр. 10, стр. 18.

¹¹⁹ Исто дело.

¹²⁰ Исто дело.

¹²¹ П. Костић, цит. дело, стр. 19.

¹²² М. Веселиновић, „Митрополит Мелетије...“, Бгд, 1902, стр. 19.

¹²³ П. Срећковић, цит. дело, стр. 43—45.

¹²⁴ И. Поповић, „Успомене...“, прича бр. 3, стр. 21.

¹²⁵ М. Веселиновић, „Митрополит Мелетије...“, Бгд, 1902, стр. 4.

¹²⁶ Исто, стр. 5.

¹²⁷ П. Костић, „Црквени живот...“, Бгд, 1928, стр. 19.

¹²⁸ М. Веселиновић, цит. дело, стр. 10.

¹²⁹ Исто, стр. 12.

међу осталог, имао са Мелетијем овакав разговор: „Ваше Ви-сокопреосвештенство, поздравили су вас и моле вас, госп. митр. Михајло и госп. Ристић, да благословите заснивање и отварање Богословије у Призрену!“ На то митр. Мелетије устаде, прихвати о. Саву за руке и рече: „Чок сеир! Чок сеир... Како данум... неск је благословено, и сас срећу!“¹²⁰

1861—62. — „заступао је Патријарха у Цариграду, или био члан Светог синода“.¹²¹ 12. маја 1863. осветио је цркву Св. Василија у Г. Србници (под Призрена), а од 1871—74. поново боравио у Цариграду „због оптужбе да је изградио ферман да Цинцари могу порушити цркву Св. Спаса“.¹²²

Иначе, митр. Мелетије највећи део свога времена проводио је путујући по епархији. Тако се 1891/2. налазио у Скадру, а 1893. година затекла га је у Гилану. 1894. г. Његово Величанство краљ Србије Александар I одликовао је митрополита Мелетија орденом Св. Саве првог степена.¹²³ Интересантно је напоменути да је митрополит Мелетије „забрањивао да се чита Св. писмо на модерном српском језику у преводу Даничића и Вука, што му је изгледало да нема довољно светиње, као оно на старијим црквенословенском језику“.¹²⁴ Дакле, делио је мишљење карловачког митрополита Стратимировића.

Митрополит Мелетије је, у другој половини своје управе, учинио многа добра Српском народу. Тако је имао обичај да сваке године, на Ускрс, измоли на молитви од наше да му пусти све хришћане из затвора. Тота дана буду осуђеници на св. литургији, а после остану код митрополита на ручку, да би их увече поново вратио.¹²⁵

Својом појавом Мелетије је свуда остављао, како у цркви тако и ван ње, јак утисак код народа. Ретко је служио, а још ређе беседио; док је беседио обично је плакао, а обавезно је држао ове постоје, па и по цену здравља.¹²⁶ За време његове управе подигнута је у Призрену нова црква Св. Борба, у чијој је изградњи и он материјално учествовао.¹²⁷ Умро је 27. августа 1895. г. у својој 69. г. живота и сахрањен у Призренској старој цркви Св. Борба, поред гроба митр. Јанаћија¹²⁸ (с леве стране), а на сахрани је, поред виђенијих Срба, присуствовао и тадашњи руски консул.

После смрти митр. Мелетија Патријаршија је поставила драчког митр. Висариона, који је и дошао у Призрен, али га Срби нису хтели прихвати.¹²⁹

¹²⁰ М. Веселиновић, цит. дело, стр. 13.

¹²¹ П. Костић, „Црквени живот...“, стр. 20.

¹²² Исто, стр. 20.

¹²³ М. Веселиновић, цит. дело, стр. 35.

¹²⁴ Исто, стр. 20.

¹²⁵ Исто, стр. 36.

¹²⁶ Исто, стр. 35; П. Костић, „Црквени живот...“, стр. 21.

¹²⁷ П. Костић, цит. дело, стр. 21.

¹²⁸ Исто, стр. 22.

¹²⁹ Б. Слијепчевић, „Историја...“, књ. II, Минхен, 1966, стр. 483.

Овим је завршена ујава митрополита Грка — Фанариота, који нису имали довољно љубави према својој словенској пас-тви. Поред Турака, и они су допринели томе да огроман број Срба (који је после сеобе Срба под Чарнојевићем, 1690. године, остао у овим крајевима), ипак, на крају, попусти, поклекне и „древне вером“, тј. пређе у ислам. Овај моментат је лепо за-пазио и др М. Лутовац, који каже: „Било је и других узрока који су обрзавали прелазак у ислам. Поред осталих и фанари-отске владице у Призрену и отсуство свештенства у Гори“.¹⁴⁰

На заузимање Српске владе код Порте и Патријаршије, сре-дином лета 1891. године, било је начелно решено да Срби у Призрену добију Србина за владиком. Успешном решавању овог проблема умногоме је допринела посета краља Александра I Обреновића султану Абдул-Хамиду и цариградском патријарху Неофиту (1894. године). Том приликом Патријарх је „признао Краљу да су Српски захтеви оправдани и ставио му у наглед да ће у Скопљу и Призрену бити постављени Срби за еписко-пе“.¹⁴¹ Брзом и позитивном решавању овога проблема умногоме су допринели и сами Срби Рашко-призренске митрополије, који се после смрти Мелетије „заталасаше“ и једногласно рекоше: „Нећемо више Грка за владиком, хоћемо нашег Србина“.¹⁴²

Видиот ујела у решавању овог проблема узео и наш поз-нати књижевник и комедиограф Бранислав Нушић,¹⁴³ тада срп-ски консул у Приштини (од маја 1893. до лета 1897.), који је, преко свештеника и учитеља, свесрдно радио на добијању — Србина за епископа! У том циљу слао је готове концепте све-штеницама за једнообразне молбе Цариградској патријаршији. На крају је у Цариград отпутовала и једна делегација, састав-љена од свештеника и виђенијих Срба, која је преко Српског посланика Владана Борђевића тражила код Султана да им се испуни захтев. Тако је, нешто милом — нешто силом, Патријар-шија поставила за митрополита рашко-призренског Србина Дионисија Петровића.

Митрополит Дионисије Петровић (1896—1900). Рођен је 1858. г. у Босанској Градишци. Завршио је Богословију у Бео-граду, да би после завршене школе примио монашки чин, на Срећење Господње 1878. године. После извесног времена Српска влада послала га је на о. Халку ради усавршавања богослов-ских наука. Стога је, по завршетку прчке школе, „ступио у службу Цариградске патријаршије“.¹⁴⁴ По произвођењу у чин архимандрита упућен је у Скопље, за намесника месном митро-политу. Са тог положаја изабран је за митрополита рашко-при-зренског. Хиротонисао га је цариградски патријарх Антим VII,

¹⁴⁰ Др Милосав Лутовац, „Гора и Опале“, Бгд, 1955, стр. 270.

¹⁴¹ Б. Слијепчевић, „Историја...“, књ. II, стр. 485.

¹⁴² Никола Поповић, „Успомене“, прича бр. 44, стр. 115.

¹⁴³ Н. Поповић, „Успомене“, прича бр. 44, стр. 115.

¹⁴⁴ Б. Слијепчевић, „Историја...“, књ. II, стр. 486.

25. јануара 1896. г. На самом почетку своје управе „митрополит Дионисије је имао доста тешкоћа: по Косову и Метохији су Харали Арнаути, а Српски живаљ је веома осиромашао. И Турци, и Арнаути, и грчке владике — сви су на њега (тј. Србе) намегали намете и односили што се више могло“.¹⁴⁵ Колико је, пак, народ српски на Косову био одушевљен доласком Србина за митрополита (после дуготрајног и тешког периода под Грцима) — о томе нам најбоље говори један од очевидца те народне радости, а приликом прве Дионисијеве посете Приштини:

„Кад је владика Дионисије, одмах с пролећа, дошао у Приштину да је походи... био је дочекан као Христос у Јерусалиму! Попови у одевима, учитељи са баџима, а народ — од детета до старца — у свечаном оделу, начинили шиналир..., и сваки је држао у руци по букет цвећа и пред владиком бацао. Попови су певали „Ис пола ети, деспота“, а баџи химну коју је консул Нунциј саставио:

„Ускликнимо с љубављу из срцаца свију,
Нашем архипастиру српском ДИОНИСИЈУ!
Наш владико, наша дико, овај народ, деца ова —
Давно су жељна твога благослова!“

Народ се са сузама тискао и прилазио му да га у руку и skut пољуби и прими „српски благослов“... Многи су клечали, а многи су чак и ноге владике љубили... и сви људи рекоше: „Благо нама за нашег владику!... А жене: „Личан нам владика!““.¹⁴⁶

Митрополит Дионисије, који се очински бринуо о повереној пастви, као „пастир добри, који живот свој полаже за овице“ (Лк. 10,11) — на жалост — релативно је кратко време управљао овом епархијом, свега четири године. Умро је 7. децембра 1900. г. у Скопљу, где се налазио на лечењу. „По његовој жељи тело му је сахрањено у цркви Грачаници, на месту где је некада био „сахрањен кнез Лазар“ (како о томе вели предање). Народ га је у Грачаници, — по причању очевица — јокрено оплакао“.¹⁴⁷

Митрополит Нићифор Перић (1901—1911). После смрти митрополита Дионисија „поново се диго талас Српских жеља да за владику буде постављен опет Србин.“¹⁴⁸ Тако је Патријаршија поставила Нићифора Перића, који је хиротонисан у Цариграду 21. јануара 1901. год. Нићифор, који је био родом из с. Баранде у Банату, — био је сушта супротност своје претходнику Дионисију (углавном по темпераменту!). Махом је боравио у Приштини. Наставио је рад свога претходника, а особито је „значајан и заслужан због отварања школа (српских!) и рада на

јачању националне свести у својој епархији“.¹⁴⁹ За његово име везано је тзв. „Дечанско питање“, због чега је дошао у сукоб са владом Србије, „те од њега (она) категорички затражи да поднесе оставку на митрополитску столицу. А он, ваљда, сит борбе, поднесе је и Патријаршији, под утицајем Србије, уважи му је марта 1911. г. Тада му Србија одреди пензију“.¹⁵⁰ После повлачења, митр. Нићифор отишао је у Србију, да би за време првог светског рата био интерниран у Софију, где је и умро 1. фебруара 1918. године.¹⁵¹ За администратора Рашко-призренске митрополије постављен је архимандрит Сава, родом из Тетова.¹⁵²

После одласка митр. Нићифора народ, по савету Српске владе, затражи од Цариграда да им за митрополита постави Гаврила Дожића. Тако је Патријаршија завладичила Гаврила. Но, док је он чекао турски берат о свом постављењу, Српска влада је променила своје мишљење и, преко конзула у Приштини, наложила народу да Гаврила одбади, а затражи Богдана Раденовића, што народ и учини. Овај проблем, који је разјединио вернике на два тabora, окончан је тек по ослобођењу од Турака, 9. октобра 1912. године.¹⁵³ Те исте године Рашко-призренској митрополији су одузете области: „Хвосно и Пећ са Полимљем, и створена Пећка епархија“,¹⁵⁴ а за њеног епископа постављен је Гаврило Дожић — потоњи патријарх српски (+1950). Други кандидат („наредни“), Богдан (у монашеску Василије) Раденовић скинуо је мантију и отишао у дипломатску службу. Услед избијања првог светског рата Рашко-призренска митрополија остала је изражњена све до 1920. године.

Пети период (1920. до данас)

Иако је територија Рашко-призренске митрополије припала Србији још за време балканских ратова (1912—1913.), — у црквеном погледу и даље је остала у јединству са Цариградском патријаршијом. Тек по завршетку првог светског рата, пошто су све српске самосталне цркве у Краљевини СХС дале своју сагласност за уједињење, — ступило се у преговоре са Цариградом о присаједињавању воспостављеној Српској пат-

¹⁴⁵ Р. Веселиновић, „Историја...“, књ. II (за V р.), Бгд, 1986, стр. 187.

¹⁴⁶ Јанаћије Поповић, „Живот и рад Срба на Косову од 1812—1912. г. под Турцима“, прича бр. 68, стр. 167.

¹⁴⁷ В. Слијенчевски, „Историја...“, књ. II, стр. 487.

¹⁴⁸ Ј. Поповић, цит. рукопис, прича бр. 68, стр. 168.

¹⁴⁹ Исто, прича бр. 69, стр. 171.

¹⁵⁰ Епископ Сала (Вуковић), „Епархије и епископи 1920—70“. У споменници „СРПСКА ПРАВОСЛАВНА ЦРКВА 1920—1970“, Београд, 1971, стр. 527. (Споменница је издала поводом 50-годишњице воспостављања Српске патријаршије).

¹⁴⁵ Исто дело.

¹⁴⁶ Н. Поповић, Успомене, пр. бр. 44, с. 115—6.

¹⁴⁷ Исто, пр. 61, с. 117.

¹⁴⁸ Исто, пр. бр. 61, стр. 178.

ријаршији епархија у Старој Србији (мада су преговори отпочели још пре првог светског рата). Захваљујући влади Краљевине СХС брзо је постигнута сагласност између две патријаршије. „Свети синод васељенске патријаршије, на основу споразума постигнутог 18. марта 1920. г. својом посебном одлуком од 19. марта, усвојио и одобрио да се све епархије тих покрајина, које су се нашле у новој Држави СХС ослободе од дотадашње њезине власти и да се присаједине автокефалној уједињеној православној Српској цркви“.¹⁵⁵ Тако се Рашко-призренска митрополија први пут после укидања Пећке патријаршије 1766. г. нашла у духовном јединству са Српском црквом и Српским народом! Ова одлука „морала се замислити канонским патријаршијским и синодским томосом“, што је и учињено 19. фебруара 1922. г. у ком се, поред осталог, каже: „На основу уговора о миру у Букурешту од 10. августа 1913. г. рашко-призренска митрополија присаједињује се Српској цркви“.¹⁵⁶ Дотадашња Рашко-призренска митрополија деградирана је на степен епископије.

Епископ *Михајло Шилак* (1920—1928) — први рашко-призренски владика по васпостављању Српске патријаршије. Рођен је у Поблаћу код Пљеваља 1873. године. После завршене гимназије уписао се у Релјевску богословију, коју је завршио 1891. године. У Босни је три године био учитељ, а потом одлази у Русију, где је 1899. г. завршио Казањску духовну академију са научним степеном „кандидат богословља“. По повратку у Отаџбину постављен је за наставника Призренске богословије. Године 1904. премештен је за наставника Богословије Св. Саве у Београду, где је 26. августа рукоположен за ђакона, а 29. авг. 1905. г. за презвитера. После тога службовао је као професор у Шапцу, Ваљеву и Велесу. За време првог светског рата, као избеглица живео је на о. Корзици и у Ниши, где је, пошто му је умрла жена, примио монашки чин 17. децембра 1917. године. 1918. г. одлази у Женеву, где служи при руској цркви, а одатле долази за администратора Скопске епархије, где остаје две године. За епископа рашко-призренског изабран је 17. новембра, а посвећен 30. новембра 1920. године. Као епископ трудио се да подигне и обнови религиозно-морални живот својих епархијста, који су се вековима налазили под туђинским (турско-орским) јармом. Умро је 25. а сахрањен 26. августа 1928. г. у тзв. старој цркви Св. Борба у Призрену. Опело је извршио Његова Светлост патријарх српски Димитрије и митрополит скопски Варнава, уз саслужење бројног свештенства.¹⁵⁷

¹⁵⁵ Р. Веселиновић „Уједињење покрајинских цркава“, у спом. „СРПСКА ПРАВОСЛАВНА ЦРКВА 1920—1970“, Бгд, 1971, стр. 14.

¹⁵⁶ Исто, стр. 18.

¹⁵⁷ М. Паренга, „Михајло Шилак“ (Некролог), у „ГЛАСНИКУ“, 1928, бр. 18, с. 273.

Епископ *Серафим Јовановић* (1928—1945) — родом Призренац — где је и завршио Богословско-учитељску школу 1895. године. Потом је завршио духовну академију у Москви. За ђакона је рукоположен 15. а за презвитера 16. јуна 1902. г. у Скадру. 1906. г. постављен је за свештеника српског појворја у Москви. Од 1. нов. 1912. до 8. новембра 1913. био је суплент и васпитач Призренске Богословије. За време првог светског рата вршио је дужност војног свештеника. За епископа злетовско-струмичког хиротонисан је у Београду 23. децембра 1920. године. После смрти епископа Михајла изабран је за рашко-призренског владика 29. октобра 1928. године. За време епископа Серафима призренској епархији враћени су: Пећ, и Хвосмо, 1931. године.¹⁵⁸ За његово време обновљено је, или изнова подигнуто, доста цркава. Нарочито је свечано било 1932. године, на Видовдан, када је освешћена Самодреза на Косову, а коју је лично осветио Њ. Св. патријарх Варнава. За време другог светског рата био је интерниран у Албанију и у Тирани је умро 13. јануара 1945. г. Опело је извршио архиепископ Албанске цркве Христофер, уз саслужење једног епископа — Аполошијског Иринеја Банушевића, Србина из Албаније, и четири свештеника, од којих је један био прота Милан Трифунчић, који се и опростио од владике Серафима у име Епархије рашко-призренске. Сахрањен је на православном гробљу у Тирани, поред костурнице српских војника изгинулих 1915—1918. г.¹⁵⁹

Епископ *Владимир Рајић* (1947—1956), рођен је 11. јануара 1882. г. у Ужицу, од оца Николе и мајке Јелене. Основну школу и два разреда Реалке завршио је у Ужицу, а затим Витанску (руску) духовну семинарију и — 1907. г. — Московску духовну академију. По повратку из Русије службовао је као наставник у Крагујевцу, Ужицу, Шапцу, Београду, Скопљу, а од 1922 — 1938. г. — у Београду. 4. маја 1937. г. у манастиру Раваница замонашен је од стране Њ. Св. Патријарха Варнаве. Рукоположен је за јерођакона 10., а за јеромонаха 13. маја 1937. године. Месец јуна изабран, а 30. октобра 1938. г. хиротонисан је за епископа мукачевско-прањевског (Закарпатска Русија). 1941. г. отуда су га протерали Мађари, те је од 1945—1947. г. администрирао, а 20. маја 1947. г. постављен је за епископа рашко-призренског. Умро је 14. фебруара 1956. г. у 75. години живота. По његовој личној жељи сахрањен је усред православног гробља у Призрену. Опело је извршио Њ. Пр. епископ бањалучки Василије, уз бројно учешће свештенства и народа.¹⁶⁰

¹⁵⁸ Еп. Сава, цит. дело, стр. 527. (у спом. „СПЦ“ 1920—1970).

¹⁵⁹ ГЛАСНИК, служб. лист СПЦ, Бгд, бр. 5—6, 1945, стр. 68.

¹⁶⁰ ГЛАСНИК СПЦ, Бгд, бр. 3, 1956, стр. 34.

Епископ Павле Стојчевић (1957—1990), рођен је 29. августа 1914. г. у Кућанима (Славонија, близу Д. Михољца), од оца Стевана и мајке Ане, где је и завршио Основну школу. Нижу гимназију завршио је у Тузли, а Вишу у Београду. Затим је завршио Релјефску (Сарајевску) богословију и Богословски факултет у Београду. 1948. г. замонашен је у манастиру Благовештељу (Овчарско-Кабларска клисура) и рукоположен у чин јерођакона, а 1954. г. у чин јеромонаха. Краће време био је сабрат манастира Благовештења (Овчарског) и Раче. Годину дана (од 16. септ. 1950. до 30. авг. 1951. г.) био је наставник и васпитач Богословије у Призрену. За епископа ратко-призренског изабран је 29. маја 1957. године. Избор га је затекао у Атини, где се годину дана налазио на постдипломским студијама. Хиротонисан је 22. септ. 1957. г. од стране Н. Св. Патријарха Викентија, у Саборној цркви у Београду. Устоличење у Призрену извршио је администратор ове епархије епископ жички Герман (потоњи Патријарх српски). Преосвећени епископ Павле изабран је у децембру 1990. г. за српског патријарха.

Као што се на основу свега реченог види, Призренска, одн. Ратко-призренска епархија има своју скоро хиљадугодишњу историју (тачније 974 године). И у овој епархији, која је увек била бедем према инослављенима, неслобљенима и несрбима, историју Цркве немогуће је одвојити од народне историје. На основу чињеница и података којима смо располагали, изнели смо у кратким цртама историјски и развојни пут и делатност Ратко-призренске епархије и њених епископа. Кад знамо да је ова епархија основана пре немањинског периода, и да је заузимала једино од централних места Немањинске државе, није чудо што је у својој огромној, бурној и славној прошлости, па ове до данас, имала великих успеха, а и великих искушења. Њен највећи успон био је у доба Немањина, а опадање и велика голготска искушења имала је у периоду турске владаније, што се одражавало у гоњењу њених епископа, мистретирању и убијању свештеника и српског народа, а такође и у присилним сеобама, којих, на жалост, има и у наше време. Иако тема гласи „Призренски епископи“, у историју ове епархије несумњиво спадају и оне огромне жртве и самопрежурни рад на верском и националном пољу, и свих епископских помоћника — свештеника, монаха и народа. Стога, завршавајући овај кратки историјски преглед, можемо мирне душе да изговоримо речи једног историчара са Косова који каже: „То беху зла времена, мучни дани и тешки минути, али је било и пуно елана и мушке борбе да се: злу одоли, да се голи живот сачува, да се вера не угаси, ни име Србин изгуби!“¹⁶¹

¹⁶¹ Н. Поповић, „Успомене...“, стр. 2—3.

Пошто се ова епархија налази на Косову, — њена историја увек је била у знаку Крста и Васкрса, као што веома испренио и надахнуто запажа и наша позната књижевница Исидора Секултћ која каже: „Косово је гроб, гроб у који је све законано, а васкрс иде опет преко гробова!“¹⁶²

ЛИТЕРАТУРА

1. Ст. Станојевић, Народна енциклопедија СХС, књ. III, Загреб, 1929.
2. К. Јиречек — Ј. Радонић, Историја Срба, књ. I, Београд, 1952.
3. Група аутора, Косово (јаскад и данас), Београд, 1973.
4. Архим. Сава, Призрен, Братство, II, Београд, 1888.
5. Др Душан Капић, Историја Српске цркве са нар. ист., Београд, 1967.
6. Р. Веселиновић, Историја Српске цркве, књ. I—II, Бгд, 1966.
7. Г. Острогорски, Историја Византије, Београд, 1969.
8. Група аутора, Свети Сава, споменица поводом осамстогодишњице рођења 1175—1975, Београд, 1977.
9. С. Пенадовић, Богородица Љсвишка, Београд, 1963.
10. М. Дурковић, Српски епископи и митрополити средњег века, Хришћанско дело, св. 4, Скопје, 1937.
11. В. Марковић, Православно монаштво и манастири у средњовековној Србији, Срм. Карловци, 1920.
12. Б. Стијељевски, Историја Српске цркве, књ. I—II, Минхен, 1962.
13. Ариеп. Данило, Животи краљева и архиепископа српских, превод др Л. Мирковића, Београд, 1935.
14. Архим. др Ј. Поповић, Житија светих за новембар, Београд, 1977.
15. И. Јастребов, Подаци за историју Српске цркве, Београд, 1879.
16. Љ. Стојановић, Стари српски записи и натписи, књ. I, Београд, 1902.
17. Ст. Димитријевић, Споменик СКА, бр. 53, Сарајево, 1922.
18. Ј. Радонић, Рамска курија и јужнослов. земље од 16. до 19. в., Бгд, 1950.
19. П. Костић, Црквени живот правосл. Срба у Призрену и њег. ок. Бгд, 1928.
20. Костадин, Цариградска патријаршија, Београд, 1895.
21. П. Срећковић, Византске фанаријотске раткопризренске епархије, Бгд, 1881.
22. Ј. Поповић, Живот и рад Срба на Косову (рукопис).
23. М. Веселиновић, Митроп. Мелетије раткопризренски, Београд, 1902.
24. М. Лутовац, Гора и Ополе, Београд, 1955.
25. Н. Душић, Раткопризренска митрополија, Београд, 1896.
26. Група аутора, Српска православна црква 1920—1970, Београд, 1971.
27. Гласник СЦПЦ, Београд, (за 1928, 1945, 1956. и 1957. годину).

¹⁶² Цитирам по сћању

ВИЉЕЛОВЕ КЛЕВЕТЕ И ПРЕТЊЕ СРБИЈИ У I СВЕТСКОМ РАТУ И ВЛАДИКА НИКОЛАЈ ВЕЛИМИРОВИЋ

Владика Николај, путујући по Енглеској и Северној Америци у првом светском рату открио је тим народима истину о Србији, о њеним тешкоћама робовања под Немачком и Аустријом. Тамо је он својим сјајним беседама и предавањима прекинуо ланац аустријске и немачке лажни и клевете против Срба и Србије.

У то време немачки цар Виљем изнео је пред Европом и Америком тешке оптужбе против Срба захтевајући јавно мњење, да Српски народ и Србија не смеју више постојати на мапи. "То се мора збрисати са карте света, јер се тај народ не може ни с чим упоредити; дивљач и најгрозније крвожедне звери питомије су од њих. Од тог имена карта света мора да се очисти..." У прилог тога учинио је да су написане многе цитате, и растурене по Енглеској, Француској и Америци многе брошуре, да би се створило у свету тако једнострано и лажно јавно мњење, по коме би Србија била осуђена на уништење.

Међутим, владика Николај, својим сјајним говорима успео је да прикаже Српски народ у свему томе као невин, као мученички и поробљени народ, који бранити се од зла тражи само своју слободу и право на живот као и остали народи. И већ другог дана ти наши моћни савезници и њихов народ, причали су сведоци тих догађаја, изнели су из својих домова читаве гомиле тих лажних брошура којима је клеветан Српски народ и спалили их. Тако је овај свети наш Владика уверио и разуберио сву јавност како у Европи тако и у Америци, да није Српски народ такав како га је приказао немачки Виљем. Тиме је од од ових поменутих великих народа, нама уместо непријатеља створио велике савезнике и ујединио нас. Онда су почели стизати и богати новчани и други придози, преко Црвеног крста српској војсци и Српском народу, што нам је било од огромне помоћи.

Тад су почели „хладни Енглези и практични Американци“ да пишу топле и хумане чланке о Србији и њеној мистици, као и о топлотом словенском Југу. Онда је у то време оваки Србин са сузама радосницама спомињао име великог и светог владике Николаја. Зато га је тако спомињао јер је допринео нашем ослобођењу колико читава једна армија, како су говорили тада ти наши савезници. — Један Енглез, пријатељ Владичин, кад се после краћег времена поново навратио у Краљеву код Владике

у разговору је рекао: „Велика војна личност америчко-енглеске војне силе јесте Едвард Маршал. Међутим, улога доктора Николасја Велимировића, у првом светском рату, равна је улози и дејству целокупне српске дипломатије и артиљерије“.

* * *

Приблежио верни пратилац владике Николаја, а за штампу приредио А. Ј.

САВРЕМЕНА ХРОНИКА

ЖИВОТ РАШКО-ПРИЗРЕНСКЕ ЕПАРХИЈЕ 1992. ГОДИНЕ

1. Од 5. до 8. јануара 1992. празновани су у Призрену Божићни празници. Због својих специфичних традиционалних обичаја описујемо овде како су текли у Призрену ти напци божићни обичаји. Његово Преосвештенство епископ г. Артемије тих празничних дана служио је у Саборном храму Светог Ђорђа уз са-служење ректора Призренске Богословије ставрофорног протојереја. о. Милутина, професора у чину и парохијских свештеника свету архијерејску Литургију.

Призрошци су се на Бадњи дан окупили, по обичају, пред Богословијом, где се налазило неколико још пред зору одсечених Бадњака. Прво су пред Богословијом Призренци са оцем Ректором и професорима Богословије наложили један бадњак посипајући га житом и певајући божићни тропар: „Рождество Твоје Христе Боже наш...“ Затим је Управа школе одрасле частила по обичају српском врућом ракијом, а младима су до-љене боцбоне и други слаткиши и воће. Онда присутни узимају, око три сата по подне све остале бадњаке и у поворци кроз град од Богословије до Саборне цркве носећи их певају: „Рождество Твоје Христе Боже наш...“ Пред црквом бадњаке дочекује преосвећени владика Артемије са свештеницима и народом посипајући их по српском обичају житом. Затим се усправљени бадњаки одаве пред црквом, а сав народ улази у цркву, где се обавља вечерње богослужење. После вечерње владика одржи садржајну беседу о значају Бадњег дана, бадњака и Божића. Затим се после народу припремљени, освешћени и светом водом покропљени букети са гранчицама бадњака и мало сламе. Као сви изађемо из Цркве налажу се пред црквом у порти бадњаки. Пламен се диже високо. Свештеници су претходно окадили бадњаке уз тропар и остале божићне песме. Маса народа је испунила порту великог Призренског храма. Сви су весели, пого-тово омладина. Старешина цркве отац Илија Шмигић постао се с тугорима и црквеним одборницима и за час, Котао с врућом ракијом ври на ватри иза бадњака и дели се свима који је пију; омладина користи слаткише. Свештеници одлазе у прати-њи Владике у његов двор ради договора за празнично богослужење. Код свију се осећа празнично расположење и честитање празника.

На Божић почиње рано света архијерејска Литургија. Епи-скоп служи и с њим неколико свештеника и ђакоа. Народ у

побожном празничном расположењу прати овог богослужење. Призренски, прквени хор одговара на светој Литургији. По завршетку богослужења свештеници и виђенији Призренци као и чланови хора иду у епископски двор ради честитања Епископу најрадоснијег хришћанског празника уз празнични поздрав: Христос се роди, и одговор: Ванистину се роди! У таквом домаћинском дому, разуме се, уз празнично расположење не остаје и пристојно празнично послужење. Тако се ове године прослављао Божић у Призрену.

2. У времену од 16. до 17. јануара наша Црква сазвала је ванредно заседање Архијерејског Сабора у Београду поводом лажних оптужби против Српског народа у Босни и Херцеговини и другде.

3. Свети Сава је 27. јануара, те године прослављен у Призрену у Саборном храму Светог Борба, који је био испуњен народом, поготово омладином. После свете архијерејске Литургије преосвећени владика Артемије пререзао је са свештеницима и народом славски колач у славу и част највећег српског Светитеља и Просветитеља. Онда су деца запева: „Ускликнимо с љубављу Светитељу Сави...“, а потом су рецитовали рецитације за које их је припремио јерсј Илија Шмић, парох призренски. После подне одржана је духовна академија у препуној хали спортова, у којој су учествовали призренски богослови, омладина из града и градски хор. То је прва тако свечана прослава одржана Светом Сави у Призрену после владавине комунизма.

4. Од 13. марта до 18. априла одржани су локални семинари свештенства о конкретним проблемима сваког намесништва у Рашко-призренској епархији, као и исповест свештенства.

5. На Коларчевом Универзитету у Београду одржан је 17. марта концерт у корист Призренске Богословије. На Концерту је поред многобројних Београђана и ученика с професорима Призренске Богословије, учествовао Његова Светост наш патријарх Павле и Принц Томислав Караборћевић са својим синовцем Владимиром.

6. Пошто је у претходном броју омапком изостављено, то овде напомињемо, да су 1. новембра 1991. године Принц Томислав Караборћевић са својим синовцем Владимиром први пут посетили Косово и Призренску Богословију у којој су одсели и примљени као најдражи гости наше нације. Тај датум остаје запамћен, и записан је у Богословији.

7. У Призрену 18. априла, на Лазареву Суботу после подне у опходу око Саборног храма и шире ингла је успореним ходом маса народа са омладином и децом каква се ретко виђа у Приз-

рену, и носила врбицу. После опхода рашко-призренски Епископ је са свештеницима служио вечерње бденије и миросао освешћеним јелејем све присутне.

8. На Бурбевдан 6. маја (23. априла) Преосвећени владика Артемије на светој архијерејској Литургији произвео је за време малог входа јереја оца Николу Божанића, сконома Призренске Богословије, у чин протојереја.

9. Маја 10. у манастиру Дечанима обављено је ПРВО САБОРНО КРИШЋЕЊЕ КОСОВСКОМЕТОХИЈСКИХ СРБА, који нису били крштени због страховладе и притиска безбожне комунистичке власти. Крштено их је тада око једна хиљада, и то углавном одраслих. — Тог дана Епископ је организовао ово крштење из архипастирске брине и због велике потребе јер су многи изразили жељу да се крсте. Зато је владика Артемије као надлежни епископ, тог дана прво одслужио свету Литургију у селу Љубову код Пећи и произвео пећког пароха јереја Станка Трајковића у чин протојереја, освестио звоно и звонару коју је подигао Милорад Рајсвић, и одмах затим дотао у Дечане ради крштења где га је чекала маса народа. Крштења су обављена на реци Бистрици код киселе воде уз помоћ околних свештеника и професора Призренске Богословије. Тада су се многи крштени први пут и причестили у манастиру Дечанима. Тада је општи, заједнички кум новокрштених Драгиша Вукчевић, генерални директор хотела у Приштини, Косову Пољу и Дечанима организовао у хотелу „Дечани“ трпезу љубави за све госте и за све новокрштене тог дана, који су уствари његова кумчад иако их је било и старијих од њега.

10. Његово Преосвештенство епископ г. др Артемије 13. марта учествовао је на освешћењу споменика генералу Дражи Михаиловићу на Равној Гори са митрополитом грачаничким из САД-а Иринејем.

11. На празник Светог Бирила и Методија, 24. маја школску славу Призренске Богословије, у призренском Саборном храму преосвећени владика Артемије служио је са већим бројем свештеника свету архијерејску Литургију и произвео на малом входу у чин протојереја јерсја оца Зорана Грујића. Затим, по завршетку свете Литургије Епископ је прешао у Богословију, где је уз присуство ученика, професора и народа пререзао школски славски колач.

12. Њ. Пр. епископ Артемије рукоположио је 3. јуна, уочи Спасовдана у Високим Дечанима у чин ђакона свршеног студента теологије Радивоја Панића.

13. Сутрадан на Спасовдан, 4. јуна Владика је у Дечанима рукоположио новог ђакона оца Радивоја Панића у чин свештени-

ка за Косовополског пароха, а оца Саву Јањића дечапског сабрата рукоположио за Ђакона.

14. Пресвешени владика Артемије рукоположио је 7. јуна у Призрену професора Призренске Богословије Ђакон оца Миљку Бурчића у чин свештеника, а свршеног богослова Призренске Богословије Станишу Арчића у чин Ђакона. 14. јуна Владика је О. Станишу рукоположио у чин свештеника.

15. Његово Преосвештенство епископ Артемије, у својству изасланика Светог архијерејског синода, присуствовао је од 8. до 17. јуна полагању матурских испита у Призренској Богословији. На Видовдан 28. јуна, служио је у манастиру Грачаници свету Литургију и на Газиместану парастос измучилим Косовским јунацима.

16. У недељу 19. јула освећена је новоподигнута црква у селу Петричу код Пећи, задужбина браће Карића. Освећење је извршио Његова Светост патријарх српски Павле, епископ нишки Иринеј, епископ рашкопризренски Артемије и епископ браничевски Јустин у присуству већег броја свештенства и народа.

17. Пресвешени епископ Артемије првог и другог августа посетио је духовног брата у Херцеговини епископа Атанасија Јевтића, и с њим клужно на светог Илију свету Литургију и заједно осветили нови храм у селу Наданићи код Гаџка.

18. Однесена је ризница из манастира Високих Дечапа 6. августа са знањем Завода и Патријаршије у Београду, а без договора и сагласности са Рашко-призренском епархијом и епископом Артемијем, након чега је уследила „Грачаничка декларација“ и бројне активности самозащитите Српског народа. О томе се писало и у црквеној штампи.

19. ДРУГО САБОРИО КРШТЕЊЕ 6. септембра 1992. године. У непрекидној пастирској бризи и старању за духовни препород и обнову верника своје епархије, а схвативши да овим просторима има још много некрштених душа, Пресвешени владика Артемије, организовао је у току овога лета и Друго саборно крштење у манастиру Дечанима. — Чин крштења извршили су епископи: др Атанасије, др Артемије, Јустин, и Пахомије уз саслужоње већег броја свештеника. Тога дана крштено је преко хиљаду (1 000) некрштених Срба, на веома свечан начин, као и прво на реци Бистрици. Крштени су већином одрасли који нису могли пре да се крсте због великог притиска и претњи за време скоро педесетогодишње владавине безбожних комуниста.

20. Др Артемије као рашкопризренски епископ, 8. септембра примио је у своју резиденцију у Призрену најављену делегаци-

ју француских парламентарара, где је вођен разговор о Косову. Разговор и схватање француских парламентарара о Српском народу и косовским приликама изненадио је и разочарао све присутне, због њиховог непознавања ствари, или недобропаметности. Има се утисак да су дошли са унапред режираним планом, без имало осећаја правичности и љубави према Српском народу, говорили су нам као оптужбу, како Срби немају љубави према сународницима са којима заједно живе..., па смо због тога остали разочарани и ми и они.

21. Преосвешени владика Артемије извршио је 13. септембра у Зубином Потоку освећење споменика српском патријарху Арсенију III Чарнојевићу.

22. У Манастиру Грачаници 26. септембра организован је и одржан Свеосрпски грачанички сабор, на коме је учествовао и епископ др Артемије.

23. Његово Преосвештенство епископ г. Артемије, 25. октобра служио је у Косовској Митровици свету Литургију и произвео јереја оца Велимира Стојановића у чин протојереја. Затим је извршио освећење камена темеља за нови храм у селу Вучи.

24. Пресвешени владика Артемије посетио је 14. новембра Ужичку Пожегу и том приликом учествовао у трибини: „Косово јуче-данас-сутра“.

25. На Универзитетској библиотеци у Приштини почела 17. новембра с радом школа православне науке. Свој архијерејски благослов и први час у тој школи дао је рашкопазарски епископ др Артемије у пратњи ректора Призренске Богословије протојереја о. Милутина Тимотијевића и других свештених лица. Највећа захвалност у отварању ове школе за веронауку дугује се господину Слободану Костићу, професору на Приштинском Универзитету и Управнику Универзитетске библиотеке у Приштини. Часове веронауке одржавају професори Призренске Богословије.

26. У Приштини је 6. децембра освећен и постављен камен темељац као и повеза за храм Христа Спаса. У Светој архијерејској Литургији и освећењу темеља и камена темељаца учествовали су: митрополит црногорско-приморски и скендеријски г. Амфилохије, епископ рашкопризренски г. Артемије, епископ захумско-херцеговачки г. Атанасије, епископ тимочки г. Јустин, епископ грачанички у САЈ, Дамаскин, велики број свештеника и Ђакона, велики број монаштва и око 20 000 верника из разних крајева наше земље.

27. Свети Никола 19. децембра јесте крона слава и Његовог преосвештенства г. Артемија. Целог тог дана примио је госте;

првог дана учествовале су на славском ручку званице, а другог дана: свештеништво и монаштво.

28. За све ово време у текућој 1992. години, епископ Артемије служио је сваке недеље и празника свету архијерејску Литургију, било у Призрену или у којој цркви и манастиру, у епархији или ван епархије где је позват. Изузети су били дани болести, као што је прехлада и грип.

* * *

Активности на монашком плану 1992. године

1. Епископ Артемије служио је 16. фебруара 1992. у манастиру Ђелијама код Ваљева, свету архијерејску Литургију и том приликом рукоположио је свог јеробакана о. Теодосија за јеромонаха.

2. Беле Покладе и ПОЧЕТАК ЧАСНОГ ПОСТА. Од 8. до 11. марта Епископ је провео у манастиру Соколици изнад Косовске Митровице, са строгим постом у тримирју.

3. ТРЕЋЕ РОЂЕЊЕ МАНАСТИРА ЦРНЕ РЕКЕ 19. марта. Тада је одлуком Преосвећеног епископа Артемија прешао већи део братства из манастира Црне Реке (9) у манастир Високе Дечане и преузео на себе бригу и старање о Дечанима. За новог игумана дечанског Епископ је поставио јеромонаха оца Теодосија (Шибалића). Претходни настојатељ манастира игуман Јустин (Тасић), због здравствених разлога разрешен је дужности и премештен у томилије крајеве у Црну Гору. Најпре у манастир Ђурђево Стубови код Бераца, а потом у манастир Савину код Херцег Новог.

4. Преосвећени епископ Артемије 21. марта замонашио је у Дечанима испушеника Срђана Милековића у чин мале схиме са монашким именом Стефан. То је епископу Артемију и прво монашење у новом дечанском братству.

5. Прво рукоположење епископа Артемија у манастиру Дечанима било је 22. марта, када је новог дечанског сабрата монаха оца Симеона (Вилоског) рукоположио за ђакона.

6. Бивши намесник манастира Дечана протосинђел отац Варнава (Гвозденовић), одлуком епархијског архијереја г. Артемија постављен је 31. марта за духовника у манастир Сопотане.

7. Његово Преосвештенство епископ Артемије 4. априла замонашио је у манастиру Светим Врачима у Зочишту оца Марка у чин мале схиме са монашким именом Дамјан. Произвео

га је 5. априла у Светим Врачима у чин игумана. Оца Амвросија (Јоксимића) замонашио је, такође у Светим Врачима у чин мале схиме 11. априла, а испушеника Мирка (Косаћа) замонашио 17. априла са монашким именом Мирон. У Дечанима се замонашио 13. априла такође у чин мале схиме оца Антонија (Маринковића).

8. У манастиру Црној Реци 28. априла преосвећени владика Артемије рукоположио је у чин јеромонаха оца Николаја (Николића).

9. Старшина манастира Црне Реке, протосинђел о. Јустин (Стефановић) 27. маја изабран је на Архијерејском сабору за епископа хвостанског, с тим да управља Тимочком епархијом. Зато га је Преосвећени владика Артемије на дан храмовне славе манастирске капеле Светог Јована Владимира 4. јуна (22. V), на светој Литургији произвео за архимандрита.

10. Слава манастира Свете Тројице код Мучутишта. Тога дана, на Духове 15. јуна Преосвећени владика Артемије служио је у овом манастиру свету Литургију и поставио за духовника манастира јеромонаха оца Рафаила (Голушину).

11. Манастир Црна Река наставља свој духовни живот и после свог разројавања. Преосвећени владика Артемије често га посећује и од живота Светог Петра Коринског прима нове благодатне снаге које су неопходне и њему и братству манастира. Ове 1992. године 18. јуна на сам дан Светог Петра Коринског, Владика је служио у манастиру свету Литургију и пререзао славски колач. Његова посета манастирима и духовни савети велика су подршка братству манастира.

На Петровдан је у Црној Реци велики годишњи сабор. У манастиру се сакупила много света и православног и муслиманског. Срби долазе ради молитве и да поделе радост празника једни с другима, а сви заједно с манастиром. А муслимани се сакупљају најчешће ради молитава за болеснике, јер се и они крај живота Светог Петра Коринског испушћују као и Православни. Владика је и тога дана посетио манастир, служио свету Литургију и проповедао народу о празнику и светој нашој вери православној, коју су нам Апостоли у аманет оставили.

12. У недељу 5. јула Његово Преосвештенство епископ Артемије служио је у Призрену свету Литургију и произвео у чин архимандрита протосинђела о. Јована (Радосављевића), проф. Призренске Богословије.

13. У манастиру Сопотанима 13. јула Његова Светост патријарх српски г. Павле са још неколико архијереја, у присуству већег броја свештеништва и народа извршио је НАРЕЧЕЊЕ НОВОИЗБРАНОГ ЕПИСКОПА ЈУСТИНА. Одмах по наречењу ново-

изабрани епископ начелствујући служио је бденије уз саслужење неколико свештеномонаха и свештеника.

Сутрадан, 14. јуна на Свете Враче у Сопоћанима је велики годишњи сабор, и саван се свет сакупља ради богослужења и сабора. Међутим, овога пута је тај број народа се повећао ради хиротоније новоизабраног епископа. Свету архијерејску Литургију служио је и чин хиротоније новог епископа обавио Његова Светост патријарх српски господин Павле, уз саслужење око десет архијереја и великог броја свештеника и бакона. Не памти се тако леп и велика свечаност у манастиру Сопоћанима, поготово кад није познато да је икада у овом изузетном по фрескама неманићком манастиру обављена епископска хиротонија.

Трпезу љубави после богослужења и хиротоније у манастирској трпезарији организовала је Рашкопризренска епархија уз помоћ новоназарских свештеника, Црквене општине и Управе манастира Сопоћана.

14. У Петричу је Његова Светост патријарх орлоки г. Павле, на Позив Његовог Преосвештенства епископа г. Артемија 19. јула, са још неколико архијереја извршио освешћење новоиздигнуте цркве у Петричу. Тада је на светој Литургији Преосвешћени владика Артемије произвео у чин архимандрита оца Саву (Кривокућу), старешину манастира Горноча.

15. У манастиру Дечанима 26. јула Његово Преосвештенство епископ Артемије хиротонисао је: бакона Симсона (Витовског) у чин јеромонаха, и монаха Мирона (Косаћа) у чин јеробакона.

16. Сестре манастира Свете Тројице изнад Мушутштета, на свој лични захтев добиле су канонски отпуст и преносе у Браничевску епархију, у манастир Покаяницу и то: игуманија Иларија, монахиња Херузима, монахиња Евгенија и монахиња Јефимија.

17. Покров Преосвете Богородице, 14. октобра слави манастир Соколица. Његово Преосвештенство владика Артемије тога дана посетио је манастир, служио свету Литургију и пререзао славски колач.

На Свету Петку, 27. октобра игуманија манастира Девича мати Параскева слави Свету Параскеву чије име као монахиња носи. Владика је тога дана посетио манастир, служио и обавио чин резања славског колача. Посетио је Девич и 15. децембра, на дан Светог Јанићија Девичког и служио свету Литургију.

18. Слава манастира Црне Реке. — Његово Преосвештенство епископ Артемије посетио је овај манастир за Аранђеловдан 20. новембра када манастир слави своју храмовну славу. Уочи празника на бденију замонашио је у чин мале схиме искупљеника Драгог (Милевића) са монашким именом Давид.

Сутрадан на сам празник Владика је служио свету Литургију и произвео у чин протосинђела јеромонаха Николаја (Николића), старешину овог манастира, пререзао славски колач и проповедао народу.

19. Слава манастира Дечана. Преосвешћени владика Артемије, на дан манастирске славе 24. новембра служио је свету Литургију у манастиру Високим Дечанима и произвео у чин игумана јеромонаха Теодосија (Шибалића), бакона Мирона (Косаћа) рукоположио у чин јеромонаха, а монаха Стефана (Милетиновића) у чин бакона. Тако младо дечанско братство стално духовно напредује и јача. Ове године на Светог Краља манастир Дечане посетило је доста народа и гостију са разних страна, па је ова слава православљена веома свечано.

20. Рашкопризренски владика Артемије посетио је 15. децембра Бураковац и у договору с народом и свештеницима одредио локацију за подизање нове цркве у центру тога места.

Истог дана 15. децембра владика Артемије извршио је у Цискотама код Баковице освешћење новог крста за куће новоиздигнуте, лопе, гробљанске цркве.

* * *

Архимандрит Јован Радосављевић

ТУГА РАШКЕ ОБЛАСТИ

У Рашкој области се све чешће манипулише отвореном могућношћу да све заоштренији антагонизми између муслиманског становништва, које све отвореније, агресивније и организованије испољава своју „аутохтоност“ уз захтеве за било каквим обликом своје државности, наравно на територијалну и безбедносну штету Срба и Србије, с једне и државе Србије и српског народа, с друге стране прерасту у шире сукобе. Бољи познаваоци прилика, посебно чланови удружења Срба „Рас“ у Новом Пазару, или културног друштва „Свети Сава“ у Пријепољу, сматрају да рата неће бити, чак није ни неопходан муслиманима који „мирнодопским диверзијама“ остварују зацртане циљеве.

Рашка област је стратешки, иначе, веома значајна за Србију (и Југославију). Она везује вруће терене Босне и Космета са једне стране, а тампон је у вези између Србије и Црне Горе са друге стране. Истовремено, природно је географско и стратешко-политички центар замишљене зелене трансферзале за даљно засађање сан — пут ислама у центар Европе и даље.

У атмосфери ратних збивања у окружењу и испекивања оружаних међунационалних сукоба унутар ове области, муслимански екстремисти су се одлично припремили и организовали. Њихова Спранка демократске акције је, у сенци, организовала власт, са утицајем у свим срединама, градовима и селима, формирала Владу, наоружала своје чланство и организовала војне јединице. То ствара изражен осећај несигурности код православног живља, јер су сви планови и акције усмерени против српских интереса. Србима остаје да се поуздају у своју државу, војску и милицију и са правом очекују да они буду ефикаснији него до сада и више се баве сузбијањем фундаменталистичких тежњи и намера у корену, него „лечењем“ оболелог ткива Србије. Посебно због тога што је питање безбедности на овим теренима сложеније него другде. Велики део области, па и градови — Тутин, Нови Пазар, насељени су претежно муслиманима, од којих је највећи део регрутован у плановима СДА. Некада већинско српско становништво у градовима Рашке области и, посебно селима Петерске висорави, сведено је на мањинско. У Тутину је свега 2—3 одсто Срба, Новом Пазару 20 одсто, Сјеници 21 одсто. То као да никога не брине. Муслимани се још на овим просторима осећају сувереним у седесионистичким тежњама, врпљајући организовано и неометано против државе. Нарочито против војске и милиције који су им

главна сметња, као и у новим капитал односима, којима завршавају климу безнађа и гурања Срба са ових простора.

Огроман капитал којим Мумслимани располажу, потиче из више извора. Поред пасива из турског доба, стицањем је и пленом minulih ратова, готово неометаним претакањем друштвеног капитала у приватне депове у комунистичком периоду, који им је и формално, и политички, и законима, ишао на руку. Складиште је и прилив капитала од разних нелегалних послова и поворца оружја, дроге и робе. То је од ове области направљено велики центар илегалне трговине између истока (блиског) и запада (Италија, Аустрија, Немачка). Држава не само што није спречавала адекватно, већ је била и благодотворна у многим случајевима. Како иначе објаснити да су званични синдикати организовани, уз помоћ државних превозничких предузећа, масовне „туристичке кадилуке“ пут Новог Пазара, где је пунила депове муслиманских трговаца који држе монопол. Истовремено — и штетна, губећа на увозним дажбинама и порезима.

Док у градовима Срби како тако животаре од рада, на селу су многи угрођенији. Српска села су у расејању, све је више затворених кућа, а у другим су углавном старачка домаћинства. Мало је деце, па се умањује и број одељења и школа. У ери политичког апсурдизма, Срби су ипак дехомогенизовани (за разлику од Муслимана), много слабије или уситњено организовани, чак и без сасвим јасног циља. У крајњем случају, будућност више виде у заштити државних органа безбедности, него у стратегији развоја овог краја, у коме већину тапија још имају они а, уз помоћ државе, могли би у догледно време да поново подгоре раније угашена огњишта.

Организовани у оквиру удружења „Рас“, Срби су више пута указивали да је Србија готово протерана са рашких простора, да муслимански сецесионисти праве нове мане Рашке области, у којима, на пример, има места за црногорске пограничне општине Плав и Гусиње, али не и за општину Рашка, јер им не одговара због искључиво српског становништва. Указивали су да муслимани углавном не признају Србију за своју државу, да се тако према њој и односе, да стварају некакву своју државу на овим просторима, без легитимитета, али са већином атрибута, да се форма вива све успешније прилагођава муслиманском начину живота. Претње које свакодневно стижу, уз појачано наоружавање и „обуку“ одлазних муцахидина на босанским ратиштима, не остају без утицаја на укупну политичко-безбедносну ситуацију на овом терену.

Вера се у свим сецесионистичким плановима рашких муслимана успешно користи као основни елемент. Од система — цамија као учioniца, осматрачница и места за дојављивање и узбуњивање, до стварања Муслиманског националног већа. Утицај исламске верске заједнице на организовање и руковођење, је од пресудног значаја, како за политичку копчу у зеленој трансферзали тако и за масовизацију, по линији хомогенизације и шеријатске послушности на високој коти исказивања

муслиманског ентитета и идентитета. За то се и улажу огромна средства и у пронагандну делатност, а листови „Препород“ и „Муслимански глас“ су у томе веома агресивни, као и реви-

Крст Цара Душана, на путу од хиландарског пристаништа до Хиландара

ја „Санџак“. Невероватно делује и податак да је од недавно у Новом Пазару почела да делује приватна радио ТВ станица са симболичним именом „Сат“, а да Срби и не знају ко је и како то дозволио. С правом се плаше да ће после првобитних трговачких пропагандних порука, овај медијум почети да се бави даљом индоктринацијом, а у случају непосредне опасности и давањем сигнала за почетак остваривања планова.

Рашка област је пачичкана џамијама. Препуни су их градови, а недавно су изграђене и у готово сваком селу. Само у Новом Пазару има 26 џамија. Недавно је, на пример, подигнута бесправно нова у насељу Селаковац. Донето је, као и за сваки други бесправно подигнути објект, решење о рушењу. Инспекција и милиција отишли су на извршење, али је СДА подигао муслимански живаљ на отпор, па одлука није извршена. И по томе се, кажу у Рашкој, види ко има формалну, а ко фактичку власт. Ваља напоменути и да је подршку активистима СДА дао и тадашњи председник новопазарске општине Салих Приштевац, који је пре тога одрадио на већини челих функција у општини, па чак био и, како наводе у жалби „Раса“ властима у Србији, и саветник за миграциона кретања при влади Србије, што сматрају врхунским цинизмом. Верски обреди нису једина, чак ни основна делатност у џамијама. Они су матице за наставу за све узрасте — од предшколских, до одраслих, тамо се врши националистичка индоктринација, а то није далеко ни од паравојних припрема. Постоји и план за изградњу медресе у Новом Пазару, највеће на Балкану, а у исламским земљама се школује велики број студената одавде.

Политичке и верске асоцијације муслимана очигледно су делови једног бића. С друге стране, на тој основи је православно живаљ углавном хендикесиран. Овај, један од великих центара српске државности и духовности, богат је бројним споменицима, али се они чак и не чувају, а о ширем утицају, ни говора.

Срби у Рашкој области сматрају да је на укупно недовољан за њих однос снага условљен како историјским насићем и утицајима комунистичког режима и система владавине, тако и недовољним функционисањем правне државе и система, уз осетно учешће српских полтрона и каријериста у свему. Они су и допринели да, на пример, настане права хајка на чланове удружења „Рас“ које је идентификовало ситуацију у овој области. Некадашњем председнику владе Србије Станку Радловићу све је и предочено, али су на његовачки начин, белешке са ових разговора обелодањене у Новом Пазару, па је настала хајка на активисте удружења. Требало је чак и да им буде суђено, али се од тога одустало, јер се једна од државних комисија уверила у тачност њихових навода. Оно због чега су тада прогађани, сада се показало као тачно — изражена је сецесија СДА, активирани су страни фактори и доведена стална мисија КЕБС. Сада се тражи специјални статус, аутономија и, на крају република, за шта су муслимани организовани политички, вој-

но и управно (имају Муслиманско национално веће, скупштину, планиране војне формације). Према свему томе, мишљење је овдашњих Срба, влада Србије се понаша опортунистички. Не реагује се чак ни када се уништавају стари српски споменици, као што је стари Рас, где је подигнут рибњак.

Срби у Рашкој области сматрају да је садашњој кризној ситуацији кумовао континуитет антисрпске делатности у овом пољу. Почетком века овде је још била турска паревина, у комунистичко време, па врхови партијске и пирамиде власти ту су долазили проверени муслимански националисти, поражени у светском рату, али испобеђени у идеји и корсену. Они су упоредо настављали са политиком освајања позиција и политичког и економског јачања муслимана, њиховог повезивања са фундаменталистичким светом, у циљу реставрације „турске“ муслиманске државе и, с друге стране, тихим, али успешним прогеном Срба са ових простора, уз непрестано слабење њихове економске, безбедносне, а и политичке ситуације. У том демонтирању српске државе, велику помоћ пружали су и српски кадрови, постанали по систему кључа: слаб србин, уз јачање муслимана. Тај конгломерат имао је и сфикасан механизам, који је одлично филтрирао запосљанање, доделу станова, стандард и за Србе стварао осећај бесперспективности. То се највише очитовало на српском селу, које је готово опустело. За њих, од сивних пара које је држава давала за развој овог краја, нису остајале ни мрвице, јер се готово све сливало у џепове оних који су радили против исте државе. Упоредо са њачком државе, ишла је и велика сеоба српске интелигенције која ни у једном сегменту није могла радно ни стваралачки да се докаже. Активности бројних организација у којима делују муслимани и сада иде на руку сецесији. Веома су бројне организације СДА, Муслиманска бошњачка организација, Савез републичких снага Југославије, СК-ПЈ, а у деловању се нарочито истичу организације са наводним хуманистичким предзнаком — „Дрепород“, „Мерхамет“, „Муслимански омладински савез“, „Муслиманска организација жена“. Какав год да им је садржај рада и формално одређен, циљ им је очигледно исти — отети власт од државе Србије, створити муслиманску државу од територија Србије, Црне Горе и Босне и прикључити је неким облику Изетбеговићеве џамахирије.

Много притужби на ситуацију у државној управи и правосудју имају Срби у овој области. Жале се на непотизам, протекционизам у корист муслимана, корупцију, подстицање дивље грађе код муслимана и тешко добијање дозвола за градњу Срба, игнорисање плаћања обавеза према држави од стране муслимана. Судови су неажурни, а судије муслимани активисти СДА.

Ситуација у привреди у Рашкој области, посебно у Новом Пазару, Сјеници, Тутину, рефлектује прави однос снага на овом терену. Мудро схваћена као основ за сецесионистичку националистичку миграцију, она је коришћена на више начина

— одатле се богатио привилеговани слој људи, финансирају се акције муслиманских асоцијација, трансформацијом капитала, државна имовина веома успешно прелази у приватне руке. Све то је и било могуће, ако се зна да је на пример, у Новом Пазару само један директор предузећа Србин. Срби су хендикепирани приликом запошљавања, у великом броју предузећа број запослених Срба је симболичан, а понегде их готово и нема. Огромна средства која је давала држава очигледно нису намењени коришћењу, већ у сасвим друге сврхе. Србима је, поред запошљавања, онемогућено и напредовање, па је то додатно утицало да велики број њих напусти свој занат и одлази пут осталих делова Србије. Да би им се у томе помогло, чести су случајеви њиховог шиканирања, склањају се од могућности да зараде за пристојан живот. У трансформацији се предузећа прво на брзину осиромаше, а затим дају на добош и откупљују их муслимани, најчешће доташњи руководиоци. Ни у акционарству и деоничарству, Срби као сиромашни део популације, нису никакав озбиљнији фактор. Међу бројима, до сада су распродата и предузећа — трикотаже у Трнави и Лукарима, конфекција у Белим Водама, тржни центар „Јошаница“ некада веома моћан, сада је на просјачком нивоу и питање дана је када ће добити новог власника, конфекција „Дежева“ не ради и њу чека слична судбина.

Мала привреда је посебна прича. Хиљаде регистрованих радњи и много више нерегистрованих продајних и производних пунктова, без скоро икакве контроле државе, су у рукама муслимана. Обрт капитала је фантастичан, држава мирно гледа како је пљачкају, а сами стидљиво пресечени канали шверца, показују колики је тај обим. Није тајна да пазарски и остали трговци финансирају своје мухедине у Босни, као и оне који се припремају за евентуалне сукобе у Рашкој области. Исто време, број Срба који имају приватне радње је минималан.

Пустош за Србе у овој области, каква је осетна у свим сегментима живота, највидљивија је у српским селима која суморно делују напуштена после исељавања. Оно мало преосталих је углавном на ивици беде, више одбројавајући, него живећи дане у старости. Младих је све мање, имања су заливањена, или закоровљена, километрича ни стоке ни сточара. Непостојање било какве кооперативне пољопривредне организације, ишло је томе на руку. На пример, једна у новопазарском крају која носи тај атрибут, углавном се бави трговином, а у власништву има много земље, која је углавном некада била српска. Када и ту дође до трансформације, земљу ће вероватно узети муслимани, јер мало претеклих Срба нема пара да је купи. Сеоски атари на нештојској висоравни делују готово нестварно. С једне стране многољудна села, тростратне куће, одишћу богатством, а по минарету се може закључити да су муслиманска, доправљена шверцом, или од гастарбајтерских пара. С друге, скоро пустош, редак дим из ојака, српска. Само излазни пут ка унутрашњости Србије — широк.

Да су муслимани дуго привидно одустајали од отворене борбе за позиције и власт, а више се приклањали политици „корак по корак“, пренуштајући формалну власт држави, а фактичку преузимајући у руке, види се и у многим другим областима. Здравствени центри су дуго били (неки и сад), права легла муслиманских националиста. Лекари и остало особље су углавном виђенији активисти СДА. Опрема, лекови и остали материјал, углавном су нестајали. Ишли за припреме за рат, или у приватне ординације. Спутавани Срби, углавном су мењали средину. У просвети је још тужније. Број српских бака је све мањи, већина просветних радника су муслимани, који успешно форсирају муслиманштину а у неким школама се практику чак и обреци. Док се српска одељења гасе, тражи се отварање више нових школа, наравно за муслимане. У већини објеката културе, муслимани имају главну реч. Фундаменталистички су обојене многе културне манифестације, док се српски споменици уништавају.

Квалитетнијих промена на рашким теренима тешко може бити, мишљење је многих Срба, без радикалнијих промена у јачању и функционисању државне управе и безбедности на овим просторима, у правосудју, тужилаштвима. Сматра се да би гарант мира на овим просторима могла да буде Војска Југославије, али у удружењу „Рас“ захтевају, на пример, да садашње деташирање јединице на појединим кризним теренима, буду замењене сталним саставима и касарнама, на пример у Сјеници и Тутину. Без обзира што муслимани на сваки начин покушавају пред светом то да прикажу као претњу. Не умеју, наравно, да објасне зашто им, ако је и њима стало до реда и мира, војска смета. Милиција је дуго била оптерећена несразмерним кадровским саставом у корист муслимана, па нису чудиле чешће пригужбе на њен рад. Сада је ситуација нешто боља, а најновијије мерама Министарства унутрашњих послова Србије заокружује и повећава степен безбедности на овом подручју, где опасност прети и споља, са западне границе према Босни, на пример.

У представкама које су чланови удружења „Рас“, (председник Добросав Николиновић) упућивали у протекле три године многим челницима и институцијама власти Србије, нарочито се инсистира за стварање услова за успостављање стичке равнотеже, која је овде озбиљно нарушена. То свакако не би смело да се ради само декларативно, већ програмски. Предложена су и нека конкретна решења — да, на пример, села Штавал, Дежева и Шароња, прерасту у варошине са неопходном инфраструктуром, што би зауставило појачано исељавање српског живља из ових крајева. Остајању и повратку много би помогла и изградња малих производних погона по Пентеру, као и обезбеђење села заштитом од градова. У оквиру тога, треба стимулисати развој мале привреде, али и за Србе који немају капитала.

У Новом Пазару, „малом Истамбулу“ како га зову муслимани, где архитектура показује сву агресивност исламског фундаментализма, недавно се састала група муслиманских интелектуалаца и потписала до сада најгори србомрзни памфлет — меморандум. Њих 240 се јавно сврстало у антидржавне и анти-српске, не презајући од претећих решења. Одговор Срба, на скупу у Пријеполу, био је по обичају питомији. Они се и даље ослањају само на државу. Сада је на држави ред!

Иницијатива која је потекла сакупа српских интелектуалаца у Пријеполу, вредна је пажње. Српски државотворац (касније и светац Симеон Мироточиви), Стеван Немања, одавно је темељио и коренио српску државност. Векови, завојевачи, tlačиоци, Брозови србогонитељи, нису давали ни помен његовог имена. Сада је формиран иницијативни одбор за подизање великог споменика овом великом државнику и духовнику у Новом Пазару. Ред је да, после обележавања разних курта и мурта, своје заслужно место добије и овај српски великан. Сада је на Србима ред!

Мишио Кикодић

Br. 112/1

6. april 1993.

RAŠKO - PRIZRENSKA EPARHIJA

- Redakciji časopisa " Sveti knez Lazar "

P r i z r e n

Dobar dan,

Zadovoljstvo nam je da najpre pozelimo da Vas ovo pismo zatekne u dobrom zdravlju , lepom stvaralackom raspolozenju i ispunjene bozjom radošcu i srecom. A sada nekoliko recenice o cilju naše javljanja.

Postali smo ponosni na Vas što ste smogli volje, znanje i sredstve i počeli se izdavanjem časopisa " SVETI KNEZ LAZAR ". Za duhovni preporod srpskog naroda , u vremenskom okruženju kakvo jeste, ništa više niste mogli da uredite. U časopisu vidimo spasonosni lek i sav duhovni zov i bol korens.

Crveni krst u Kruševcu, Lazarevoj prestonici, takodje, daje svoj doprinos povretku i očuvanju narodnog duha, ali je to mnog mnogo skromnije u odnosu na Vaše grandiozno delo, izdavanjem časopisa.

Crveni krst neme materijalnih mogućnosti da se pretplati na primenju vašeg časopisa, ali smo slobodni da Vas najlepše zamolimo , ako ste ikako u mogućnosti, da nam poklonite primerak časopisa "SVETI KNEZ LAZAR" - prvi broj. I taj jedan primerak učinio bi nam čast u našoj skromnoj biblioteci. Za vaš poklon nudimo se da po vaš želji poklonom uzvratimo.

Hvala Vam za napor na putu duhovne obnove.

Naše adrese je: Crveni krst, Ul.Čolok Antina BB, 37000 - Kruševac.

Sa zahvalnošću i poštovanjem.

sekretar
Zdravko Kostić

ИЗЛАЗАК ОВОГ БРОЈА ЧАСОПИСА ОМОГУБИЛИ СУ:

ХТП „Слога“ — Приштина — г. Драгана Вукчевић
Сартид — ФПЦД — Пећ — г. Драган Челић
Ударник комерц — Пећ — г. Милорад Рајовић
Југотерм — Гвилане — г. Милорад Дурлевић
„Пионир“ — Приштина — г. Миле Милошевић
Селк — Призрен — г. Драган Дамњановић
Беопетрол — Приштина — г. Живко Борбевић
Југопетрол — Приштина — г. Вељко Лалић
„Балкан“ — Сува Река — г. Војислав Шошевић
ТП Сава — Љубижда — г. Спиридон Николић
„28. март“ — Призрен — г. Александар Николић
Београдска банка — Приштинска банка ДД — г. Димитрије
Љиљак
„Атлас“ — Призрен — г. Саша Сланковић
ГП Косово — Вучитрн — г. Драган Спасић
Митекс — Вучитрн — г. Милан Тодоровић

Уместо уводне речи: Пасторово писмо	133
-------------------------------------	-----

ДОГМАТСКО БОГОСЛОВЉЕ

Црква и њен идентитет	139
Увод у гносеологију Св. Вл. Николаја Велимировића	151
Православна икона као део црквеног сликарства	163

ДУХОВНИ ЖИВОТ

Како да ојачамо нашу хришћанску веру?	171
Оправдање аскетизма	175
Монаштво у Цркви Христовој	181
О девичанству	189
Св. Атанасије Синаит, Патријарх антиохијски „О недостојљим властодршцима“	197
Манастир Свети Врачи Козма и Дамјан у Зочишту	199

БЕСЕДЕ

Беседа о „Правом човеку“	203
Против проповедања прека	209

ИСТОРИЈА

Свети кнез Лазар — подражавање Христа	213
Призренски епископи 1019—1990.	219
Видеомове клевете и претње Србији у I светском рату	241

САВРЕМЕНА ХРОНИКА

Живот Рашко-призренске епархије 1992. године	243
Тута Рашке области	253

РЕАГОВАЊА

Писмо Црвеног крста Србије — Крушевац	261
---------------------------------------	-----

ИСПРАВКЕ:

страна 137	одозго 2. ред стоји Еписком*	треба Епископ*
страна 139	одозго 15. ред стоји Хришћанство*	треба Хришћанства*
страна 139	одозго 17. ред стоји елисиологија	треба ек*елисиологија
страна 142	одозго 16. ред фали реченица после па јеврејску заједницу и испуњавааи су се у треба: заједници. На тај начин однос Јевреја са Богом у историји је био онакав каквим га је Бог обећао Јеврејима...	
страна 147	одозго избацили 3. реченицу	
страна 148	одозго 24. ред стоји да је треба даје	
страна 160	одозго 25. ред стоји највероватнији	треба најне*вероватнији
страна 161	одозго 15. ред стоји исти*	треба исто*
страна 165	одозго 8. ред стоји улога*	треба улога
страна 166	одозго 8. ред стоји сна*	људска схватања* треба сва* људска створења*
страна 168	одозго 3. ред стоји умин*ења	треба умиш*ења
страна 168	одозго 20. ред стоји дшере*	треба дшери*
страна 171	одозго 8. ред стоји неспер*овању	треба неперовању
страна 172	одозго 3. ред стоји со*	треба са*
страна 172	одозго 8. ред стоји излазећи*	треба излазиће*
страна 176	одозго 10. ред стоји све	треба свет*
страна 182	одозго 13. ред стоји м*т	треба М*т
страна 182	одозго 14. ред стоји м*т	треба М*т
страна 182	одозго 16. ред стоји м*т	треба М*т
страна 182	одозго 19. ред стоји из*	треба их*
страна 182	одозго 17. ред стоји описивања*	треба описивање*
страна 183	одозго 9. ред стоји јун*ејској	треба јуда*ејској
страна 187	одозго 19. ред стоји м*т	треба М*т
страна 187	одозго 17. ред стоји присутне*	треба присутна*
страна 187	одозго 8. ред стоји м*т	треба М*т
страна 190	одозго 15. ред стоји оба*иљно	треба озб*иљно
страна 191	одозго 5. ред стоји да вреди	треба да не* вреди
страна 197	одозго 12. ред стоји он*	треба од*
страна 197	одозго 12. ред стоји патријарха	треба патријарха*
страна 201	одозго 16. ред стоји опе*дуживари	треба опе*дуживали
страна 205	одозго 4. ред стоји даму	треба да му
страна 205	одозго 5. ред стоји Криту	треба Кипру
страна 207	одозго 10. ред стоји оставаајући	треба остајући
страна 209	одозго 11. ред стоји вра	треба ве*ра
страна 210	одозго 25. ред стоји саблажњавање	треба саблажњ*авање
страна 211	одозго 21. ред стоји саблажњивци	треба саблажњ*ивци
страна 211	одозго 23. ред фали реченица што су имали несрећу да живе у рђавом друштву, пуном мржње и зависти	
22. ред	треба потпуно избацили	
страна 212	одозго 10. ред стоји ни*	треба на*
страна 213	одозго 4. ред стоји подар*жавање	треба подра*жавање
страна 213	одозго 9. ред стоји Његов	треба Његово*
страна 215	одозго 19. ред стоји подрживању	треба подра*жавалу
страна 216	одозго 3. ред стоји (последн*ином)	треба (последњом)
страна 219	одозго 22. ред стоји епа*скопнији	треба епис*копнији
страна 220	одозго 18. ред стоји Приме*	треба Прима*
страна 226	одозго 20. ред стоји Ко*јевопечерском	треба Ки*јевопечерском
страна 237	одозго 13. ред стоји Хлосм*о	треба Хлосм*о
страна 239	после 5. реда треба да стоји протонамјесник Трајан Којић	
страна 241	одозго 13. ред стоји од од* (2 пут)	треба само од (1х)
страна 241	одозго 2. ред стоји с*е	треба ј*е
страна 254	одозго 3. ред стоји нк*	треба из*
страна 256	одозго 4. ред стоји прогањ*ани	треба прогањ*ани
страна 257	одозго 19. ред стоји с*рбил	треба С*рбил
страна 258	одозго 23. ред стоји сами*	треба само*
страна 259	одозго 26. ред стоји дсташирањ*е	треба дсташирање*
страна 264	одозго 1. ред стоји пасторово	треба пастирско